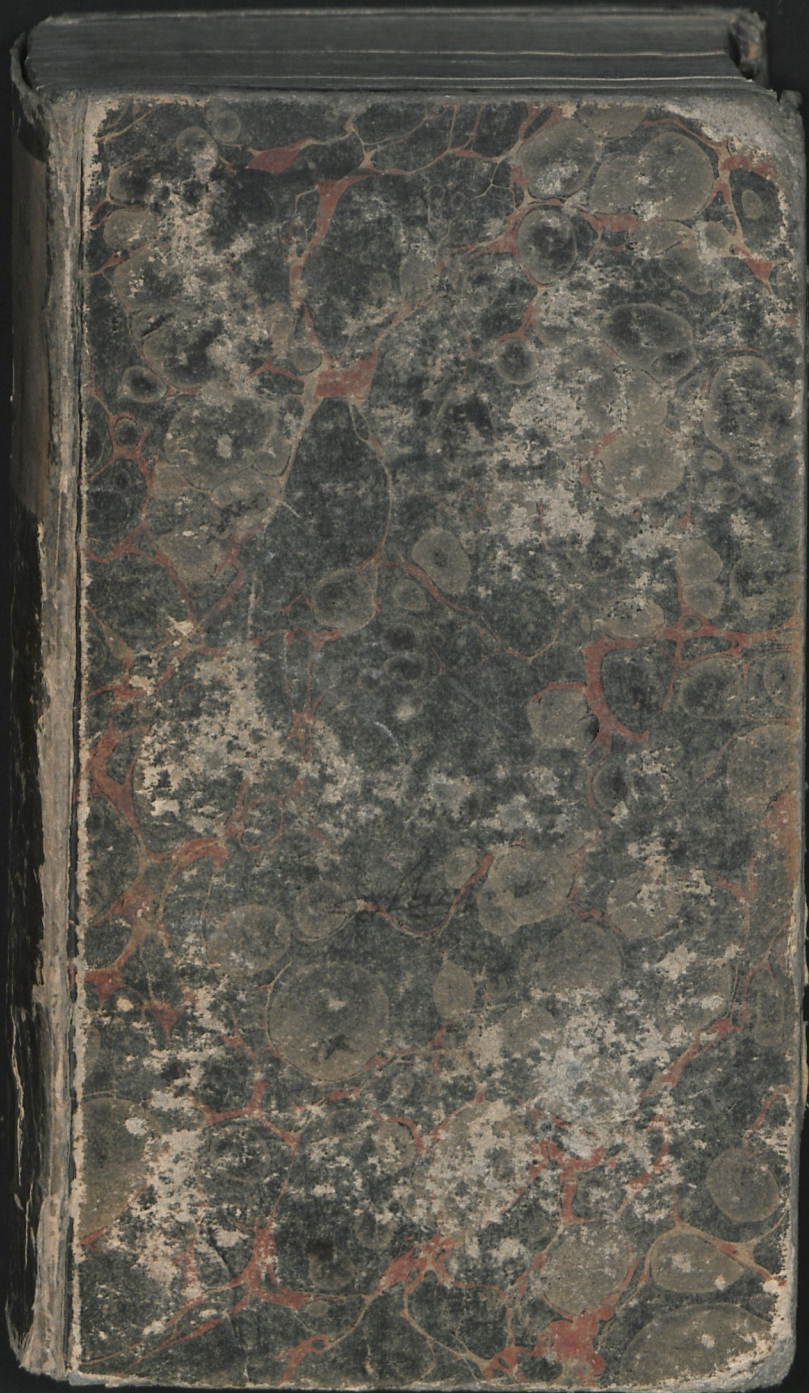

h.

Fabryusius in uero Te r r e a d n o r t h e r n T e r m i s . /
F a b r y u s . 1 - 1 4 ; 1 5 . p a r t . l i b r a r i u m q u i n t e a d d e c i m e
t r i b u t i f r a g m e n t a a p p a r e n t . -

No. 459.

C. CORNELII TACITI

OPERA

VOLUMEN PRIMUM

LEIPZIG

Verlag I. G. Cotta'sche Buchhandlung

C. CORNELII TACITI
O P E R A

VOLUMEN PRIMUM.

1893/4 62028

TUBINGÆ

SUMTIBUS I. G. COTTÆ. MDCCXCVII.

OPERA
C. CORNELII TACITI

A. d. Bibliothek
des Thüring.-Sachs.
Geschichtsvereins.

KOEN. BIBL.
DER
UNIVERS.
HALLE.

NOTIEN PRIMUM

TUBINGEN
SCHRIFTEN I. d. Class. philol.

C. CORNELII TACITI
A N N A L E S.

C. CORNELII TACITI
ANNALS

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI

ANNALI V M
LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Augustus Nolae mortem obit. 1—5. Tiberius succedit, tarde et cupidinem dissimulans. 6—16. Pannonicas legiones tres grauis seditio incessit. ea misso Druso Ti. F. aegre componitur. 16—30. Idem in Germania inferiore motus, qui consedit non sine sanguine et caede. 31—49. Germanicus Caesar in hostem ducit: eaque expeditione Marfi, Tubantes, Bructeri, Vsiptes vastati aut caesi. 50—53. Iulia Augusti F. Rhégi vitam finit. Sodales in honorem Augusti, et ludè Augustales instituti. 54. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit, agros, domos, homines, vastat, urit, caedit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob haec Imperator consulatus. 55—58. Bellum deinde in Cheruscis gestum. reliquiae Vari et militum lectae: usque suprema soluta. 59.—62. Romani in reditu, sub Caecina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. 63—71. Maiestatis lex reducta et aspere exercita. 72—75. Tiberis inundat. 76. Theatralis tumultus est: et per eam causam decreta Patrum expressa ad coercendos histriones. 77. 78. Postremo actum de subducendis Tiberi aquis. eoque nomine querelae civitatum Italiae et legationes. 79—81. Haec biennia fere gesta.

*SEX. POMPEIO, ET SEX. APVLEIO, COSS.
NERONE CLAVDIO DRUSO CAESARE,
ET C. NORBANO, COSS. A.V. 767. AC. 14.*

I. *Urbein Romam a principio reges habuere. Libertatem et Consulatam L. Brutus instituit. Dictaturam ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare*

A

ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio : et Pompeii Craſſique potentia cito in Cæſarem ; Lepidi atque Antonii arma, in Auguſtum ceſſere : qui cuncta, diſcordiis civilibus feſta, nomine *Principis* ſub imperium accepit. Sed veteris pop. Rom. proſpera, vel ad-
Agric. verſa, claris ſcriptoribus memorata ſunt : temporibusque
 2. Auguſti dicendis non deſuere decora ingenia, donec, gliſcente adulatione, deterrerentur. Tiberii, Caiique, et Claudii, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob me-
 tum falſæ ; poſtquam occiderant, recentibus odiis compoſitæ ſunt. Inde conſilium mihi, pauca de Au-
 guſto, et extrema, tradere : mox Tiberii principa-
 tum, et cetera, ſine ira et ſtudio, quorum cauſas procul habeo.

II. Poſtquam, Bruto et Caſſio cæſis, nulla iam publica arma ; Pompeius apud Siciliam oppreſſus ; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis qui-
 dem partibus, niſi Cæſar, dux reliquus : poſito *Trium-
 viri* nomine, Conſulem ſe ferens, et ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum ; ubi militem do-
 nis, populum annoſa, cunctos dulcedine otii pelle-
 xit, inſurgere paulatim, munia Senatus, magiſtra-
 tum, legum in ſe trahere, nullo adverſante : cum
 ferociſſimi per acies aut proſcriptione cecidiſſent, ceteri nobilium, quanto quis ſervitio promptior, opi-
 bus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti, tuta et præſentia, quam vetera et periculofa
 mallent. Neque provinciæ illum rerum ſtatum ab-
 nuebant, ſuſpecto Senatus populiſque imperio, ob
 certamina potentium, et avaritiam magiſtratum ;
 invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremo
 pecunia turbabantur.

III. Ceterum Auguſtus ſubſidia dominationi, Clau-
 dium Marcellum, ſororis filium, admodum adoleſcen-
 tem, Pontificatu et curuli Aedilitate, M. Agrip-
 pam, ignobilem loco, bonum militia, et victoriæ
 ſocium, geminatis conſulatibus extulit : mox, de-
 functo Marcello, generum ſumpſit : Tiberium Ne-
 ronem, et Claudium Druſum, privignos, imperato-
 riis nominibus auxit, integra etiamdum domo ſua.
 nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in fami-
 liam Cæſarum induxerat ; necdum poſita puerili præ-
 texta, *Principes Iuventutis* appellari, deſtinari con-

fules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Vt Agrippa vita concessit, L. Cæsarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia, et vulnere invalidum, mors fato propera, vel novæ Liviae dolus abstulit, Drusoque pridem extincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribuniciae potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam proliceret: rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio iussit: quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis: sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat: abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quincstilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ: eadem magistratuum vocabula: iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. Quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

IV. Igitur verso civitatis statu, nihilusquam prisci et integri moris: omnis, exuta æqualitate, iussa principis aspectare: nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque, et domum, et pacem sustentavit. Postquam provecta iam senectus, ægro et corpore fatigabatur, aderatque finis, et spes novæ: pauci bona libertatis incassum differere: plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam, et ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia tantæ molis parem: Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Claudiae familiae superbia; multaue indicia saevitiæ, quamquam premanantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia educum in domo regnatrice: congestos iuveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie secessus, exulem egerit, aliquid, quam*

iram, et simulationem, et secretas libidines meditata: accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminae, duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant.

V. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. Et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incefferat, paucos ante menses, Augustum, electis consociis, et comite uno, Fabio Maximo, Planasiam vectum, ad visendum Agrippam: multas illic utrimque lacrimas, et signa caritatis, spemque ex eo, fore, ut iuvenis penatibus avi redderetur: quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae: gnarum id Cæsari: neque multo post, extincto Maximo, (dubium an quæsitâ morte) auditos in funere eius Marciae gemitus, semet incusantis, *quod causa exitii marito fuisset.* Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, propebris matris litteris accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acerbis namque custodiis domum et vias sepeferat Livia: lætique interdum nuntii vulgabantur, donec, provisus, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, et rerum potiri Neronem, famâ eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit: patris iussâ simulabat, quibus præscripisset Tribuno, custodiæ appposito, *ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandoque ipse supremum diem expleisset.* Multa, sine dubio, sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exilium eius Senatus-consulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit: neque, mortem nepoti, pro securitate privigni, inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis cædem sekinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiæ, *factum esse, quod imperasset: neque imperasse sese, et rationem facti reddendam apud senatum,* respondit. Quod postquam Sallustius Crispus,

particeps secretorum. (is ad Tribunum miserat codicillos) comperit: metuens, ne reus subderetur, iuxta periculoso, ficta seu vera promeret, monuit Liviam, *ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando: eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.*

VII. At Romæ ruere in servitium Consules, Patres, Eques: quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio, lacerimas, gaudium, questus, adulatione miscebant. Sex. Pompeius et Sex. Apuleius Coss. primi in verba Tiberii Cæsaris iuravere: apudque eos Seius Strabo, et C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ: mox senatus, milesque et populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tamquam vetere Republica et ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. verba edicti fuere pauca, et sensu permodesto: *de honoribus parentis consulturum: neque abscedere a corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare.* Sed, defuncto Augusto, signum prætorii cohortibus, ut Imperator, dederat. excubiæ, arma, cetera aulae. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tamquam adepto principatu, misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causâ præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa fociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam expectare mallet. Dabat et famæ; ut vocatus electusque potius a Rep. videretur, quam per uxorium ambitum, et fenili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, indutam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

VIII. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti: cuius testamentum, inlatum per virgines Vestæ, Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam, nomenque Augu-

stæ, adfumebatur: in spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scriplerat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum: nisi quod populo et plebi ccccxv, prætoriarum cohortium militibus singula numum millia; legionariis autem, cohortibus civium Romanorum, trecentos numos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus: ex quis maxime insignes visi: ut *porta triumphali duceretur funus*, Gallus Asinius; ut *legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius, *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii*: interrogatusque a Tiberio, num, se mandante, eam sententiam promississet? sponte dixisse, respondit; neque in iis, quæ ad Remp. pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis. ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, *corpus ad rogam humeris senatorum ferendum*. Remisit Cæsar adroganti moderatione, populumque edicto monuit, ne, ut quondam nimis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius, quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii, et libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcerrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisus etiam heredum in Remp. opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius quæta foret.

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps, et vitæ supremus: quod Nolæ, in domo et cubiculo, in quo pater eius Octavius, vitam finivisset. numerus etiam consulatum celebrabatur, quo Valerium Corvinum, et C. Marium simul æquaverat: continuata per septem et triginta annos Tribunicia potestas: nomen Imperatoris semel atque vicies partum: aliaque honorum multiplicata, aut nova. At apud prudentes vita eius varie extollebatur, ar-

guebaturve. Hi, pietate erga parentem, et necessitudine Reip. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic jocordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, sed Principis nomine constitutam Remp. mari Oceano, aut amnis longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: ius apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

X. Dicebatur contra, pietatem erga parentem, et tempora Reipublicae, obtentui sumpta: ceterum, cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi, decreto patrum, fasces, et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulnere adfusus, sui milites Hirtium, et machinator doli Caesar abstulerant) utriusque copias occupavisse: extortum invito senatu consulatum, armaque, quae in Antonium acceperit, contra Remp. versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui fecere, laudatas. Sane, Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, (quamquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere) sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos: post Antonium Tarentino Brundisinoque foedere, et nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte exsoluisse. Pacem sine dubio posthaec, verum cruentam: Lollianas, Varianasque clades: interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulos. Nec domesticis abstinebatur. abducta Neroni uxor: et consulti per ludibrium pontifices, an concepto, necdum edito partu, rite nuberet. qui Atedii et Vedii Pollionis luxus: postremo Livia, gravis in Rempubl. mater, gravior domui Caesarum noverca. ni-

hil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes, coli vellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura, successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam, saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem a patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quæ velut excusando exprobraret.

XI. Ceterum sepultura more perfecta, templum et cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. Et ille varie differebat, de magnitudine imperii, sua modestia: *solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se, in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunæ regendi cuncta onus. proinde in civitate, tot inlustribus viris subnixæ, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, five adfuetudine, suspensæ semper et obscura verba: tunc vero, nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius, manus tendere; cum proferri libellum, recitarique iussit. Opes publicæ continebantur: quantum civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vestigalia, et necessitates ac largitiones: quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus. addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metû, an per invidiam.

XII. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti Reip. parem, ita, quaecunque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum.* Tum Afinius Gallus, *interrogo, inquit, Caesar, quam partem Reip. mandari tibi velis?* Percussus improvisa interrogatione, paulum reticuit: dein, collecto animo, respondit: *Nequaquam decorum pudori suo, legere*

aliquid, aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. Rurfus Gallus (etenim vultu offensionem coniectaverat) *non idcirco interrogatum, ait, ut divideret, quae separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur, unum esse Reip. corpus, atque unius animo regendum.* addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tanquam, ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitare, Pollionisque Asinii, patris, ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit. quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis, et pari fama publice, suspectabat.

XIII. Quippe Augustus, supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum, fuffecturi, abnuerent, aut, impares, vellent, vel iidem possent, cuperentque: *M. Lepidum dixerat, capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium avidum, et minorem: L. Arruntium non indignum, et, si casus daretur, ausurum.* De prioribus consentitur: pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque, præter Lepidum, variis mox criminibus, fruente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius, et Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere: Haterius, cum dixisset, *Quousque patieris, Caesar, non adesse caput Reipublicae?* Scaurus, quia dixerat, *spem esse ex eo, non inritas fore Senatus preces, quod relationi consulum iure Tribuniciae potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invehctus est; Scaurum, cui implacabilis irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur, suscipi a se imperium, sed, ut negare et rogari desineret. Constat, Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interceptum, quia Tiberius, casu, an manibus eius impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, eius-

que curatissimis precibus protegeretur. Multa patrum et in Augustam adulatio.

XIV. Alii *parentem*, alii *matrem patriae* appellandam; plerique, ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Iuliae filius*, censebant. ille, *moderandos seminarum honores*, dictitans, *eademque se temperantia usurum in his, quae sibi tribuerentur*: ceterum, anxius invidia, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne licitorem quidem ei decerni passus est: aramque adoptionis, et alia huiusmodi, prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petivit: missique legati, qui deferrent, simul moestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus Consul Drusus, praesensque erat. Candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: et, hortante senatu, ut augeret, iureiurando obstrinxit, se non excessurum.

XV. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: et senatus, largitionibus ac precibus fordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures, quam quatuor candidatos, commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio sumtu oederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, *Augustales* vocarentur. sed decreta pecunia ex aëario, utque per Circum triumphali veste uterentur, curru vehi haud permillum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incescit: nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam barbarum, et, ex civili bello, spem praemiorum ostendebat.

XVI. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso: qui fine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob iustitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus

præhere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, et miscere coetus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et, quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vespèram die, et, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo, promptis iam et aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

XVII. *Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quædo ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, et perique truncato ex vulneribus corpore, tolerant, ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit; trahi adhuc diversas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aestimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc faevitiâ centurionum, et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur: ut singulos denarios mererent: sextusdecimus stipendii annus finem adferret: ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmii pecunia solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici.*

XVIII. *Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis. hi verberum notas, illi cauitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agi-*

taverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas et signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans, *Mea potius caede imbruite manus: levioze flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo: aut iugulatus poenitentiam adcelerabo.*

XIX. Aggerebatur nihilominus cespes, iamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi incoeptum omisere. Blaesus multa dicendi arte, *Non per seditionem et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda, ait. neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse. et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores exposulaverint: cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. Adclamavere, ut filius Blaesi, tribunus, legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis. Cetera mandatueros, ubi prima provenissent. Profecto iuvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati, orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.*

XX. Interea manipuli, ante coeptam seditionem Nauportum missi, ob itinera et pontes, et alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentes centuriones inrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufidienum Rufum, præfectum castrorum, ira, quem dereptum vehiculo, farcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo immitior, quia toleraverat.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, et

vagi circumiecta populabantur. Blæsus paucos, maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere iubet. nam etiam tum legato a centurionibus, et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prenfare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere, clamitantes: simul probra in legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur: nihil reliquū faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, et iras permoverent. Adcurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula: desertoresque, ac rerum capitalium damnatos, sibi iam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces, et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos: *Vos quidem, inquit, his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitum militum habet atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver abieceris? ne hostes quidem sepulturam invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant.*

XXIII. Incendebat hæc fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disiectis, quorum per humeros fustinebatur, præceps, et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blæsi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac nī propere, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrudere, sarcinæ fugientium direptæ. et centurio Lucilius interficitur, cui, militariibus facetiis, vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant; quia, fracta

vite in tergo militis, alteram, clara voce, ac rursus aliam, poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones, Octava et Quintadecuma, ferrum parabant: dum centurionem, cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, et adversum aspernantes, minas interiecisset.

XXIV. Hæc audita, quamquam abstrusum, et tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum, filium, cum primoribus civitatis, duabusque prætorii cohortibus, mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulurum. et cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis, et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorii præfectus, Aelius Seianus, collega Straboni, patri suo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni, et ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium, obviæ fuere legiones, non lætæ, ut adoleat, neque insignibus fulgentes, sed inluvie deformi, et vultu, quamquam mæstitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. Postquam vallum introiit; portas stationibus firmant: globos armatorum, certis castrorum locis, opperiri iubent: ceteri tribunali ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens: illi, quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere: rursus, viso Caesare, trepidare: murmur incertum: atrox clamor, et repente quies: diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, litteras patris recitat: in quis perscriptum erat, *praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset: ubi primum a luctu requiescet animus, acturum apud patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiæ neque severitatis expertem haberi par esset.*

XXVI. Responsum est a concione, *mandata*

Clementi centurioni, quae perferret. Is orditur de missione a sexdecim annis: de praemiis finitae militiae: ut denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur. Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at, hercule, verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim, nomine Augusti, desideria legionum frustrari solitum: eandem artes Drusum retulisse. numquamne ad se, nisi filios familiarum, venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum reiciat. eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia, aut proelia, indicantur. an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

XXVII. Postremo deferunt tribunal: ut quis praetorianorum militum, amicorumve Caesaris, occurreret, manus intentantes, causam discordiae, et initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios aetate et gloria belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiae flagitia primus aspernari. Nec multo post, digredientem cum Caesare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumfistunt, rogantes, quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu eruentus, et exitii certus, adcursum multitudinis, quae cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem, et in scelus erupturam, fors lenivit. nam Luna claro repente coelo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen praesentium accepit, ac suis laboribus defectionem fideris adsimulans, prospereque cessura, quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu, strepere: prout splendidior, obscuriorve, laetari, aut moerere, et postquam ortae nubes offecere visui, creditumque, conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos, lamentantur. Utendum inclinatione ea Caesar, et, quae casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumfiri tentoria iubet.

Accitür centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus, ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inferunt, spem offerunt, metum intendunt. Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi Rom. capeſſent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad poenitentiam sumus? Tarda sunt, quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commotis per hæc mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dislociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die, et vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat praesentia: negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursum idem Blæsus, et L. Apronius, eques Romanus, e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem, censerent: alii, fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat, adiucendos ex duce metus, sublatiſ seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum abiecta ostentui.

XXX. Tum, ut quisque præcipuus turbator, conquifiti: et pars, extra castra palantes, a centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus caſi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda

unda raptabantur. durabat et formido coelestis iræ, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam, si linquerent castra infausta temerataque, et soluti piaculo, suis quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus, opperiendas Tiberii epistolas, clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit. et Drusus, non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis confederant, in urbem rediit.

XXXI. Iisdem ferme diebus, iisdem caussis, Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: et magna spe, fore, ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed, quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimæ quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus. nam iisdem æstivis, in sinibus Vbiorum, habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos. *Venisse tempus, quo, veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum, exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: *sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Rempublicam, in suum cognomentum adscisci imperatores.*

XXXII. Nec legatus obviam ibat. quippe plurium vecordia constantiam exemerat. repente lymphati, defrictis gladiis, in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, et sæviendi principium. prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut

numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, et partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proiciunt. Septimius, cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens, et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus, ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia præfens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti, vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent: tanta æqualitate et constantia, ut regi crederes. Interea Germanico, per Gallias, ut diximus, census accipienti, *excessisse Augustum*, adfertur.

XXXIII. Neptem eius, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos, habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviaque odiis, quorum causæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus. unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam iuveni civile ingenium, mira comitas, et diversa a Tiberii fermone, vultu, adrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximis, et Belgarum civitates in verba eius adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis, velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. et quidam, pressa manu eius, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adstantem concionem, quia permixta videbatur, *discedere in manipulos iubet, sic melius*

audituſos reſponſum: vexilla præferri, ut id ſaltem diſcerneret cohortes: tarde obtemperavere. Tunc a veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. Italiae inde conſenſum, Galliarum fidem extollit, nil uſquam turbidum, aut diſcors.

XXXV. Silentio hæc, vel murmure modico audita ſunt. Vt ſeditionem attigit, ubi *modestia militaris*? ubi *veteris diſciplinæ decus*? quoniam tribunos? quo centuriones exegiſſent? rogans: nudant univerſi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiſcretis vocibus *pretia vacationum, anguſtias ſtipendi, duritiam operum*, ac propriis nominibus incuſant, *vallum, ſoſſas, pabuli, materiae, lignorum adgeſtus*, et ſi qua alia, ex neceſſitate, aut adverſus otium caſtrorum, queruntur. Atrociſſimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena, aut ſupra, ſtipendia numerantes, *mederetur ſeſſis, neu mortem in iisdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem* orabant. fuere etiam, qui legatam a divo Auguſto pecuniam repoſcerent, fauſtis in Germanicum ominibus: et, ſi vellet imperium, promptos oſtentavere. Tum vero, quaſi ſcelere contaminaretur, præceps tribunali deſiluit. oppoſuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, *mortuum potius, quam fidem exueret*, clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deſerebat in pectus, ni proximi preſſam dextram vi attinuiffent. extrema et conglobata inter ſe pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam ſinguli, ptopius incedentes, *feriret*, hortabantur: et miles, nomine Caluſtidius, ſtriſtum obtulit gladium, addito: *acutiorẽ eſſe.* Sævum id, malique moris, etiam furentibus viſum: ac ſpatium fuit, quo Cæſar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Conſultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur, *parari legatos, qui ſuperiorem exercitum ad cauſſam eandem traherent: deſtinatum excidio Vbiorum oppidum: imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas.* Augebat metum gnarus Romanæ ſeditionis,

et, si omitteretur ripa, invasurus hostis: at si auxilia et focii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti respublica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolæ, nomine principis, scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petiverant, exsolvi, duplicarique.*

XXXVII. Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cuiusque. Non abscessere quintani unetvicesimæque, donec, iisdem in æstivis, contracta ex viatico amicorum, ipsiusque Cæsaris, pecunia perfolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina, legatus, in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti, inter signa, interque aquilas, veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam, et tertiamdecimam, et sextamdecimam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit.

XXXVIII. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia et missio, quamvis non flagitantibus, oblata est. At in Chaucis coeptavere seditionem præsidium agitan-tes vexillarii discordium legionum, et præsentis duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennius, castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concessio iure. deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, *si quis agmine decessisset, pro desertore fore,* clamitans, reduxit in hiberna turbidos, et nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab senatu, regressum iam, apud aram Vbiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique, nuper missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos, et conscientia recordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, con-

fulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti inculant: et nocte concubia vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursuque ad ianuam facto, moliuntur fores, extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt. mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita confernatione, ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias: cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impederat, neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legationis. illic signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux, et miles, et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perducere ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum *fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere*, cur venerint legati, aperit: *ius legationis atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio*, facunde miseratur. attonitaque magis, quam quieta concione, legatos, præsidio auxiliarium equitum, dimittit.

XL. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, et contra rebelles auxilium. Satis superque missione, et pecunia, et mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem, inter furentes, et omnis humani iuris violatores, haberet? illos saltem avo et reip. redderet. Diu cunctatus, aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur. postremo uterum eius, et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum coniuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes, qui manebant.

XLI. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus? quod tam triste?*

feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros, et externae fidei. Pudor inde et miseratio, et patris Agrippæ, Augusti avi, memoria: focer Drusus, ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque, ad concilianda vulgi studia, eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros: orant, obstitunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurstantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque, ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita coepit.

XLII. Non mihi uxor aut filius patre et republica cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum, ceteri exercitus defendent: coniugem, et liberos meos, quos, pro gloria vestra, libens ad exitum offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, ut, quicquid istius sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur: neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui dabo? militesne appellem? qui filium imperatoris vestri vallo et armis circumfedisistis. An cives? quibus tam proiecta senatus auctoritas, hostium quoque ius, et sacra legationis, et fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compefecit, Quirites vocando, qui sacramentum eius detrectabant. Divus Augustus vultu et aspectu Aëtiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eisdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum et indignum erat. Primane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot procliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter insensos trahere?

XLIII. Cur enim, primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo insigere parabam, detraxistis, o improvidi amici? melius et amantius ille, qui gladium offerebat: cecidissem certe, nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos. Tua, dive Auguste, coelo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem ac filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit.

XLIV. Supplices ad hæc, et vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem: revocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusavit, ob imminentem partum et hiemem: venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui iudicium et poenas de singulis, in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones destitictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem adclamaverant, præceps datus trucidabatur. et gaudebat cædibus miles, tamquam semet absolveret: nec Cæsar arcebat, quando, nullo ipsius iussu, penes eosdem sævitia facti et invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhætiā mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos: ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio, industriam

innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem, consensu obiectavissent, solvebatur militia.

XLV. Sic compositis praesentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintae, et unetvicesimae legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. nam primi seditionem coeptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec poena commilitonum exterriti, nec poenitentia conversi, iras retinebant. Igitur Caesar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romae, nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, quod, *dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim milites, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum, et opponere maiestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis et munificentiae summum, vidissent. An Augustum, fessa aetate, totiens in Germanias commeari potuisset: Tiberium, vigentem annis, sedere in senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.*

XLVII. Immotum adversus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se, remque publicam, in casum dare. Multa quippe et diversaangebant: *validior per Germaniam exercitus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur anteferet? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salva; cui maior e longinquo reverentia. simul adolescentibus excusatum, quaedam ad patrem reuicere: resistentesque Germanico, aut Druso posse a se mitigari, vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevisset?* Ceterum, ut iam iamque iturus, legit comites, conquirit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si, recenti exemplo, sibi ipsi confulerent, praemittit litteras ad Caecinam, *venire se, valida manu, ac, ni supplicium in malos praesumant, usurum promiscua caede*. Eas Caecina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, *utque cunctos infamiae, seipsos morti eximant*, hortatur. *nam in pace causas et merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere*. Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo foedissimum quemque, et seditioni promptum, ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi conscis, noscente, quod caedis initium, quis finis.

XLIX. Diversa omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnere, sanguis palam: causa in occulto: cetera fors regit: et quidam bonorum caesi, postquam, intellecto, in quos saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus, moderator adfuit: permissa vulgo licentia, atque ultio, et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, *non medicinam illud*, plurimis cum lacrimis, *sed cladem adpellans, cremari corpora* iubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris, nec aliter posse placari commilironum manes, quam, si pectoribus impiis honesta vulnera acceperant. Sequitur ardorem militum Caesar, iunctoque ponte, tramittit duodecim millia e legionibus, sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

L. Laeti, neque procul, Germani agitabant, dum iustitio, ob amicum Augustum, post discordiis, attinemur. At Romanus agmine propero flavam Caesiam, limitemque, a Tiberio coeptum, scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum vallo,

latera concaedibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque, *ex duobus itineribus breve et solitum sequatur: an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores, *sestam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram.* Caecina cum expeditis cohortibus praeire, et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvit nox fideribus inlustris. ventumque ad vicos Marforum, et circumdatae stationes, fratris etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. adeo cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor: ac ne pax quidem, nisi languida, et soluta, inter temulentos.

LI. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta milium spatium ferro flammisque pervasat: non sexus, non aetas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanae* vocabant, solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes, aut palantes ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Vsi-petes, saltusque, per quos exercitus regressus, inse-dere: quod gnarum duci: incescitque itineri et proelio. pars equitum, et auxiliariae cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit: post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera, et frontem modice adsaltantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar ad-vectus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblittherandae seditionis,* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarsere animis, unoque impetu perruptionem hostem redigunt in aperta, caeduntque: simul primi agminis copiae eva-sere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur.

LII. Nunciata ea Tiberium laetitia cura-que ad-fecere: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod

largiendis pecuniis, et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria,angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior, et fida oratione. cunctaque, quæ Germanicus indulserat, servavit etiam apud Panonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandataria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio, Cæsaribus, spreveratque, ut imparem. nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tæbe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii, ratus. Par causa sævitæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. Nec is libidini finis. Traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: literæque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exilium toleravit. Tunc milites, ad cædem missi, invenere in prominenti litoris, nihil lætum opperientem. quorum adventu, *breve tempus* petivit, ut *suprema mandata uxori Alliaricæ per literas daret*: cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate, proconsule Africæ, missos tradidere, auctore Tiberio, qui, famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat.

EIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tattius, retinendis Sabinorum sacris, sodales Tatios instituerat. forte ducti e primoribus civitatis unus et viginti. Tiberius, Drususque, et Claudius, et Germanicus adijciuntur. Ludos Augustales tunc primum

cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicio Augustus. dum Mæcenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

LV. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello: quod, quamquam in ætatem summa ope parabat, initio veris, et repentino in Catos excursu præcepit. nam spes incefferat, disfidere hostem in Arminium ac Segesten, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ: Segestes, *parari rebellionem*, sæpe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, *ut se, et Arminium, et ceteros procures vinciret, nihil ausuram plebem, principibus amotis: atque ipsi tempus fore, quo crimina, et innoxios discerneret.* sed Varus fato, et vi Arminii, cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius, alii pactam, rapuerat. gener invisus inimici foci: quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Catos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, et fluminum relicto. nam (rarum illi cælo) siccitate, et amnibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Inventus flumen Adranam nando transierat, Romanosque, pontem cœptantes, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum per fugissent, reliqui, omiſſis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Cæsar, incenso Mattio (id genti caput)

aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacerare; quod illi moris, quotiens astu magis, quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis, iuvare Cattos, sed exterruit Cæcina, huc illuc ferens arma: et Marfos, *congrédi ausos*, prospero proelio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumferebatur; validiore apud eos Arminio, quanto bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum, sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno, quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles, adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata: benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obidentes, et ereptus Segestes, magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis, quam parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data.

LVIII. Simul Segestes ipse, ingens visu, et memoria bonæ societatis impavidus, verba eius in hunc modum fuisse: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei et constantiæ dies: ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt) verum, quia Romanis Germanisque idem conducere, pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me, et Arminium, et conscios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima: quæ secuta sunt, desleri magis quam de-*

fendi possunt. ceterum et inieci catenas Arminio, et a factione eius iniectas perpeffus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis, et quieta turbidis antehabeo: neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si poenitentiam quam perniciem maluerit. Pro iuventa et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam, fateor. tuum erit consultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque eius incolomitatem, ipsi sedem et æra, in provincia, pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravenne puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, ipe vel dolore accipitur. Arminium, super militam violentiam, rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris temperabat: egregium patrem! magnum imperatorem! sortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam adægerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam, adversus armatos, bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. Coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas, et secures, et togam viderint. aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent, si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, et colonias novas: Arminium potius, gloriae ac libertatis, quam Segesten, flagitiosae servitutis ducem, sequerentur.

LX. Conciti per hæc non modo Cherusci, sed

contermina gentes: tractusque in partes Inguio-
merus, Arminii patruus, veteri apud Romanos
auctoritate. unde maior Cæsari metus. et ne bel-
lum mole una ingrueret. Cæcinam, cum qua-
draginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per
Bructeros, ad flumen Amisiam mittit. equitem Pe-
do, præfectus, finibus Frisiorum ducit. ipse imposi-
tas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: simul-
que pedes, eques, classis, apud prædictum amnem
convenere. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in
commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes,
expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici,
fudit: interque caedem et prædam reperit undevice-
simæ legionis aquilam, cum Varo amisiam. Ductum
inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque
Amisiam et Luppian amnes inter, vastatum: haud
procul Teutoburgienfi saltu, in quo reliquæ Vari
legionumque insēpultæ dicebantur.

LXI. Igitur cupido Cæsarem invadit, solvendi supre-
ma militibus ducique; permoto ad miserationem omni,
qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique
ob casus bellorum, et sortem hominum. Præmissa Cæ-
cina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et ag-
geres humido paludum, et fallacibus campis imponeret,
incedunt moestos locos, visuque ac memoria deformes.
Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis princi-
piis, trium legionum manus ostentabant: dein, semi-
ruto vallo, humili fossâ, accisæ iam reliquæ confedis-
se intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut fuge-
rant, ut resisterant, disiecta, vel aggerata. adiace-
bant fragmina telorum, equorumque artus, simul
truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis bar-
baræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum
centuriones mactaverant. et cladis eius superstites,
pugnam aut vincula elapsi, referebant, *hic cecidisse
legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus
Varo adactum; ubi infelici dextra, et suo ictu
mortem invenerit; quo tribunali concionatus Ar-
minius, quot patibula captivis, quæ scrobes; ut-
que signis et aquilis, per superbiam, inluserit.*

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum
post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente,
alienas reliquias, an suorum, humo tegeret, omnes,

ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, moesti simul et infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, et præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prælia, et formidolosum hostium credebat: *neque imperatorem, auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum, attestare feralia debuisse.*

LXIII. Sed Germanicus, accedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehit equites, campumque, quem hostis infederat, eripi iubet. Arminius colligi suos, et propinquare filvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit illis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques; missæque subsidiariæ cohortes, et fugientium agmine impulsæ, auxerant confarnationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones intruxisset: inde hostibus terror, fiducia militum: et manibus æquis abcessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa: Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus, regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, et quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi coeno, aut rivis incerta erant, circum silvæ, paulatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, et cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulset hostem, castra metari in loco placuit; ut opus, et alii praelium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitioribus nisi, lacescunt, circumgrediuntur, occurrant: miscetur operantium bellantiumque clamor: et cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loriceis: neque librare pila inter undas poterant. Contra Cherus-

cis

cis fueta apud paludes prælia; procera membra; hæstæ ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantes tum legiones adversæ pugnae exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum furgentibus iugis oritur, vertere in subiecta: mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parandi, aut impeditandi, habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec faucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unetvicesima in lævum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquit: cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore, subiecta vallium, ac resultantis saltus, complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum, et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Coepta luce, missæ in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere: capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut hæsero coeno fossisque impedimenta, turbari circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus, et lentæ adversum imperia aures, irrumperere Germanos iubet, clamitans, *En Varus, et eodem iterum facto victæ legiones!* Simul hæc, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo, et lubrico paludum, lapsantes, excussis rectoribus, disiicere obvios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant, Cæcina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset, iuvit hostium aviditas, ommissa cæde,

prædam sectantium: enisæque legiones, vesperscente die, in aperta et solida. Neque is miliarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta faucibus: infectos coeno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum millibus unum iam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus, abruptis vinculis vagus, et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas: quarum Decuma maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Cæcina, comperto, vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obistere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractos in principia, iussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Unam in armis salutem; sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, saevitiam hostium superesse: at victoribus decus, gloriam. quæ domi cara, quæ in castris honesta*, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum, tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus iniquies Germanus, spe, cupidine, et diversis ducum sententiis, agebat: Arminio, sinerent egredi, egressosque rursum per humida et impedita circumvenirent, suadente: atrociora linguonero, et læta barbaris, *ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incruptam prædam fore*. Igitur orta die, prouunt fossas, iniiciunt crates, summa valli præstant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. postquam hæfere munimentis, datur cohortibus signum, cornuque ac tubæ concinuere, exin clamore et impetu

tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas, nec paludes, sed aequis locis aequos deos.* Hosti, facile excidium et paucos ac fermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permanfit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnorum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

LXIX. Pervaferat interim *circumventi exercitus* fama, et *infecto Germanorum agmine Gallias peti:* ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant, qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops, aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: *non enim simplices eas citras, nec adversus externos militem quaeri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervifat, signa adeat, largitionem tentet, tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit.* Potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: *compressam a muliere seditionem, cui nomen Principis obsistere non quiverit.* Accendebat haec, onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii, odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco fideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente aestu, quietum habuit: mox, impulsu aquilonis, simul fidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agmen. et opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. sternuntur flucti-

bus, hauriuntur gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima, interfluunt, occurrant. permiscuntur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exsistentes, aliquando substracto solo disiecti, aut obruti. non vox, et mutui hortatus iuvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab rude, nec consilia a casu differre: cuncta pari violentia involuebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumfidet. quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; penetratumque ad annem Visurgim, quo Caesar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante fama, submersas. nec fides salutis, antequam Caesarem exercitumque reducem videre.

LXXI. Iam Stertinius, ad accipiendum in dedicationem Segimerum, fratrem Segestis, præmissus, ipsum, et filium eius, in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio: quia Quintilii Vari corpus inluisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire faucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria. cunctos alloquio et cura, sibi et proelio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen *patris patriæ* Tiberius, a populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in acta sua iurari, quamquam censente senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico distans.* Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem maiestatis reducerat: cui nomen apud veteres idem; sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta rep. maiestatem populi Romani minuisset, facta argue-

bantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famolis libellis, specie legis eius, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat. mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, prætore, *an iudicia maiestatis redderentur? exercendas leges esse*, respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiam superbiamque eius, et discordem cum matre animum.

LXXIII. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina; ut, quibus iniitiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepierit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio obiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Cassium quendam, nimium corpore infamem, adscivisset: quodque, venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur violatum periurio nomen Augusti. Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus; *Non ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios eiusdem artis, interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortarum et domuum accedant. Iusiurandum perinde aestimandum, quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias diis curæ.*

LXXIV. Nec multo post Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius, Cæpio Crispinus, maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, et audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquires, dum occultis libellis sævitæ principis adrepat, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, *sinistros de Tiberio sermones habuisse*: inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quæque deligeret accusator, obiecta-

retque reo. nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam: et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam.* ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, *se quoque in ea causa laturum sententiam palam et iuratum*, quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo, inquit, loco censebis Caesar? si primus, habebō quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam.* Permotus his, quantoque incautius efferbuerat, poenitentia patiens, tulit, absolvi reum criminibus maiestatis. de pecuniis repetundis ad recipitatores itum est.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adfidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret, multaue eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius, senator, questus, *mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas aedes suas*, auxilium patrum invocabat. resistentibus æarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. tentantes eadem alios, probare causam senatui iussit, cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbis. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio præposuere.

LXXVI. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur.* renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantes, levare in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedet, quamquam vili, sanguine nimis gaudens:

quod vulgus formidolosum, et pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio coetus, quidam tristitia ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno prætoriae cohortis, dum probra in magistratus et diffensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, *ut prætoribus ius virgarum in histriones esset*. intercessit Haterius Agrippa, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta eius. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur: ex quis maxime insignia: *Ne domos Pantomimorum senator introiret: ne egredientes in publicum equites Romani cingerent: aut alibi, quam in theatro, spectarentur: et spectantium immodestiam exilio mulandi potestas prætoribus fieret.*

LXXVIII. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum: datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, *militare aerarium eo subsidio niti: simul imparem oneri Rempublicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur.* ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem exprefferant, abolita in posterum.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augefcit. Auditiæque municipiorum et coloniarum legationes: orantibus Florentinis, *ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem Arnun transferretur, idque ipsis perniciem adferret.* Congruentia his Interamnates

differnere: pessum ituros foecundissimos Italiae campos, si amnis Nar, (id enim parabatur) in rivum diductus, superstagnavisset. Nec Reatini filebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes: quippe in adiacentia erupturum: optime rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, et lucos, et aras patriis amnibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluvii orbatum, minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, siue superstitio, valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

LXXX. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Moesia, additis Achaia et Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitae in iisdem exercitiis, aut iurisdictionibus habere. Causae variae tradantur: alii, taedio novae curae semel placita pro aeternis servavisse: quidam, invidia, ne plures fruerebantur, sunt, qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium, neque enim eminentes virtutes sectabatur; et rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. qua haesitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quae tum primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa, non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus, reperiuntur. Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque, et vitam, et stipendia descripsit, ut, qui forent, intelligeretur: aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque eos tantum apud se professor, disseruit, quorum nomina consiliis edidisset: posse et alios profiteri, si gratiae, aut meritis considerent. Speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI

ANNALIUM
LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Motus aliqui in Oriente. 1. 2. Vonones Parthorum rex solio et solo ab Artabano pellitur: et ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Quo eodem mox demovetur a Silano, praefide Syriae, ob metum et Artabani minas. 3. 4. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum a legionibus suetis abstrahit. cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, et fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angrivarios Stertinio duce populatur et sternit. mox Cheruscas et Arminium ingenti proelio vincit. multumque gloriae partum, nisi in regressu fortuita clades eam oblitterasset. Navium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis et imperitia eius maris. 5—26. Interea Romae vir nobilis, Libo Drusus, studii rerum novarum desertur. accusatur in Senatu, et parte aliqua convincitur. Tiberium insensum expertus, et veniae nulla spe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortensii) in manifesta paupertate spretae a Principe. 27—38. Clemens, Postumi Agrippae servus, domino interfecto, faciem et nomen eius mentitur. res Romanas turbat. occulte conscios et adiutores multos habet. operatamen et ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, et Romam perducitur. 39. 40. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. 41. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus, et indigne habitus, fato moritur. Regnum eius in provinciam redactum. 42. Germanico Oriens permissus, cum maiore,

quoquo adisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. 43. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos, qui tamen inter se discordes, otium et securitatem Romanis fecere. 44. Cherusci duce Arminio potentem et veterem regem Maroboduum, magno nec incruento proelio vincunt. 45. 46. In Asia duodecim celebres urbes terrae motu collapsae, aut haustae sunt. 47—51. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet, idque a Furio Proconsule statim repressum. 52. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem volentibus iis imponit. 53—61. Drusus Germanos ad discordias incitit. Maroboduus vi Catualdae regno pulsus in Italiam venit; et Ravennae per duodeviginti annos egit. Idem Catualdae mox casus, qui Forum Iulium missus. 62. 63. Rhescuporis, Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincla datur: Romam perducitur. 64—68. Germanicus Aegyptum lustrat, reversus, inimicitias cum Pisone exercet, et denunciat, sed paulo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiae extinguitur. 69—73. Veneni a Pisone dati suspicio erat, qui conatus armis Syriam repetere, a Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. 74—82. Honores multi Germanico mortuo Romae decreti. 83. 84. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. 85. Virgo Vestalis capta. 86. 87. Arminius in Germania dolo caesus. 88. Haec gesta annis quatuor,

COSS. T. STATILIO SISENNA TAURO, ET
L. SCRIBONIO LIBONE. C. CAECILIO
RVFO, ET L. POMPONIO FLACCO, TIBERIO
CAESARE AVG. III. ET GERMANICO
CAESARE II. M. IVNIO SILANO, ET
C. NORBANO FLACCO. A. V. 769—772.
A. C. 16—19.

I. Sisenno Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota
Orientis regna provinciaeque Romanæ, initio
apud Parthos orto, qui petitem Roma acceptumque

*in hunc de partibus huius, de qua per Tacitum
Arminius in Germania dolo caesus. 88. Haec gesta annis quatuor,*

regem, quamvis gentis Arfacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandæ amicitiae miserat: haud perinde nostri metu, quam fidei popularium, diffusus.

II. Post finem Phraatis et sequentium regum, ob internas cædes, venire in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus. Et accepere barbari latantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, degeneravisse Parthos: petiitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum: iam inter provincias Romanas solum Arfacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium; si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpeßum, Parthis impendit. Accendebat dedignantem et ipse, diversus a maiorum institutis: raro venatu, segni equorum cura: quotiens per urbes incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. inridebantur et Græci comites, ac vilissima utensilium anulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitæ, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

III. Igitur Artabanus, Arfacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur: primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi per fugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes munda, ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum, specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis insensus, Arfacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam lociatis, more externo, in matrimonium regnumque.

IV. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra dejectus. Tum C. Cæsar com-

ponendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud toleravere: tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ, Creticus Silanus, exitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine, quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco red-demus.

V. Ceterum Tiberio haud ingratus accidit, turbare res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, dolo simul et calibus obiectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum, et averſa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, et quæ sibi tertium iam annum belligeranti læva vel prospera evenissent, *fundi Germanos acie, et iustis locis: juvari silvis, paludibus, brevi aestate, et præmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum adfici: sessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at, si mare intraretur, promptam ipsis possessionem, et hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter vehi: integrum equitem, equosque, per ora et alveos fluminum, media in Germania fore.*

VI. Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum, P. Vitellio et Cantio: Silius, et Anteius, et Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi proraque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures apposis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent. multæ pontibus stratæ, super quas tormenta vehentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui,

velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles adpullus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens, verso cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat *Mosa* flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere iubet: ipse audito, castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, et Arpi, principis Cattorum, coniugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnae obsessores fecere; ad famam adventus eius dilapsi. tumultum tamen, nuper Varianis legionibus structum, et veterem aram Druso sitam disiecerant. Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decurrit: tumultum iterare haud visum. et cuncta inter castellum Alifonem, ac Rhenum, novis limitibus aggeribusque permunita.

VIII. Iamque classis advenerat, cum, præmissio commeatu, et distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui *Drusianæ* nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, *ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuvaret*, lacus inde, et Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervenit. Classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque in eo, quod non subvexit, transposuit militem, dexteras in terras iturum, ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaris, nondum adcrecente unda; intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum defectio a tergo nuntia-

tur. missus illico Stertinius cum equite et armatura levi, igne et cædibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque, *an Caesar venisset?* postquam *adesse*, responsum est, *ut liceret cum fratre conloqui*, oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, insignis fide, et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum permissum, progressusque salutatur ab Arminio: qui, amotis stipatoribus, *ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent*, postulat; et postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum et prælium referente: *quodnam præmium recepisset?* exquirat. Flavius *aucta stipendia, torquem, et coronam, aliaque militaria dona* memorat, iridente Arminio vilia servitii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Caesaris, et victis graves poenas: in deditionem venienti paratam clementiam: neque coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas patriæ, libertatem avitam, penetrales Germaniæ deos, matrem precum sociam: ne propinquorum et adfinium, denique gentis suæ desertor et proditor, quam imperator esse mallet.* Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam confererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrrens, plenum iræ, *armaque et equum* poscentem Flavium attinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius, præliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præfidiisque impositis, dare in discrimen legiones, haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. præfuere Stertinius, et e numero primipilariū Aemilius, distantibus locis inVecti, ut hostem diducerent. qua celerissimus annis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effusi, trudent adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cario-

valda, diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis, et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites, cum Stertinio Aemilioque subvenientes, periculo exemere.

XII. Cæsar, transgressus Visurgim, indicio per fugæ cognoscit, *delectum ab Arminio locum pugnae: convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem.* habita indici fides, et cernebantur ignes: fuggressique propius speculatores, *audiri fremitum equorum immensisque et inconditi agminis murmur,* attulere. Igitur, propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quoniam id modo incorruptum foret, secum agitabat: *Tribunos et centuriones laeta saepius, quam comperta, nuntiare: libertorum servilia ingenia: amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quae pauci incipiant, reliquos adstreperere. penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi, inter militares cibos, spem aut metum proferrent.*

XIII. Nocte coepta egressus augurali, per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contextus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adstitit tabernaculis, fruiturque fama sui, cum hic *nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per iocos eundem animum,* laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie, faterentur: simul, perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. Inter quæ unus hostium, Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, *coniuges et agros, et stipendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset,* Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, et matrimonia ac pecunias hostium praedae destinare.* Tertia ferme vigilia adsultatum est castris, sine coniectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, et nihil remissum sensere.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit: viditque se operatum, et sanguine sacro resper-

prætexta. pulchriorem aliam manibus aviæ, Augustæ, accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et, quæ sapientia prævisa, aptaque imminenti pugnae, disserit: *Non campos modo militi Romano ad proelium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus. nec enim immensa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum, et enata humo virgulta, perinde haberi, quam pila, et gladios, et haerentia corpori tegmina. densarent ictus, ora mucronibus quaererent: non lorica Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro, nervove firmata, sed viminum textus, vel tenues et fucatas colore tabulas: primam utcumque aciem hastatam; ceteris praeusta, aut brevia tela. iam corpus, ut visu torvum, et ad brevem impetum validum; sic nulla vulnere patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere: pavidos adversis, inter secunda, non divini, non humani iuris memores. Si taedio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem iam Albim, quam Rhenum: neque bellum ultra: modo se, patris, patruisque vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnae datum.*

XV. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: *Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus et procellis fractos artus; insensis rursus hostibus, adversis diis obiciant, nulla boni spe: classem quippe, et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium?*

XVI. Sic accensos, et proelium poscentes in campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos, Cam-

Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga infedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incescit: auxiliaries Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, et, cum duabus prætoriiis cohortibus, ac delecto equite, Cæsar: exin totidem aliæ legiones, et levis armatura, cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adlisteret.

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ, petere silvas et intrare visæ, Imperatorem advertere. exclamat, *Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina.* simul pedestris acies inferitur, et præmissus eques, postremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina, diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adlisterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, et Gallicæ cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis, et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam, *agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque,* tradiderunt. Virtus seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. et plerosque, tranare Visurgim conantes, iniecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium, et incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis, per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevē; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles, in loco proelii, Tiberium Imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropæorum

D

arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuventus, senes, agmen Romanum repente incurfant, turbant. postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arcta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque: peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. quod arduum sibi, cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam. remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, et proturbare hostem iubet. missæ e tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætorii cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas. conlato illic gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudabant: utrisque necessitas in loco, ipse in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus; sed genere pugnae et armorum superabantur: cum ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adfultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto iam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus,

deserebat. et Germanicus, quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, *insisterent caedibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore.* Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus, conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium acceperunt.

XXIII. Sed, ætate iam adulta, legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissa: plures Cæsar classis impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium glebo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumperebat. omne dehinc cælum, et mare omne in austrum cessit, qui humidis Germaniæ terris, profundis annibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disiecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque, quo ventus, ferebat: non adhærere ancoris, non exhaurire inrumpentes undas poterant: equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera, et fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum, ac sine terris, mare. pars navium haustæ sunt; plures apud insulas longius sitas eiectæ: milesque, nullo illic hominum cultu, fame absum-

ptus, nisi quos corpora equorum, eodem elisa, toleraverant. sola Germanici tiremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque, apud scopulos et prominentes oras, cum *se tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente aestu, et secundante vento, claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibibus, et quædam a validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angriarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revererat, *miracula* narrabant, *vim turbinum*, et *inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas*: visa, sive ex metu credita.

XXV. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipse maioribus copiis Marfos inrumpit: quorum dux Malouendus, nuper in ditionem acceptus, *propinquo luco defossam Varianæ legionis aquilam modico praesidio servari*, indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictor, et nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero inrupissent.*

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, et, si proxima æstas adiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *re-diret ad decretum triumphum, satis iam eventuum, satis casuum: prospera illi et magna proelia: eo-*

rum quoque meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se novies a divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos: sic Suevos regemque Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanae ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiam Drusi fratris gloriae, qui, nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, et deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus, e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur, moliri res novas. Eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quae per tot annos rempublicam exedere. Firmius, Catus, Senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum, et facilem inanibus, ad Chaldaeorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat: hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum: quo pluribus indicis inligaret.

XXVIII. Ut satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud aspernatus. Congressus abnuvit: posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeari. Atque interim Libonem ornata praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat: donec Iunius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trio-nem indicium detulit. celebre inter accusatores Trio-

nis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit: et vocantur patres, addito, *consultandum super re magna et atroci.*

XXIX. Libo interim, veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. die senatus, metu et ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, ininusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque, cui ius perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo, ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret.* inerant et alia huiuscemodi, stolidi, vana: si mollius acciperes, miserranda. Uni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscences servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor, Tiberius, mancipari singulos actori publico iubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo senatusconsulto, quaereretur. Ob quæ posterum diem reus petivit, domumque digressus, extremas preces P. Quirinio, propinquo suo, ad principem mandavit.

XXXI. Responsum est, *ut senatum rogaret.* cingebatur interim milite domus, strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciat, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inferere gladium: atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris, duos ictus

in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis adcurrere liberti: et, cæde visa, miles abstinit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius, *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.*

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur: et præturæ extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur*, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies Pomponii Flacci sententia constituti. dona Iovi, Marti, Concordiae, utque Iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur*, L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in republica malum. Facta et de Mathematicis Magisque Italia pellendis senatus consultum: quorum e numero L. Pituanus saxo deiectus est: in P. Marcium consules, extra portam Exquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco advertere.

XXXIII. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, prætura functo: decretumque *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros foedaret.* Excessit Fronto, ac postulavit modum argento, supellestili, familiae. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e republica crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius differuit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus. aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rempublicam referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus et equitum census, non, quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, talesque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda; delinimentis curarum et periculorum cavendum*

esse. Facilem adfensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum, et similitudo audientium dedit. Adiecerat et Tiberius, non id tempus censurae: nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

XXXIV. Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum, accusationes minitantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure, testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulisset, propinquos quoque eius impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto Pione, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta, se violari et imminui, quereretur. Tiberius hastenus indulgere matri civile ratus, ut, se iturum ad praetoris tribunal, adfuturum Urgulaniae, diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur, occurrente populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec, propinquis Pisonem frustra coercitibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, iuberet. Isque finis rei; ex qua neque Piso inglorius, et Cæsar maiore fama fuit. Ceterum Urgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quæ apud senatum tractabatur, venire designaretur: missus est prætor, qui domi interrogaret: cum, virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, nisi pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam adfuturum se dixerat Cæsar, ob id magis agendas, censebat, et, absente principe, senatum et equites posse sua munia sustinere; decorum Reipublicae fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Romani, nisi coram et sub oculis Cæsaris: eoque conventum Italiae et ei adfluentes provincias praesentiae eius

servanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrinque contentionibus acta: sed res dilata.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortum est. nam censuit, *in quinquennium magistratum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, iam tum prætores destinarentur: princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret.* Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari. Tiberius tamen, quasi augeretur potestas eius, dissenuit: *Grave moderationi suae, tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium proiciantur. unde prospici posse, quae cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid? si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae, quaerendisque aut potiundis honoribus statuerint.*

XXXVII. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortasi, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta, superbius acceperat. Nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: *Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul maiores mei meruerant, ut posteriores haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. iussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum! nec ad invidiam*

ista, sed conciliandae misericordiae, refero. adsequentur, florente te, Caesar, quos dederis, honores: interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos, ab inopia defende.

XXXVIII. Inclinatione senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est, venire huc, et liberis suis petere pecunias coeperint: singuli nunquam exsatiabuntur, respublica deficiet. nec sane ideo a maioribus concessum est, egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducat, loco sententiae proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, siue indulserint largitionem, siue abnuerint. non enim preces sunt istuc, sed esflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere, et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere aerarium: quod si ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes; et securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium, aut occultum murmur, exceperunt. sensitque Tiberius. et cum paulum reticisset, Hortalo se respondisse ait: *ceterum, si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates; filius Hortali, pavore, an avitæ nobilitatis, etiam inter angustias fortunæ, retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.*

XXXIX. Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine *Clemens*, comperto sine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili

animo concepit. ausa eius impedit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede, ad maiora et magis praecipitia converſus, furatur cineres, vetusque Cosam, Etruriae promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. tum, per idoneos et secreti eius socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures, aut rursus apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis. sed, quia veritas, visu et mora, falsa, festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam, aut praeveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam, *servatum munere deum Agrippam*: credebatur Romae: iamque Ostiam inſectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere fineret. modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exsequuntur, ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Caesar.* Ut ederet socios, subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta palatii parte interfici iussit, corpusque clam auferri. et, quamquam multi e domo principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, iuvisse consilii dicerentur, haud quaesitum.

XLI. Fine anni arcus, propter aedem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; et aedes Fortis Fortunae, Tiberium iuxta, in hortis, quos Caesar dictator populo Rom. legaverat; sacrum genti Iuliae, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Caecilio, L. Pom-

ponio coss. Germanicus Cæsar A. D. VII. Kalendas Iunias triumphavit de Cheruscis Cattisque, et Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus, sed suberat occulta formido reputantibus, *haud prosperum in Druso, patre eius, favorem vulgi: avunculum eiusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum: breves et infaustos populi Romani amores.*

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecentos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui eius destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri iuvenem, specie honoris, statuit, struxitque causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum, Rhodi agentem, nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia, florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quæ, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti a principe, et mox accusatus in senatu, non ob crimina, quæ fingeantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus æqua, nedum infima, insolita sunt, finem vitæ, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, *fructibusque eius levare posse centesimæ vectigal* professus Cæsar, ducentessimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum, regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regum imperium cupientibus: et provinciæ, Syria atque Iudæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur hæc, et de Armenia, quæ supra memoravi, apud patres disseruit: *nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam*

suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciae, quæ mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis, obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum, et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pione, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem iuvit: mox Brutum et Cassium secutus, concessio redditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque, Plancinae, nobilitate et opibus accendebatur. vix Tiberio concedere: liberos eius, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriae imponeretur, ad spes Germanici coercendas. credidere quidam, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam infectandi. divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Rom. Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. et coniunx Germanici, Agrippina, fecunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, præcellebat. sed fratres egregie concordēs, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multa post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discēssu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adfuetudine, et tum æmulatione gloriæ arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud popula-

res; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci, sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis, præpellebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio, iuveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disiectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum*, ostentabat: contra fugacem Maroboduum appellans, *proeliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum*, ac mox per dona et legationes petivisse foedus; *proditorem patriæ, satellitem Caesaris*, haud minus *insens animis exturbandum, quam Varum Quintiliū interfecerint*. meminissent modo tot proeliorum; quorum eventu, et ad postremum electis Romanis, satis probatum; penes utros summa belli fuerit.

XLVI. Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint*, testabatur: *recordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere*, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ et ignominia sua; cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus petitum, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse. mox conditionibus aequis discessum: neque poenitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant. cum a Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate;

et contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fufis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum percussu fuit: et transfugiis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Responsum est, *non iure eum adversus Cheruseos arma Romana invocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope invisset.* Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes conlapsæ nocturno motu terræ: quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. *Sedisse immensos montes: visa in arduo, quæ plana fuerint: effulsisse inter ruinam ignes,* memorant. Asperrima in Sardonian lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies festertium pollicitus Cæsar, et, quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonienses, quique Mosteni, aut Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levare idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoveretque. delectus est M. Aletus e prætoriiis, ne, consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, et ex eo impedimentum oriretur.

XLVIII Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musæ, locupletis intestatæ, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Patuli divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compere-rat; *nobilitatem utriusque pecunia iuvandam,* præfatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. ignotos, et aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos, et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem,

Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Iisdem temporibus deum aedes, vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto, dedicavit. Libero Liberæque et Cereri, iuxta Circum maximum, quam A. Postumius dictator voverat: eodemque in loco aedem Floræ, ab Lucio et Marco Publiciis, aedilibus, constitutam: et Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius fruxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico sacratum: hanc Atilius voverat eodem bello.

L. Adolefcebat interea lex maiestatis. et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probris sermonibus divum Augustum ac Tiberium et matrem eius inlulisset, Cæsarique connexa, adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. *De adulterio satis cavere lege Julia, visum: maiestatis crimine distingui, Cæsar postulavit; damnarique, si qua de Augusto inreligiose dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari.* Interrogatus a consule, *quid de his censeret, quae de matre eius locuta secus argueretur*, reticuit: dein, proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent*: liberavitque Apuleiam lege maiestatis: adulterii graviolem poenam deprecatus, *ut, exemplo maiorum, propinquis suis ultra ducentefimum lapidem removeretur*, suavit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa interdictum est.

LI. De prætore, in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam, propinquum Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. lætabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque statim, et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

LII. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida in castris Romanis auxiliaria stipendia meritis, mox desertor, va-

gos

gos primum et latrociniis fuetos ad prædam et raptus congregare: dein, more militiæ, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens, et solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux et his Mazippa. divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris attineret, disciplina et imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia et cædes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, proconsul Africæ, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. nam post illum reciperatorem urbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: et decrevere patres triumphalia insignia: quod Camillo, ob modestiam vitæ, impune fuit.

LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum, consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpesus. igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi: simul sinus, Aëtiaca viçtoria inclitos, et sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii, cum recordatione maiorum suorum, adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ et vetustæ urbis datum, ut uno liçtore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. Petita inde Euboea, tramisit Lesbum: ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, et fama celebratos, noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratuum iniuriis fessas, refovebat. atque illum, in regressu, sacra Samothracum visere nitentem, aliaque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda, obvii aquilones depulere. Igitur relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis, et ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium et nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. et ferebatur, Germanico, per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium cecinisse.*

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensem, turbido incessu exterritam, oratione sæva increpat, oblique Germanicum perstringens, *quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum, comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios.* etiam vetera obieciabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quendam, Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpeffus, linquit Germanicum prævenitque. et postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiâ

in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem fineret, eo usque corruptionis profectus est, ut, sermone vulgi, *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod, *haud invito imperatore ea fieri*, occultus rumor incedebat.

LVI. Nota hæc Germanico: sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis et situ terrarum, quo nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti, et sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, et in Partum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis, regis Pontici, filium, quod is, prima ab infantia, instituta et cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, et quæ alia barbari celebrant, procures plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius imposuit. ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum acceperunt: et quædam ex regis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad ius prætoris translatis.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrridemum, apud hiberna decumæ legionis, convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior. sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo coeptus a Cæsare, qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pifone præ-

eibus contumacibus, discesseruntque opertis odiis. postque rarus in tribunali Cæsaris Piso, et, siquando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in convivio, cum apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari et Agrippinæ, leves Pisoni et ceteris offerrentur: *principis Romani, non Parthi regis filio, eas epulas dari*: abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venire, miserat *amicitiam ac foedus* memoraturos, et *cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet*: *petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, ne proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret*. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis et cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciæ maritimam urbem, amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Aegyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur: levavitque, apertis horreis, pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus instructis, et pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus, infedisset.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto, profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepul-

tum illic rectorem navis, Canopum; quæ tempestate Menelaus, Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam deiectus est. Inde proximum annis os, dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se, et antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia, et manebant structis molibus litteræ Aegyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat, *habuisse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libyæ, Aethiopia, Medisque et Persis, et Bactriano, ac Scythia positum; quasque terras Syri Armenique, et contigua Cappadoes colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse.* legebantur et indita gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium, quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum, aut potentia Romana dubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum. quorum præcipua fuerunt Memnonis faxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disiectasque inter et vix pervias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine et opibus regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiae, et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Ex inventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

LXII. Dum ea ætas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsit, inliciens Germanos ad discordias; utque fracto iam Maroboduusque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus eius, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam, castellumque iuxta situm, veteres illic Suevorum prædæ, et nostris e provinciis lixæ ac negotiatores reperti; quos ius commercii, dein

cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduus, undique deserto, non aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris, fuit. transgressus Danubium, qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *Nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse.* Responsum a Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset.* ceterum apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio, quæ magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, et quam propinquus Italiae hostis, suæque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum, ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catus caldæ casus, nequæ aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, et Vibilio duce; receptusque, Forum Iulium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum, locantur, dato Rege Vannio, gentis Quadorum.

LXIV. Simul nunciato, *regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum, decrevere patres, ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent.* fructi et arcus, circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque, Thraciæ regem, astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhoemetaces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva, et urbes, et vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum, et socie-

tatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat, enimvero, audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, causas bello.

LXV. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, *ne armis disceptarent*: statimque a Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis, ficta modestia, postulat, *eundem in locum coiretur: posse de controversiis colloquio transigi*. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sciendo, ut dictitabat, foederi, convivium adiecit: tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, *sacra regni, eiusdem familiares deos, et hospites mensas* obstantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, *structas sibi insidias, praevenit infidiatorem*: simul bellum adversus Basternas, Scythasque prætendens, novis pedum et equitum copiis sese firmabat.

LXVI. Molliter rescriptum, *si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere: ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, ius et iniuriam discreturos. proinde, tradito Cotye, veniret, transferretque invidiam criminis*. Eas litteras Latinus Pandus, proprætor Mœsiæ, cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: *occidi Cotyn* iubet, *mortemque sponte sumptam, ementitur*. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit, sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis, et arta cum rege amicitia, eoque accommodatiore ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum, et scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret.

circumdاتا hinc regi, specie honoris, valida manus: tribunique et centuriones, monendo, suadendo, et quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, posremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, prætura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quò maiores Marcum Lepidum, Ptolemæi liberis tutorem, in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam deVectus, atque illic, fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, et consanguineum sibi regem Scytharum, conatus est. specie venandi, omisis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernecitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant, audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, a Vibio Frontone, præfecto equitum, vincitur. mox Remmius Evocatus, priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde maior fides, conscientia sceleris et metu indicii, mortem Vononi inlatam.

LXIX. At Germanicus, Aegypto remeans, cuncta, quæ apud legiones aut urbes iusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisone contumeliæ; nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Syriam statuit. mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, vota que pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam Antiochenis plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, operiens ægritudinem, quæ rursus Germanico acciderat. sævam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquæ, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe oblitæ, aliæque maleficia, quis, creditur, animas

numinibus infernis sacrari. simul missi a Pifone incubantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta; si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserrimae coniugi? quid infantibus liberis eveniturum? lenta videri veneficia: festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. componit epistolas, quis amicitiam ei renunciabat. Addunt plerique, iustum provincia decedere. nec Piso moratus ultra, naves solvit: moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

LXXI. Cæsar, paulisper ad ipem erectus, dein, fesso corpore, ubi finis aderat, adstantes amicos in hunc modum adloquitur: Si fato concederem, iustus mihi dolor, etiam adversus deos, esset, quod me parentibus, liberis, patriae, intra iuventam, praemature exitu raperent. nunc, scelere Pisonis et Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlaccrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum superstitem; muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, quae voluerit, meminisse, quae mandaverit, exsequi. fletunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelestam mandata aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante, quam ultionem, amissuros.

LXXII. Tum, ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, faevienti fortunae submitteret animum; neu regressa

in urbem aemulatione potentiae validiores irritaret. Hæc palam, et alia secreto; per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciæ et circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus sine imaginibus et pompa, per laudes, et memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiiit, Magni Alexandri fati adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes, occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus proeliatorem; etiam si temeritas absuerit, præpeditusque sit, percussas tot victoribus Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset.* Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochenis, qui locus sepulturæ destinabatur, prætuleritne veneficii signa, parum constitit. nam, ut quis misericordia in Germanicum, et præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, *quisnam Syriæ præficeretur.* et ceteris modice nisi, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marfus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinæ percaram, nomine Martinam, in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tamquam adversus receptos iam reos, infiruebant.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus

Germanici, et liberis; miserantibus cunctis, quod *semina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantes gratantesque aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, et infelici secunditate fortunae totiens obnoxia.* Pisonem interim apud Coum, insulam, nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum.* Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa; neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit.

LXXVI. Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta illi legionum studia: repeteret provinciam, non iure ablatam et vacuam.* Igitur, quid agendum, consultant, M. Piso, filius, *properandum in urbem, censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena: et ademptione provinciae satisfactum inimicis.* Quod si regrederetur, obstitente Sentio, civile bellum incipi: nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

LXXVII. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, differuit: *Utendum eventu, Pisonem, non Sentium, Syriae praepositum: huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quam iustius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, et propria mandata acceperit?* Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant, plerumque innocentes recenti invidiae impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae, ac vulgus imperitum, primo rumore raptant? *Est tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto: et periisse Germanicum nulli iactantius moerent, quam qui maxime laetantur.*

LXXVIII. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, inculcat *Germanicum luxus et super-*

*biae; seque pulsum, ut locus rebus novis potest fieret, curam exercitus, eadem fide, qua tenuerit, repetivisse. Simul Domitium, impositum triremi, vitare litorum oram, praeterque insulas, lato mari, pergere in Syriam iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas. traiectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, ut se auxiliis iuvarent, scribit; haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pifone, quamquam suscipiendum bellum ab-
iussit.*

LXXIX. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praegredientes, obviis navibus, quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expedire: dein, mutua formidine, non ultra iurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pifoni, *Romam ad dicendam causam veniret.* Ille eludens respondit, *adfuturum, ubi praetor, qui de beneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixisset.* Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriae, adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. Id tentius Pifoni per litteras aperit, monetque, *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet:* quosque Germanici memores, aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem imperatoris identidem ingerens, et Rempublicam armis peti:* ducitque validam manum, et proelio paratam.

LXXX. Nec Pifo, quamquam coepta fecus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, et tirene numero intercepto, suisque et Plancinae servitiis, auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. *Caesarisque se legatum, testabatur, provinciam, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire) sed a Sentio, privatam odium falsis criminibus tegente. confisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem, ab ipsis parentem quondam appellatum, si iure zgeretur, potio-rem, si armis, non invalidum, vidissent.* Tum pro munimentis castelli manipulos ex-

plicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem, nisi agrestia, ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit: regressusque et pro muris, modo semet adflitando, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem coepabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasque, et peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa, et faces ingerere. Tandem victa pertinacia, Piso oravit, uti traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui Syriam permitteret, consulitur. Non receptæ conditiones: nec aliud, quam naves et tutum in urbem iter concessum est.

LXXXII. At Romæ, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor, ira: et erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo iure complecti, reddita libertate, agitarerint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut, ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto iussitio, defererentur fora, clauderentur domus; passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem: et quamquam neque insignibus lugentium abstinere, altius animis moerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico, Syria egressi, lætiora de valetudine eius attulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obviis, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures, cumulata gaudio, transferunt. curant per urbem, moliuntur

templorum fores. iuvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursus ereptum acrius doluit.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: *ut nomen eius Salitari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceae coronae statuerentur: ludos Circenses eburna effigies praeriret: neve quis flamen, aut augur, in locum Germanici, nisi gentis Iuliae, crearetur.* Arcus additi Romae, et apud ripam Rheni, et in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac, *mortem ob Rempublicam obiisse.* sepulchrum Antiochiae, ubi crematus: tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. Statuarum, locorumve, in quis colebantur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus, auro et magnitudine insignis, inter auctores, eloquentiae; adseveravit Tiberius, *solitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni: et satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur.* Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui *Iuniorum* dicebatur; instituitque, uti turmae Iulii imaginem eius sequerentur, pleraque manent: quaedam statim omissa sunt, aut vetustas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum, recenti adhuc moestitia, soror Germanici, Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod, rarum laetumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin iactaret apud patres, *nullam ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam.* nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

LXXXV. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque, *ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset.* nam Vestilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud aediles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credes

bant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omiffisset? atque illo prætendente, sexaginta dies ad consultandum datos, necdum præterisse, satis visum, de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis: factumque patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis, et, si ob gravitatem cœli interissent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

LXXXVI. Post quae retulit Cæsar, capiendam virginem in locum Occiae, quæ septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præfederat: egitque grates Fonteio Agrippæ et Domitio Pollioni, quod, offerendo filias, de officio in Rempublicam certarent. prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio manebat. nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, decies festertii dote solatus est.

LXXXVII. Sævitiam annonae incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum et antea vocabulum adsumsit, acerbique increpuit eos, qui divinas occupationes, ipsumque dominum dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum. Adgandestrii, principis Cætorum, lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsumque esse, non fraude, neque occultis, sed palam, et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis, et pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo

propinquorum, cecidit: liberator haud dubie Germaniæ, et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eae tumulo Augusti illatae, et funus ductum. 1—6. Drusus in Illyricum redit. 7. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni et Maiestatis postulatur. dicta causa, cum omnia infensa et infesta experiretur, manus sibi adfert. 8—20. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur a L. Apronio proconsule. 20. 21. Lepida Aemilia adulterii et veneni desertur, damnaturque. 22—24. Papia Poppaea lex ad id tempus asperius exercita, mollitur a Tiberio, et nexus eius exsolvuntur. 25—29. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandae Iunius Blaesus deligitur. 30—36. Equites aliquot Romani Maiestatis damnantur. 37. Thracum discordia. 38. 39. Galliae rebellant, ducibus Iulio Sacroviro et Iulio Floro. infelicitur: quia a legionibus Germanicis copiae earum caesae, et ipsae ad vetus iugum retractae. 40—48. C. Lutorius eques, Maiestatis damnatus, in carcere exanimatus est. 49—51. Cura luxus coercendi coepta, et omissa. 52—55. Drusus Tribuniciam potestatem accipit. 56. 57. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. 58. 59. Asyla Graecorum lustrata et repurgata. 60—65. C. Silanus repetundarum et Maiestatis damnatus. 66—72. Tacfarinatem Iunius proturbat, et fratrem eius capit. 73. 74. Iuliae illustris se-

F

minae mors et funus. 75. 76. Haec triennio gesta,

M. VALERIO ET C. AVRELIO COSS.

TIBERIO IMP. IV. ET DRUSO NERONE II. COSS.

C. SULPICIO ET D. HATERIO COSS.

A.V. 773 — 775. A.C. 20 — 22.

I. **N**ihil intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo infumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu eius audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti, vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsu erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba, ac rogitantium inter se, *silentione, an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat, quid pro tempore foret: cum classis paulatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos: idem omnium gemitus: neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae, longo moerore fessum, obvii et recentes in dolore anteibant.

II. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito, *ut magistratus Calabriae, Apulique, et Campani, suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incompta signa, versi fascēs: atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia, cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, et victimas atque aras Diis Manibus statuantes, lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tar-

racinam progressus est, cum Claudio fratre, liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C. Aurelius (iam enim magistratum occceperant) et senatus, ac magna pars populi viam complere, disiecti, et, ut cuique libitum, flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus, lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio, ullo inigni officio functam; cum super Agrippinam, et Drusum, et Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par moeror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquires: plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse Rempublicam, nihil spæ reliquum*, clamitabant; promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum *decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen* appellarent, versique ad cælum ac deos *integram illi subolem, ac superstitem iniquorum*, precarentur.

V. Fuere, qui *publici funeris pompam* requirerent, compararentque, *quæ in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore, simul urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Liviorumque imagines: desletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta a maioribus reperta, aut quæ posterî invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, et cuicumque nobili debitos honores, con-*

tigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. non fratrem, nisi unius diei via, non patrum, saltem porta tenus, obvium. ubi illa veterum instituta? praepositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, et laudationes et lacrimas, vel doloris imitamenta?

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: Multos inlustrium Romanorum ob Rempublicam obiisse: neminem tam flagranti desiderio celebratum. idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur. non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse recenti dolori luctum, et ex moerore solatia: sed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius, amissa unica filia, ut divus Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Rempublicam aeternam esse. proin repeterent solennia; et, quia ludorum Megalesium spectaculum fuberat, etiam voluptates resumerent.

VII. Tum, exuto iustitio, redditum ad munia; et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendae e Pisone ultionis, et crebro questu, quod vagus interim, per amoena Asiae atque Achaiae, adroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat, missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

VIII. At Pilo, praemisso in urbem filio, datisque mandatis, per quae Principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiores sibi sperabat. Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent, quae iam

cerentur, praecipuum in dolore suum locum, respondit; sed malle falsa et inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, et vitato omni secreto: neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis iuventa, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein praesidio Africæ, ducebatur. eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset.* Ab Narnia, vitandæ suspitionis, an, quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum adpulerat; dieque, et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres incessere. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, festa ornatu, conviviumque et epulæ, et celebritate loci nihil occultum.

X. Postera die Fulcinus Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius, ac Veranius, ceterique, Germanicum comitati, tendebant, *nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices et testes, mandata Germanici perlaturus.* Ille, dimissa eius causæ delatione, *ut priorem vitam accusaret,* obtinuit. petitumque est a principe, *cognitionem exciperet:* quod ne reus quidem abnuabat, studia populi et patrum metuens; contra, *Tiberium spernendis rumoribus validum, et conscientiae matris innexum esse: veraque aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni: odium et invidiam apud multos valere.* Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, et hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit.

XI. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, *ob receptum Maroboduum, et res priore aestate gestas, ut ovans iniret,* pro lato honore, urbem intravit. Post quæ reo, *T. Aruntium, T. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti,*

hisque diversa excusantibus, M. Lepidus, et L. Piso, et Livineius Regulus adfuere, arrepta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quae fiducia reo: *satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, (an promeret.)* is haud alias intentior: populus plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentiï permittit.

XII. Die senatus Cæsar orationem habuit meditato temperamento: *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem, exituque eius laetatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit, eiusdemque morte, et luctu meo laetatus est; odero, seponamque a domo mea, et privatas inimicitias non vi Principis ulciscar: sin facinus, in cuiuscunque mortalium nece vindicandum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, et nos, parentes, iustis solatiis adficite. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso; quaesita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa haec in maius vulgaverint accusatores: quorum ego nimis studiis iure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et scrutanda sunt? Desleo equidem filium meum, semperque deslebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari, aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiat. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud senatum, quam apud iudices, de morte eius anquiretur. cetera pari modestia tra-*

Actur. nemo Drusi lacrimas, nemo moestitiam meam spectet, nec, si quæ in nos adversa finguntur.

XIII. Exin biduum criminibus obviandis statuitur, utque, sex dierum spatio interiecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera et inania orditur: *ambitiose avaraque habitam Hispaniam: quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneatur maioribus flagitiis. Post quem Servius, et Veranius, et Vitellius, consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere: odio Germanici, et rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licentiam et sociorum iniurias, eo usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in cōmites et amicos Germanici, saevisse: postremo, ipsum devotionibus et veneno peremisse: sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae: petitam armis Rempublicam; utque reus agi posset, acie victum.*

XIV. Defensio in ceteris trepidavit: nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem insitiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse: quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos, arguentes: quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum. offerebatque familiam reus, et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant: Cæsar, ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, nunquam satis credito: sine fraude Germanicum interiisse. * *scripissent expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset, effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac devellebant, ni iussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, et a tribuno prætoris cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.*

XV. Eadem Plancinae invidia, maior gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam

liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, *sociam se cuiuscumque fortunæ, et, si ita ferret, comitem exitii* promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, senatumque rursus ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et sæva cuncta perpeffus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque, et liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein, multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri fores* iussit: et cœpta luce, perfofso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius distitavisse, *litteras Tiberii et mandata in Germanicum continere: ac destitutum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret: nec illum sponte extinctum, verum immisso percussore.* quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt. Cæsar, flexo in moestitiam ore, *suam invidiam tali morte quaesitam*, apud senatum, (*queritur*) crebrisque interrogationibus exquirat, *qualem Piso diem supremum noctemque exegisset.* Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos immortales testor, vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro, liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio iuveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius*

precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto, parenti tuo, probatus, et tibi amicus, nec quidquam post haec rogaturus, salutem infelicis filii rogo.

XVII. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe iussa nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant: *Id ergo fas aviae, interfetricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii et Veranii voce desectum Caesarem: ab imperatore et Augusta defensam Plancinam! perinde venena, et artes tam feliciter expertas, verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam, ac patrum sanguine miserimæ domus exfatiaret.* Biduum super haec, imagine cognitionis, absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul, (nam, referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Pisonis radendum fastis, censuit; partem bonorum publicandam: pars, ut Cn. Pisoni, filio, concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, et accepto quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incoluitate, ob preces Augustae.*

XVIII. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: *ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae secisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent.* et M. Pisonem ignominiae exemit, concessitque ei pater-na bona; satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam, et tum pudore absolutæ Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Messallinus, *signum aureum in aede Martis Ultoris, Cæcina Severus, aram Ultioni statuendam, censuissent, prohibuit;*

ob externas ea victorias sacrari, distitans; domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, et Augustae, et Antoniae, et Agrippinae, Drusoque, ob vindictam Germanici grates agendas, omiseratque Claudii mentionem. Et Messallinum quidem L. Asprenas, senatu coram, percunctatus est, an prudens praeterisset? ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione, potius omnes destinabantur imperio, quam, quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

XIX. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit, Vitellio, atque Veranio, et Servaeo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne sacundiam violentia praecipitaret. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt. et gliscit utrumque posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania, mater eius, excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu. nam ceteros, manifestum, ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos.

XX. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et, ob pernicietatem, inultis: dein vicos excindere, trahere graves prædas: postremo, haud procul Pagida flumine, cohortem Romanam circumfedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurrat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis, aut desertoribus miles Romanus terga daret: simul excepta vulnera, et, quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit, neque proelium omisit, donec, desertus suis, caderet.

XXI. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, et e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas, fuderint. quo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Cæsar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque Apronius, iure proconsulis, tribuisset*, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas, perculsis Numidis, et obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursus in terga remeans. et, dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, inligatus præda, stativis castris adhærebat: missu patris Apronius Cæfianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

XXII. At Romæ Lepida, cui, super Aemiliorum decus, L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, desertur, *simulavisse partum ex P. Quirino, divite atque orbo*. adiciebantur adulteria, venena, *quæsitumque per Chaldaeos in domum Cæsaris*: defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc insensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo vertit, ac miscuit iræ et clementiæ signa: deprecatus primo senatum, *ne maiestatis crimina traferentur*: mox M. Servilium, e consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ: quod alii civile rebantur, *ne ceteris adsentiendi necessitas fieret*: quidam ad sævitiam trahebant. *neque enim cessurum, nisi damnandi officio.*

XXIII. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *maiores suos* ciens, *ipsumque Pompeium*, cuius ea monumenta, et adstantes imagines, visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrimas, *saeva et detestanda Quirino* clamentarent, *cuius senectæ atque orbitati, et obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Caesaris, ac divo Augusto* nurus, dederetur. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius: *compertum sibi etiam ex P. Quirini servis, veneno eum a Lepida petitem.*

XXIV. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Iuniæ familiæ redditus. casum eius paucis repetam. Ut valida divo Augusto in Rempubicam fortuna; ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiae ac nepotis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *laesarum religionum*, ac *violatae maiestatis* appellando, clementiam maiorum, suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis, memorabo, si, effectis, in quæ tetendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit, *se quoque laetari, quod frater eius e peregrinatione longinqua revertisset. idque iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones; neque reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset.* Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est.

XXV. Relatum deinde de moderanda Papia Poppea, quam senior Augustus, post Iulias rogationes, incitandis coelibum pœnis, et augendo ærario sanxerat: nec ideo coniugia et educationes liberum frequentabantur, prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis iuris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius differam.

XXVI. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc male libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna, aut coërcitionibus, agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur; et, ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui æqualitas, et pro modestia ac pudore, ambitio et vis incedebat: provenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores iam et plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et divino iure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo et Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, et firmandæ concordie: creatique decemviri, et accitis, quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris, nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen diffensione ordinum et apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor, nomine senatus, Drusus; corrupti spe, aut inclusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili, omissum, quin multa et diversa sciscerentur: donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus, cum plura

addidisset, otium ei rei haud in longum paravit. statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post Tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: et corruptissima Republica plurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia: non mos, non ius, deterrima quæque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu iusserat, abolevit: deditque iura, quis pace et principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, et lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status: et terror omnibus intabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoris, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

XXIX. Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, iam ingressum iuventam, commendavit patribus, utque *munere capeffendi vigintiviratus solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, Quæsturam peteret*, non sine inrisu audientium postulavit. prætendebat, *sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto*. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui eiusmodi preces occulti inluderent. ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, et quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem iam puberem adspiciebat. Auctum dehino gaudium, nuptiis Neronis et Iuliæ, Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii focer Seianus destinaretur.

polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse.

XXX. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius, et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immensum vixit, primus adcumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capeffendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria, multos triumphalium consulariumque potentia anteit: diversus a veterum instituto, per cultum et munditias; copiaque et affluentia luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta, speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit. idque et Mæcenati acciderat; fato potentiae, raro sempiternæ, an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est, quod cupiant.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans: sive, ut, amoto patre, Drusus munia consulatus solus implet. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, præbuit iuveni materiam apiscendi favoris. Domitius Corbulo, prætura functus, de L. Sulla, nobili iuvene, questus est apud senatum, quod sibi inter *spectacula gladiatorum loco non decessisset*. pro Corbulone ætas. patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, et L. Arruntius, alique Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus, et memorabantur exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent. donec

Drusus apta temperandis animis differuit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, et oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, *plurima per Italiam itinera, fraude mancipum et incuria magistratuum, interrupta et impervia*, clamitando, executionem eius negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta sæviebat.

XXXII. Neque multo post, missis ad senatum literis, Tiberius, *motam rursus Africam incursum Tacfarinatis*, docuit, iudicioque patrum deligendum proconsulem, gnarum militiae, corpore validum, et bello suffecturum. quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus M. Lepidum odii nactus, ut *Jocordem, inopem, et maioribus suis dedecorum, eoque etiam Asiae sorte depellendum*, inculcavit: adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias, et nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiae habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum, ut *Caesar legeret, cui mandanda foret.*

XXXIII. Inter quæ Severus Cæcina censuit; ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur; multum ante repetito, concordem sibi coniugem, et sex partus enixam: seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatu, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum; sed, si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones: praesedis nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli,
duo

duo esse praetoria; pervicacibus magis et impotentibus mulierum iussis, quae Oppius quondam, alii-que legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, iam et exercitus regerent.

XXXIV. Paucorum hæc ad sensum audita, plures obturbabant, neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit: *Multa duritiæ veterum, in melius et laetius mutata; neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostiles esse. et pauca seminarum necessitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda; sed revertentibus post laborem, quod honestius, quam uxorum levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes coelibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Republicæ postulanti- bus: remissum aliquid postea, et mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum ad verfarumque. Simul sexum natura invalidum deserui, et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsentis custodia manere inlaesa coniugia: quid fore, si per plures annos, in modum discidii, oblitterentur? Sic obviam irent iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; et, si ita conducatur, alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima, et tot communium liberorum parente, divelleretur.*

XXXV. Sic Cæcinæ sententia elusa. Et proximi

senatus die, Tiberius, per litteras castigatis oblique patribus, *quod cuncta curarum ad principem reicerent*, M. Lepidum et Iunium Blæsum nominavit, ex quis proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum *valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam* obtenderet: intelligereturque etiam, quod silebat, avunculum esse Seiani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus, specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium haud iutus est.

XXXVI. Exin promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra et invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris; libertique etiam ac fervi, patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius, senator, differuit: *Principes quidem instar deorum esse: sed neque a diis, nisi iustas supplicum preces, audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiae, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minae intendantur, neque ipse audeat ius experiri, ob effigiem imperatoris oppositam.* Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit.

XXXVII. Et Confidius Aequus, et Coelius Cursor, equites Rom. quod sistis maiestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo in urbe, inter coetus et sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo displicebat. huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus, et nullis voluptatibus avocatus, maestam vigilantiam, et malas curas exerceret.*

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsum Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum

complementum erat. Cæsar Antistium Venerem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis causam retraxit; ut turbidum, et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cote fratre interfecto, bellum adversus nos voverat. Igitur *aqua et igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur in insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna.* Nam Thracia, diviso imperio in Rhœmetalcen et liberos Cotys, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen, quam Trebellienum, incusans, popularium iniurias inultas sinere. Cæletæ Odrusæque et Dii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis, et paribus inter se per ignobilitatem; quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia, alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi, regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumcidunt.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præfidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta: cæsis populatoribus, et dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, et adventu legionis. neque aciem aut proelium dici detulerit, in quo semerimes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aeris alieni rebellionem coeptavere: cuius exstimulator acerrimus, inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus et maiorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ille secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem ac metum, ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et coetus seditiosa differebant, *de continuatione tributorum, gravitate senoris, saevitia ac superbia præfidentium, et discordare militem, audito Ger-*

manici exitio. egregium resumendae libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi, ac Turonii. quorum Andecavos Acilius Aviola, legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonii, legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviola duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir, intesto capite pugnam pro Romanis ciens, *ostentandæ*, ut ferebat, *virtutis*: sed captivi, *ne incessetur telis, adgnosendum se præbuisse*, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis; pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut, cæsis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet, paucique equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud vulgus oberatorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. præmissusque cum delecta manu Iulius Indus, e civitate eadem, discors Floro, et ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus, qui effugia infederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis.

XLIII. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto civitas opulentior, et comprimendi procul præsidium. Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret. simul arma, occulte fabricata, iuventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis et cultris, quæque alia venantibus tela sunt, adduntur e servitiis gladiaturæ destinati,

quibus more gentico, continuum ferri tegimen, *Cruppellarios* vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copię vicinarum civitatum, ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente. mox Varro, invalidus senecta, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romæ, *non Treveros modo et Aeduos, sed quatuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse: adsumptos in societatem Germanos: dubias Hispanias: cuncta* (ut mos famæ) in maius credita. optimus quisque, Reipublicæ cura, mærebat: multi odio præsentium, et cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, quod, in tanto rerum motu, libellis accusatorum infumeret operam. *An Iulium Sacrovirum maiestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat, modica esse, et vulgatis leviora.

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, et Aeduis contermini sociique, in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite: *ne fuetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, et adspicerentur: id satis ad victoriam.* Duodecimum apud lapidem, Sacrovir copięque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo femermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis.*

XLVI. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competeabant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortan-

di causas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tamquam in hostem, ducerentur. una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, puicaculus ipsius exercitus turmae prostigavere. Sequimur. quanto pecunia dices et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles. Aeduos evincite, et fugientibus consulite.* Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera. paulum morae attulere ferrati, restantibus latinis adversum pila et gladios: sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si murum perimpere, cadere tegmina et corpora: quidam tridibus aut furcis inertem molem profernere; iacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimis linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam eum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa, omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius, ortum patratumque bellum, senatui scripsit: neque dempsit aut addidit vero; sed *fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisset.* simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperii extollens; neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissa urbe, unde in omnia regimen. nunc, quia non metu ducatur, iterum, ut praesentia spectaret componeretque. Decrevere patres vota pro reditu eius, supplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit, ut *ovans e Campania urbem introiret.* Igitur secutae Caesaris litterae, quibus se non tam vacuum gloria praedicabat, ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuventa aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanae inane praemium peteret.

XLVIII. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae, et acribus ministeriis, consulatum sub Divo Augusto, max, expugnatis

per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphii adeptus; datusque rector C. Caesari, Armeniam obtinenti, Tiberium quoque, Rhodi agentem, coluerat, quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, et inculato M. Lollio, quem, *auctorem C. Caesaris pravitatis et discordiarum*, arguebat, sed ceteris haud laeta memoria Quirini erat, ob intentam, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque et præpotentem senectam.

XLIX. Fine anni, C. Lutorium Priscum, equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema desseverat, pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, obiectans, *ægro Druso composuisse, quod, si extinctus foret, maiore præmio vulgaretur*. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, focra eius Vitellia coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia, *nihil se audivisse*, adseveravit, sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sententiaque Haterii Agrippæ, consulis designati, indictum reo ultimum supplicium.

L. Contra M. Lepidus in hunc modum exorlus est, *Si P. C. unum id spectamus, quam necessaria voce C. Lutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus, in eum susceperint, sine flagitiis et facinora sine modo sunt; suppliciiis ac remediis principis moderatio, maiorumque et vestra exempla temperant; et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt; est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, et nos clementiæ simul ac severitatis non poaniteat. Saepe audivi principem nostrum conquerentem, si quis, sumpta morte, misericordiam eius prævenisset. vita Lutorii in integro est; qui neque servatus in periculum Rei publicæ neque intersectus in exemplum ibit. studia illi, ut plena recordiæ, ita inania et fluxa sunt; nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepat, cedat tamen urbe, et bonis amissis, aqua et igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege maiestatis teneretur.*

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus

adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti: ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret *pietatem, quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscens*; deprecaretur *tam præcipites verborum poenas*: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum S. C. *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur*; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad poenitendum erat; neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

LII. C. Sulpicius, D. Haterius consules sequuntur: inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganæ paratus, adiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, *sperni sumptuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis sisti posse*. et consulti patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius, sæpe apud se pensitato, an coerceri tam profusæ cupidines possent? num coercitio plus damni in Rempublicam ferret? quam indecorum adrectare, quod non obtineret, vel retentum, ignominiam et infamiam virorum inlustrium posceret: postremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

LIII. Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expediat, me coram interrogari et dicere, quid e Republica censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprenderem. Quod si mecum ante viri strenui, ædiles, consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim, omittere potius prævalida et adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem

neque honestum filere, neque proloqui expeditum, quia non aedilis, aut praetoris, aut consulis partes sustineo: maius aliquid et excelsius a principe postulatur: et cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, et priscum ad morem recidere adgrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris, tabularumque miracula? promiscuas viris et feminis vestes? atque illa seminarum propria, quis, lapidum caussa, pecuniae nostrae ad externas aut hostiles gentes transferuntur?

LIV. Nec ignoro, in conviviiis et circulis incurari ista, et modum posci: sed, si quis legem sanciat, poenas indicat; iidem illi, civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem, clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres et diu auctos, nisi per dura et aspera, coërceas: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus, haud levioribus remediis restringendus est, quam libidinibus ardescit. tota maioribus repertae leges, tot, quas divus Augustus tulit: illae oblivione, hae (quod flagitiosius est) contemptu abolitae, securiorem luxum fecere. nam, si velis, quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo aediles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At, hercule, nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris et tempestatum quotidie volvitur. ac nisi provinciarum copiae et dominis, et servitiis, et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora, nostraeque villae tuebuntur? Hanc P. C. curam sustinet princeps: haec omissa, funditus Rempublicam trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites, satias in me

lius mutet. Aut, si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adepti sunt, simulates faciunt, ac mihi relinquunt; credite, P. C. me quoque non esse offensionum avidum: quas cum graves, et plerumque iniquas, pro Republica suscipiam, inanes et inritas, neque mihi, aut vobis, usui futuras, iure deprecor.

LV. Auditis Caesaris litteris, remissa Aedilibus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolvere. Causas eius mutationis quaerere libet. Dites olim familiae nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiae prolabebantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere, et coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas inlustrior habebatur. postquam caedibus saevitum, et magnitudo famae exitio erat; ceteri ad sapientiora convertere. simul novi homines e municipiis et coloniis, atque etiam provinciis in senatum crebro adsumpti, domesticam parcimoniam intulerunt; et quamquam fortuna, vel industria, plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in principem et aemulandi amor validior, quam poena ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium, imitanda posteris, tulit. Verum haec nobis * maiores certamina ex honesto maneant.

LVI. Tiberius, fama moderationis parva, quod ingruentes accusatores represerat, mittit litteras ad senatum, quis *potestatem tribuniciam* Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret. M. deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in in-

certo foret. sic cohiberi pravas aliorum spes. rebatur: simul modestiae Neronis, et suae magnitudinī fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovet: cum, incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua Reipublicae prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in fallum aucta, retulit: esse illi coniugem et tres liberos, eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capeffendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulē, noti laboris participem sumi.

LVII. Praeceperant animis orationem patres; quo questitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi, ut effigies principum, aras Deum, templa et arcus, aliaeque solita censerent: nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit dixitque pro sententia, ut publicis privatisque monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nominā praescriberentur, sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent. At Q. Haterius, cum, eius diei Senatusconsulta aureis litteris figenda in curia, censuisset, deridiculo fuit senex foedissima adulatio- nis, tantum infamia usurus.

LVIII. Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis, flamen Dialis, ut Asiam forte haberet, postulavit, frustra vulgatum, dictitans, non licere Dialibus egredi Italia. neque aliud ius suum, quam Martialium, Quirinaliumque Blaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris caerimoniarum reperiri. Saepe Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem, neminem susseptum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius absuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, Deum munere, summum

Pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.

LIX. Adversus quæ cum augur Lentulus alique varie differerent, eo decursum est, ut *Pontificis Max. sententiam opperirentur.* Tiberius, dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens *insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrum morem.* Recitatæ et Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: *Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet?* Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniæ cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum e paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, sesamque ætatem, et actos labores prætenderet: *Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?*

LX. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi: complebantur templa pessimis servitorum: eodem subsidio obæratī adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut cærimonias Deum, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates iura atque legatos. Et quædam, quod falso usurpaverant, sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque eius diei species fuit, quod senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones introspectit, libero, ut quondam, quid firmaret, mutaretve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes, non, ut vulgus crederet, *Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam,*

et oleae, quae tum etiam maneat, adnifam, edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quae aram infederant, ignovisse. Auclam hinc, concessu Herculis, cum Lydia potiretur, caerimoniam templo: neque Persarum ditione deminutum ius. Post Macedonas, dein nos, servavisse.

LXII. Proximi Magnetes L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur: quorum ille Antiochó, hic Mithridate pulsus, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et Stratonices dictatoris Caesaris, ob vetusta in partes merita, et recens divi Augusti decretum attulere: laudati, quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro, dicatum. et memorabantur Perpernae, Isaurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo. sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aerias, post filius eius, Amathus, Veneri Amathusiae, et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

LXIII. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permiscere, ut perspecto iure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursus ad senatum referrent. Consules super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum Aesculapii compertum asylum, retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnaeos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicipidi Veneri templum dicaverint: Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque iussi sint: propiora Sardianos; Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios Dario rege niti, sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem vene-

randi: petere et Cretenses, simulacro divi Augusti. Factaque Senatusconsulta, quis, multo cum honore, modus tamen praescribebatur, iussique ipsis in templis figere aera, sacrandam ad memoriam, nea specie religionis in ambitionem delaberentur.

LXIV. Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius maiestate Principis, gravi et dissimulata offensione, abdidisse. Sed tum supplicia diis, ludique magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, et augures, et quindecimviri, septemviris simul et sodalibus Augustalibus, ederent. Cen fuerat L. Apronius, ut seciales quoque iis ludis praesiderent. Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum iure, et repetitis exemplis: *neque enim unquam secialibus hoc maiestatis fuisse, ideo Augustales adiectos, quia proprium eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.*

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes si leantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta, et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum, qui praetura functi, multique etiam pedarii senatores, certatim exsurgerent, foedaeque et nimia censerent. Memoriae proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum, *o homines ad servitutem paratos!* scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat.

LXVI. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, proconsulem Asiae, repetundarum a sociis postulatam, Mamercus Scaurus e Consularibus, Iunius Otho praetor, Brutidius Niger aedilis, simul corripuiunt, obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem.

Mamercus, antiqua exempla iaciens, *L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos*. videlicet Scipio et Cato talia ulciscabantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum opprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat. Iunio Othoni, litterarium ludum exercere, vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum, festinatio extimulabat, dum aequales, dein superiores, postremo suismet ipse spes anteire parati: quod multos, etiam bonos, pessum dedit, qui, spre- tis, quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio, properant.

LXVII. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, et M. Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiae captarum- que pecuniarum teneri reum: sed multa adgereban- tur etiam infontibus periculosa; cum, super tot se- natores adversos, facundissimis totius Asiae, eoque ad accusandum delectis, responderet solus, et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque elo- quentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime in- terrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur: ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsisisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat, et ne quis ne- cessariorum iuvaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur, petito paucorum dierum interiectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quæ in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla, eiusdem Asiae procon- sule, factumque in eum senatusconsultum recitari iubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat, ille, mul- tum de clementia principis præfatus, *aqua atque igni Silano interdicens*, censuit, *ipsumque in insulam Gyarum relegandum*. Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus, *separanda Silani materna bonæ*

(quippe alia parente geniti) reddendaque filio dixit, adveniente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus et opertus infamia, provinciam sortiretur: idque princeps diiudicaret: nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur.*

LXIX. Adversum quæ differuit Cæsar: non quidem sibi ignara, quæ de Silano vulgabantur: sed non ex rumore statuendum, multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut si anteissent delicta, poenæ sequerentur. ne verterent sapienter reperta, et semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarius apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae, et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cytheram potius concederet. id. sororem quoque Silani, Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere.* In hanc sententiam facta discessio.

LXX. Post auditi Cyrenenses, et, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium, equitem Romanum, maiestatis postulatum, *quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset; Reipublicae iniurias ne largiretur.* Intellexit hæc Tiberius, ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod, humani

mani divinique iuris sciens, egregium publicum, et bonas domi artes dehonestavisset.

LXXI. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant *Equestri Fortunae*. nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est, aedem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, *cunctasque caerimonias Italicis in oppidis, templaque, et numinum effigies, iuris atque imperii Romani esse*. ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem, Flaminem Dialem, prompsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum: *quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset, ut Pontificis maximi arbitrio, plusquam binoctium, abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu saepius quam bis eundem in annum*. Quæ, principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam, et provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli, Pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, Flaminem, attinuisset. Ita fors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus a senatu petivit, *ut basilicam Pauli, Aemilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque*. erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantes opes ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstruendum pollicitus est, *eo quod nemo e familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii*. simul laudibus Seianum extulit, *tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra annum stetisset*. Et censuere patres, *effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeii locaretur*. neque multo post Cæsar, cum Iunium Blæsum, proconsulem Africae, triumphi insignibus attolleret, *dare id se, dixit, honori Seiani*, cuius ille avunculus erat.

LXXIII. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali

H

fuere. nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantia venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non alias magis sua populique Romani contumelia indoluisse Cæsarem ferunt, quam, quod desertor et praedo, hostium more ageret. ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæso, ceteros quidem ad spem proliceret, arma sine noxa ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur.

LXXIV. Et recepti ea venia plerique. mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille, robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incurfaret eluderetque, et insidias simul tentaret: tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptinos, et suffugia Garamantum. alio latere, ne Circensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit. medio, cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arta et infensa hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, et sæpe a tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciae componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre eius capto, regressus est, properantius tamen, quam ex utilitate sociorum; relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut Imperator a legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta Republica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque

plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæso postremum.

LXXV. Obiere eo anno viri inlustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa et Pollione Asinio, avis, fratre Druso, insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus præcellentem, dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

LXXVI. Et lunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI
ANNALIUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Aelii Seiani praefecti praet. ingenium et mores. Is ad dominationem adspirat: et ut perveniat, Drusum Ti. Filium e medio tollit, adiuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eodem fini castra praetoria Romae iubet exstrui, et militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsae imperii res. Ideoque qui status tunc rerum, quis numerus, quae loca cohortium et legionum, Tacitus opportune exsequitur. At Druso iam mortuo, Senatum Princeps ingreditur: Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Seianus, quo destinata perficeret, Agrippinam callide calumniatur, et semina futuri odii in ipsam liberosque iacit. 1—12. Tiberius legationes et accusationes aliquot civitatum et provinciarum audit. Histiones sive pantomimos immodestius agentes Italia pellit. 13. De Flamine Diali eiusque caerimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, sollennibus votis, etiam Drusum et Neronem Diis commendaverant. aegre id Tiberius tulit, et initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. 14—22. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus a P. Dolabella. ipse Tacfarinas caesus. 23—26. Semina servilis motus in Italia, sed statim oppressa. 27. Q. Vibius Serenus in senatu a filio

accusatur, et Amorgum amovetur. P. Suillius, aliique damnantur. inter eos Cremutius Cordus, historiae scriptor, quod Brutum et Cassium laudavisset, eiusque libri combusti. Cyzicenis libertas ademta. 28—36. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. 37. 38. Seianus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit; et Liviam sibi uxorem a Principe petit. hic modeste negat, additis causis. Sed ille ut potentiam sibi rueret; magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum, ad secessum ab urbe. nec multo post persuasit. 39—42. Interea Romae legationes Graecorum auditae, de iure asylorum. In Hispania L. Piso praetor a quodam agreste interficitur. 43—45. In Thracia, montani Thracae delectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppaeus Sabinus, et triumphi insignia accepit. 46—51. Claudia Pulchra Romae adulterii accusata et damnata. 52. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. 53. 54. Undecim Asiae civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur. Smyrnaei praelati. 55. 56. Tandem Tiberius, non ultra dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in spelunca quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed a Seiano servatur. quae res huic fidem addidit. Igitur Neronem maiorem e liberis Germanici aggreditur, et variis artibus calumniisque subvertit. 57—61. Amphitheatrum casu Fidenis multa hominum millia debilitata; vel obruta. 62. 63. Romae ingens incendium Caelium montem deurit. 64—66. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. 67. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis annis Kalendis. 68—70. Iulia neptis moritur. 71. Fritii rebellant: quos L. Apronius Propraetor inferioris Germaniae parum feliciter repressum iit. 72—74. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accepit. 75. Haec sexennio fere gesta,

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.

CORNELIO CETHIGO, VISELLIO VARRONE.

COSSO LENTULO, ASINIO AGRIPPA.
 CN. LENTULO GAETVL. C. CALVISIO.
 M. LICINIO CRASSO, L. CALPURNIO
 PISONE.
 AP. IVNIO SILANO, P. SILIO NERYA.
 A. V. 776—781. A. C. 23—28.

I. C. Asinio, C. Antistio coss. nonus Tiberio annus erat compositae reipublicae florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare fortuna coepit: saevire ipse, aut saevientibus vires praebere. Initium et causa penes Aelium Seianum, cohortibus praetoriis praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum erit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone, equite Romano; et prima iuventa C. Caesarem, divi Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam solertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam Deum ira in rem Romanam, cuius pari exitu viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: iuxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: eiusque causa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur.

II. Vim praefecturae, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque, et robore, et visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus inderetur. Praetendebat, lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri: et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. Ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum, non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret,

colique per theatra et fora effigies eius, interque principia legionum sineret.

III. Ceterum plena Cæsarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant: et, quia vi tot simul corripere intutum, dolus interualla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens æmuli, et animo commotior, orto forte iurgio, intenderat Seiano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem eius Liviam convertere: quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: et, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit) ad coniugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, focer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores, et posteros municipali adultero foedabat; ut, pro honestis et præsentibus, flagitiosa et incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis. pellet domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumpsit; quæque fratri eius Neroni decreverat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar, multa cum laude filii sui, *quod patria benevolentia in fratribus liberos foret.* Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam et concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. *multitudinem veteranorum prætexebat imperator, et delectibus supplendos exercitus, nam voluntarium militem deesse; ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant.* percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Ro-

mana copia in armis, qui focii reges, quanto sit angustius imperitatum.

V. Italiam utroque mari duæ classēs, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliae litus rostratæ naves præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foro-Julienſe miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Romani. Cetera Africæ per duas legiones; parique numero Aegyptus. dehinc interior Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita: accolis Ibero, Albanoque, et aliis regibus, qui magnitudine nostra protegentur adversum externa imperia. et Thraciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia, duæ in Moesia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriaræ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes alæque, et auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquando minuerentur.

VI. Congruens crediderim, recensere ceteras quoque Reipublicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, et privatorum maxima, apud patres tractabantur, dabaturque primoribus differere; et in adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse. sua consulibus, sua prætoribus species. minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta, et pecuniæ vestigales, cetera publicorum fructuum, societatibus

equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenscerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe. quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri: modesta servitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et ius. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur. nam, dum supersuit, mansere, quia Seianus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis nescire volebat; et ultor metuebatur, non occultus odii, et crebro querens, *incolumi filio, adiutorem imperii alium vocari: et quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros. exstructa iam sponte præfetti castra: datos in manum milites: cerni effigiem eius in monumentis Cn. Pompeii: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes. precandam post hæc Modestiam, ut contentus esset.* Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat: et secreta quoque eius, corrupta uxore, prodebantur.

VIII. Igitur Seianus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius, per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque, sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. *Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod, tam recenti dolore, subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari; vix diem adspici a ple-*

risque lugentium. neque illos imbecillitatis dam-
nandos: se tamen fortiora solatia e complexu Rei-
publicae petivisse. Miseratusque Augustae extremam
senectam, rudem adhuc nepotum, et vergentem æ-
tatem suam, ut Germanici liberi, unica præsen-
tium malorum levamenta, inducerentur, petivit.
Egressi consules, firmatos adloquio adolescentulos de-
ductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehen-
sis, Patres conscripti, hos, inquit, orbatos parente,
tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quam-
quam esset illi propria soboles, ne secus, quam suum
sanguinem, foveret ac tolleret, sibi et posteris
conformaret. erepto Druso, preces ad vos converto,
diisque et patria coram obtestor, Augusti pronepo-
tes, clarissimis maioribus genitor, suscipite, regi-
te: vestram meamque vicem explete. Hi vobis,
Nero et Druse, parentum loco. ita nati estis, ut
bona malaque vestra ad Rempublicam pertineant.

IX. Magno ea fletu, et mox precationibus faustis,
audita: ac, si modum orationi posuisset, misericordia
sui gloriaque animos audientium impleverat. ad vana
et totiens inrita revolutus, de reddenda Republica
utque consules, seu quis alius, regimen susciperent,
vero quoque et honesto fidem dempsit. Memoriae
Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur,
plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio.
Funus imaginum pompa maxime inlustrare fuit; cum
origo Iuliæ gentis, Aeneas, omnesque Albanorum
reges, et conditor urbis Romulus, post Sabina nobi-
litas, Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies,
longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maxi-
meque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed
non omiserim eorundem temporum rumorem, vali-
dum adeo, ut nondum exolescat. Corrupta ad sce-
lus Livia, Seianum Lygdi quoque spadonis ani-
mum stupro vinxisse: quod is (Lygdu) ætate at-
que forma carus domino, interque primores mini-
stros erat. deinde, inter conscios ubi locus venefi-
cii tempusque composita sint, eo audaciae prove-
ctum, ut verteret, et, occulto indicio Drusum ve-
neni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitan-
dam potionem, quæ prima ei, apud filium epi-

lanti, offerretur. ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro et iuveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu et pudore sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.

XI. Hæc vulgo iactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad poenitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excrucialet, auctorem exquireret, insita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adversam unicum et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et immania credebantur: atrocior semper fama erga dominantium exitus. Ordo aliqui sceleris, per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas audiciones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat; domumque Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris, et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Seianus, ubi videt, mortem Drusi inultam interfectoibus, sine moerore publico esse; ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio, neque spargi venenum, in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius, insectari, vetus Augustæ odium, recentem Livie conscientiam exagitare, ut superbam secunditate, subnixam popularibus studiis, inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent.

Atque hæc callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustæ valida) anum, suapte natura potentiæ anxiam, infociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

XIII. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat: factaque auctore eo senatusconsulta, *ut civitati Cibyrticæ apud Asiam, Aegienst apud Achaïam, motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium.* Et Vibius Sereus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carfidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuvisset, absolvitur; eiusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exilii, admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus, inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando fordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac nî Aelius Lamia, et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, infontem protexissent, claritudine infausti generis, et paternis adversis foret abstractus.

XIV. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit: Samiis *Iunonis*, Cois *Aesculapii delubro vetustum asyli ius ut firmaretur*, petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas: et accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, cum, iussu regis Mithridatis, apud cunctas Asiæ insulas et urbes trucidarentur. Variis dehinc et sæpius inritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histriorum retulit: multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domos tentari: Oscum quondam ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit.* Pulsi tum histrio-nes Italia.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decreverè: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiæ, Lucillius Capito, accusante provincia, causam dixerit, magna cum adseveratione principis, *non se ius, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse: quod si vim praetoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique eius ac senatui.* Et permissum statuere: egitque Nero grates ea causa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur: aderantque iuveni modestia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Seiani odiis, ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus, *de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti, legendo, simul roganda nova lege disseruit Cæsar.* Nam patricios, *confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreati adjuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque eius rei causas adserebat: potissimum, penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur: et quando exiret e iure patrio, qui id flaminium apisceretur, quaeque in manum flaminis conveniret.* Ita medendum senatus decreto, aut lege: sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum, *instituto flaminum nihil demutari.* Sed lata lex, qua *flaminica Dialis, sacrorum causa, in potestate viri, cetera promiscuo feminarum iure ageret.* et filius Maluginensis patri iussus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior

animus foret ad capeffendas caerimonias, decretum *Corneliae virgini*, quæ in locum Scantiae capiebatur, *HS. XX. et quotiens Augusta theatrum introiffet, ut fides inter Vestalium confideret.*

XVII. Cornelio Cethego, Vifellio Varrone coss. Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota fulciperent, *Nero* quoque et *Drusum* iisdem Diis commendavere; non tam caritate iuvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. Nam *Tiberius*, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero æquari adolescentes senectæ suæ, impatienter indoluit: accitosque Pontifices percunctatus est, num id precibus *Agrippinae*, aut minis tribuiffent. Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant). ceterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe *Seianus*, inculabatque diductam civitatem, ut civili bello: esse, qui se partium *Agrippinae* vocent: ac ni resistatur, fore plures: neque aliud gliscientis discordiae remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur.

XVIII. Qua caussa C. Silius, et Titium Sabinus adgreditur. amicitia Germanici perniciofa utrique; Silio et, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus, Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. credebant plerique, auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis, suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum *Tiberio* imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exfolvi posse: ubi multum antevenero, pro gratia odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio *Sofia Galla*, caritate *Agrippinae* invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immiffusque Varro consul, qui,

paternas inimicitias obtendens, odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo *brevem moram*, dum *accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar. *solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consulis ius*, cuius *vigiliis niteretur, ne quod respublica detrimentum caperet*. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud Respublica esset, coguntur patres; silente reo, vel, si defensionem coeptaret, non occultante, cuius ira premeretur. *Conscientia belli, Sacerovir diu dissimulatus, victoria per aviritiam foedata, et uxor Sofia* arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione maiestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario sine prævertit.

XX. Sævium tamen in bona, non, ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim, quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sofia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. contra M. Lepidus *quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis, cetera liberis* concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate et gratia apud Tiberium vignerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam, et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta, haud minus claris maioribus, sed animo diversus, censuit, *cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus, et culpæ alienæ nescii, provincialibus uxoribus criminibus, perinde quam suis, plecterentur*. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro.

XXI. Is namque, ut retuli, *cessurum se urbe ob*

factiones accusatorum, in senatu clamitaverat, et, sprete potentia Augustæ, trahere in ius Urgulanium, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo, revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis inculpavit, adversum maiestatem habiti: adiecitque, *in domo eius venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam*. quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exule, qui fordidae originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio confenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, prætor, incertis causis, Aproniam coniugem in præcepis iecit: tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio focero, turbata mente respondit, tamquam *ipse somno gravis, atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpisset*. Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudiciis, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor eius, accusata, *iniecisse carminibus et veneficiis recordiam marito*, insons iudicatur.

XXIII. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant. iamque tres laureatæ in urbe statuæ, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Iubæ filio, iuventa incursoso, liberos regios et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet,

deret, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in manus audiebantur: ipsæque e provincia, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant; quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserrat: nec proconsul eius anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, iussu principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, *rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubissent*; auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumfidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis Romani, et quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui ingressu solvit obsidium, locorumque opportuna permunit: simul principes Musulanorum, defectionem coeptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incurfu confectandum hostem vagum: excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data; et prædatorias manus delecti Maurorum duxere. ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus confedis; sisos loco, quia vastis circum saltibus claudabatur*. Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur, ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies, et concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta proelio provisa: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultione et sanguine explebant. Dissertur per manipulos, *Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, confectentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore*. At ille, deiectis circum stipato-

ribus, vinctoque iam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit.

XXVI. Isque finis armis impositus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blæsi, avunculi eius, laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, et huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignes captivos, eadem ducis, bellicque confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, et culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, *regemque et socium atque amicum* appellaret.

XXVII. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtifius, quondam prætoris cohortis miles, primo coetibus clandestinis, apud Brundisium et circumiecta oppida; mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usum commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus Quæstor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is, disposita classiariorum copia, coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. Missusque a Cæsare propere Staius, tribunus, cum valida manu, ducem ipsum, et proximos audaciæ, in urbem traxit, iam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in senatum inducti. Senex ab exilio retractus, illuvieque ac squalore oblitus, et tum catena vinctus, peroranti filio præparatur. adolescens multis munditiis, alacri vultu, *structas principi insidias, missos in Galliam concitatores belli*, index idem et testis dicebat. adnectebatque, *Caecilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam*: qui tædio curarum, et, quia

periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quaterere vincula, vocare ultores deos, *ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur.* adseverabatque, *innocentem Cornutum, et falsa exterritum. idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se caedem principis et res novas uno socio cogitasse.*

XXIX. Tum accusator *Cn. Lentulum et Seium Tuberonem* nominat; magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultus hostilis et turbandæ Reipublicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quaesitum: et quaestio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, *robur et saxum, aut parricidarum poenas* minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium adversus exsullem Serenum. nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris, *exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse;* addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas, et offensioni prouiores. ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, perveracia servorum, contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, *ut Serenus more maiorum puniretur,* quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, *Gyaro aut Donusa claudendum,* censere. et id quoque aspernatus est, *egenam aquae utramque insulam* referens, *dandosque vitae usus, cui vita concederetur.* ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum *de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus, ante perfectum iudicium, se ipse vita privavisset.* ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, *inritas leges, Rempublicam in praecipiti,* conquestus esset: *subverterent potius iura, quam custodes eorum amoverent.* Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, et poenis quidem nunquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam assiduis tamque mæssis modica lætitia intericitur, quod C. Cominium, equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium, quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus, pecuniam ob rem iudicandam cepisse, *amovendum in insulam* censuit, tanta contentione animi, ut et iurando obstringeret, *e republica id esse*. Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, et Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem poena in Catum Firmium senatorem statuitur, *tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset*. Catus, ut retuli, Libonem inllexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fufos captosque reges, aut si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatum certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Immota quippe, aut modice laceffita pax, mæstæ urbis res, et princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores aut singuli regunt: delecta ex his et consociata Reipublicæ forma, laudari facilius, quam evenire, vel, si evenit, haud diuturna esse potest.

Igitur, ut olim, plebe valida, vel, cum patres pol-
lerent, noscenda vulgi natura, et quibus modis tem-
peranter haberetur; senatusque et optimatum inge-
nia qui maxime perdidicerant, callidi temporum, et
sapientes credebantur: sic, converso statu, neque alia
re Romana, quam si unus imperitet, hæc conqueri
tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta
ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures
aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita
minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium,
varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent
ac redintegrant legentium animum: nos sæva iussa,
continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem
innocentium, et easdem exitu causas coniungimus;
obvia rerum similitudine, et satietate. Tum, quod
antiquis scriptoribus rarus obrectator, neque refert
cuiusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris:
at multorum, qui, Tiberio regente, poenam vel
infamiam subiere, posteris manent. utque familiæ
ipsæ iam extinctæ sint, reperies, qui, ob similitu-
dinem morum, aliena malefacta sibi obiectari putent.
etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex
propinquo diversa arguens. Sed ad coepta redeo.

XXXIV. Cornelio Coss, Asinio Agrippa coss.
Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum
audito crimine, *quod, editis annalibus, laudatoque
M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset.*
Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Seia-
ni clientes: id perniciosum reo, et Cæsar truci vultu
defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquen-
dæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba
mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum.*
Sed neque hæc in principem, aut principis paren-
tem, quos lex maiestatis amplectitur. Brutum et
Cassium laudavisse dicor: quorum res gestas cum
plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit.
Titus Livius, eloquentiæ ac fidei praeclarus in
primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut
Pompeianum eum Augustus appellaret: neque id
amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium,
hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latro-
nes et parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur,
sæpe ut insignes viros nominat. Asinii Pollionis

*scripta egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prae-
dicabat: et uterque opibusque atque honoribus per-
vigere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem coelo
aequavit, quid aliud dictator Caesar, quam re-
scripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistolae, Bruti conciones, falsa quidem
in Augustum probra, sed multa cum acerbitate ha-
bent: carmina Bibaculi et Catulli, referta contu-
meliis Caesarum, leguntur: sed ipse divus Iulius,
ipse divus Augustus, et tulere ista, et reliquere;
haud facile dixerim, moderatione magis, an sa-
pientia. namque sprete exolescunt: si irascere,
adgnita videntur.*

XXXV. *Non attingo Graecos, quorum non mo-
do libertas, etiam libido impunita: aut, si quis
advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solu-
tum et sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos
mors odio aut gratiae exemisset. num cum arma-
tis Cassio et Bruto, ac Philippenses campos obti-
nentibus, belli civilis causa, populum per concio-
nes incendio? an illi quidem, septuagesimum ante
annum perempti, quo modo imaginibus suis noscun-
tur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem
memoriae apud scriptores retinent? suum cuique
decus posteritas rependit: nec deerunt, si damnatio
ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam
mei meminerint. Egressus dein senatu, vitam ab-
stinencia finivit. libros per aediles cremandos cen-
suere patres; sed manserunt, occultati et editi. Quo
magis socordiam eorum inridere libet, qui praesenti
potentia credunt exstingui posse etiam sequentis aevi
memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit
auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem
saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam
peperere.*

XXXVI. *Ceterum postulandis reis tam continuus
annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Praefectum
urbis, Drusum, auspiciandi gratia tribunal ingressum,
adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium. quod a
Caesare palam increpitum, causa exilii Salviano fuit.
Obiecta publice Cyzicenis incuria caerimoniarum
divi Augusti, additis violentiae criminibus adver-*

sum cives Romanos. et amittere libertatem; quam bello Mithridatis meruerant circumfessi, nec minus sua constantia, quam praesidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto, ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, poenis adficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, *ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique eius exstrueret.* qua occasione Caesar, validus aliqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur, *in ambitionem flexisse*, huiusmodi orationem coepit. Scio P. C. *constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus.* ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum *fisti non prohibuisset: qui omnia facta dictaque eius vice legis observem, placitum iam exemplum promtius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur.* Ceterum ut semel recepisse veniam habuerit: ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum. et vaneſcet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.

XXXVIII. Ego me P. C. mortalem esse, et hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor, et meminisse posteros volo. qui satis superque memoriae meae tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies, et mansurae. nam quae saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. Proinde socios, cives, et deos ipsos precor: hos ut mihi ad finem usque vitae quietam et intelligentem humani divinique iuris mentem duint; illos, ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei

prosequantur. Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii modestiam, multi, quia dissideret, quidam, ut degeneris animi, interpretabantur. Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Hereulem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famae, contemni virtutes.

XXXIX. At Seianus nimia fortuna focors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam praesentem, scripto adire. eius talis forma fuit: *Benevolentia patris Augusti, et mox plurimis Tiberii iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut coniunctione Caesaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum, in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita, si maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere imposita munia: satis aestimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones; idque liberiorum causa. nam sibi multum superque vitae fore, quod tali cum principe explevisset.*

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tamquam ad integram consultationem, petivisset; adiunxit: *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem; quibus praecipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penetibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem et aviam, propiora consilia. simplicius acturum: de inimicitiis primum Agrippinae; quas longe acrius arsuras, si matri-*

monium Liviae, velut in partes, domum Caesarum distraxisset. sic quoque erumpere aemulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid, si intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim, Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quae C. Caesari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem eius, qui patrem, maioresque nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus et primores, qui, te invito, perrumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse iam pridem equestre fastigium, longeque antisse patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque invidiam tui, me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si, cum in omnes curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem coniunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium, et quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitae, nullis Reipublicae negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti movemur, quanto validius est, quod M. Agrippae, mox mihi conlocavit? Atque ego haec, pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviae destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad praesens referre: id tantum aperiā, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istae, tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo.

XLI. Rursum Seianus, non iam de matrimonio, sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne adfidos in domum coetus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus praeberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam, procul Roma amoenis locis degendam, impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus, litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commeaient: mox Caesarem, vergente iam senecta, secretoque loci mollium, munia imperii fa-

cilius tramissurum: et minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, vera potentia augeri. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcurius, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem et solitudinem: quis abesse taedia et offensiones, ac praecipua rerum maxime agitari.*

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quæ plerumque veræ et graves coram ingerebantur. nam, postulato Votieno, *ob contumelias in Caesarem dictas*, testis Aemilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque perculsus est, *ut se vel statim, vel in cognitione purgaturum*, clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem maiestatis poenis adfectus est. Cæsar obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Iulia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in aëta divi Augusti non iuraverat*, albo senatorio erasit.

XLIII. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum et Messeniorum legationes, de iure templi Dianæ Limnatis, quod *suis a maioribus, suæque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Caesaris et M. Antonii sententia redditum.* Contra Messenii, *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi protulere, suæque regi Dentheliam agrum, in quo id delabrum, cecidisse: monimentaue eius rei sculpta saxi et aere prisco manere. quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisset. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium. sic Milesios, permissio publice arbitrio, postremo Atidium*

Geminum, praetorem Achaiae, decrevisse. Ita secundum Mellenios datum. Et Segeſtani aedem Veneris, montem apud Erycem, vetuſtate dilapſam, reſtaurari poſtulavere; nota memorantes de origine eius, et læta Tiberio. ſuſcepit curam libens, ut conſanguineus. Tunc tractatæ Maſſilienſium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. namque eum, legibus pulſum, civem ſibi Smyrnæi addiderant. quo iure Vulcatius Moſchus, exul, in Maſſilienſes receptus, bona ſua Reipublicæ eorum, ut patriæ, reliquerat.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo, ſuper conſulatum et triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ, et modeſte habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæſaris miſceretur. Avus Pharſalica acie, pro optimatibus ceciderat: ipſe delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Poſt exercitu flumen Albim tranſcendit, longius penetrata Germania, quam quiſquam priorum. easque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, ſed improſpera. nam patre eius, Iulo Antonio, ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc, admodum adoleſcentulum, ſororis nepotem, ſepoſuit Auguſtus in civitatem Maſſilienſem, ubi ſpecie ſtudioſum nomen exilii tegeretur. habitus tamen ſupremis honor; oſſaque tumulo Octavioſum inlata, per decretum ſenatus.

XLV. liſdem conſulibus, facinus atrox in citiore Hispania admiſſum a quodam agreſte nationis Termeſtinæ. is prætorem provincie, L. Piſonem, pace incurioſum, ex improviſo in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernecitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta et avia ſequentes fruſtratus eſt. neque diu ſeſellit. nam, prehenſo ductoque per proximos pagos equo, cuius foret cognitum: et reperi-tus, cum tormentis edere conſcios adigeretur, voce magna, ſermone patrio, *frustra ſe interrogari, clauſitavit: adſterent ſocii ac ſpectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.* idemque

cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisi proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termostinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias, e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, et validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore, ut disiecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam, obsequiumque* memoraturos; *et mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin, ut victis, servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iuventutem, et promptum libertati, aut ad mortem animum.* Simul castella, rupibus indita, conlatosque illuc parentes et coniuges ostentabant, *bellumque impeditum, arduum, cruentum, minitabantur.*

XLVII. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis; quum Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalses cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venire; addita præsentī copia, ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggestus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communis valida manu montem occupat, angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, at incondita, tuebatur: simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminens grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus can-

tuum et armorum tumultu trucem, haud procul intruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum *vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capefferent.* id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia repentino incurfu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto *perfugae et proditores, ferre arma ad suum patriaeque servitium,* incusabantur.

XLIX. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, proelium auderent. et postquam castello, aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune iam muniebat: dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: et firuebatur agger, unde faxes, hastae, ignes propinquum iam in hostem iacerentur. Sed nihil aequae, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus. et erant, qui *non inultum exitium, sed eruptionem* suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis provectus senecta, et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus,

ponenda arma, unum adflictis id remedium, dis-
sererebat. Primusque se cum coniuge et liberis victori
permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, et quibus
maior vitæ quam gloriæ cupido. At iuventus Tar-
sam inter et Turesim distrahebatur. utrique destina-
tum, cum libertate occidere: sed Tarsa properum fi-
nem, abrumpendas pariter spes ac metus, clami-
tans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro, nec
desuere, qui eodem modo oppeterent. Turesis sua
cum manu noctem opperitur, haud nescio duce no-
firo. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. et
ingruebat nox, nimbo atrox, hostisque, clamore tur-
bido, modo per vastum silentium, incertos obfessores
effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad
ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum
insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia ser-
varent immoti, telisque non in falsum iactis.

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in
vallum manualia saxa, præustas fudes, decisa robora
iacere: nunc virgultis, et cratibus, et corporibus
exanimis, complere fossas: quidam, pontes et scalas
ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque pren-
sare, detrahare, et adversus resistentes cominus niti:
miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, mu-
ralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His
partæ victoriæ spes, et, si cedant, insignitius flagi-
tium; illis extrema iam salus, et adfistentes plerisque
matres et coniuges; earumque lamenta addunt ani-
mos: nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem op-
portuna, incerti ictus, vulnera improvisa, suorum
atque hostium ignoratio, et montis anfractu reper-
cussæ, velut a tergo, voces, adeo cuncta misceant,
ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omi-
serint. neque tamen pervasere hostes, nisi admodum
pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio,
adpetentem iam luce, trusere in summa castelli.
ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte inco-
larum recepta. reliquis, quo minus vi aut obsidio
subigerentur, præmatura montis Hæmi et sæva hiems
subvenit.

LII. At Romæ, commota principis domo, ut se-
ries futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia
Pulchra, sobrina eius, postulatur, accusante Domitio

Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clarescere, *crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones* obiebat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. quo initio invidiæ, *Non eiusdem*, ait, *maſtare divo Augusto victimas, et posteros eius infectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praeſcribi, cui sola exitii cauſſa ſit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sostiae ob eadem adſlictae.* Audita haec raram oculi pectoris vocem elicuere; correptamque Græco verſu admonuit: *num ideo laedi, quia non regnaret.* Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, et secuta adſeueratione Cæſaris, qua *ſuo iure diſertum eum appellavit.* mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando, proſperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: niſi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempſit, dum feſſa mentē retinet ſilentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, et morbo corporis implicata, cum viſeret eam Cæſar, proſuſis diu ac per ſilentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: *ſubveniret ſolitudini, daret maritum: habilem adhuc iuventam ſibi, neque aliud probis, quam ex matrimonio, ſolatium: eſſe in civitate, qui Germanici coniugem ac liberos eius recipere dignarentur.* Sed Cæſar, non ignarus, quantum ex Republica peteretur; ne tamen offenſionis aut metus manifeſtus foret, ſine reſponſo, quamquam inſtantem, reliquit. Id ego, a ſcriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam ſuam et caſus ſuorum poſteris memoravit.

LIV. Ceterum Seianus marentem et improvidam altius perculit, immiſſis, qui, per ſpeciem amicitiae, monerent, *paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas.* Atque illa, ſimulationum neſcia, cum propter diſcumberet, non vultu aut ſermone ſlecti, nullos

attingere cibos: donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans, nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore, servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, non mirum, ait, *si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur*. Inde rumor, *parari exitium: neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quaeri*.

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret, adesse frequens fenatui, legatosque Asiæ, ambigentes, *quam in civitate templum statueretur*, plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ. neque multum inter se distantia memorabant, *de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi et Aristonici aliorumque regum*. Verum Hypæpeni, Tralliani-que, Laodicens et Magnetibus simul, tramissi, ut parum validi. Ne Ilienles quidem, cum *parentem urbis Romæ Troiam* referrent, nisi antiquitatis gloria, pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii, *mille et ducentos per annos, nullo motu terræ nutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant*. Pergamēnos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardiānos inter Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam *Tyrrhenum Lydumque, Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum, novas ut conderet sedes: et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum, et ista nobiscum foedera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem coeli ac dices circum terras* memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetita vetustate, *seu Tantalus, Iove ortus, illos, sive Theseus, divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset; trans-*
scendere

scendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: *seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, et validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, et penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nunciatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.* Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere. censuitque Vibius Marfus, ut *M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet.* et quia Lepidus ipse deligere, per modestiam, abnuibat, Valerius Nafō, e prætoris, sorte missus est.

LVII. Inter quæ, diu meditato prolatoque sæpius consilio, tendere Cæsar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto; sed certus procul urbe degere. Causam abscessus quamquam, secutus plurimos auctorum, ad Seiani artes retuli: quia tamen, cæde eius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse. quippe illi prægracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interfecta. et Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam, matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arto conitatu fuit: unus senator, consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex illustribus,

Curtius Atticus: ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, *iis motibus siderum excessisse Romam Tiberium, ut reditus illi negaretur.* unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus vulgantibusque. neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi; veraque quam obscuris tegerentur, nam *in urbem non regressurum*, haud forte dictum; ceterorum nescii egere; cum propinquo rure aut litore, et sæpe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. Vesciebantur in villa, cui vocabulum *Speluncae*, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. eius os, lapsis repente saxi, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus, genitumque et manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Maior ex eo, et, quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque iudicis partes adversus Germanici stirpem, subditis, qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque infectarentur. Neronem, proximum successioni, et, quamquam modesta iuventa, plerumque tamen, quid in præsentiarum conducere, oblitum, dum a libertis et clientibus, apicendæ potentiae properis, exstimulatur, *ut erectum et fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus; neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet.*

LX. Hæc atque talia audienti nihil quidem pravæ cogitationis: sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultæ. quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur: diversæ insuper sollicitudinum formæ oriebantur. nam alius occursum eius vitare: quidam, salutatione reddita, statim averti: plerique inceptum

sermonem abrumpere: insistentibus contra inridentibusque, qui Seiano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu. seu loqueretur, seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura; cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviae, atque illa Seiano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis, Drusum, traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem ætate, et iam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiae et solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem et insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis, vitæque non degener; et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monumenta ingenii eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigeat: utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit; sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum est.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. eius initium simul et finis extitit. Nam coepto apud Fidenas amphitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusus: unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adfluxerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu.

coniuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama excitati, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum, diversa de causa, amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: et sæpe certamen, si confusior facies, et par forma, aut ætas, errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt: cautumque in posterum senatusconsulto, *ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res: neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatae*. Atilius in exilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta et medici passim præbiti: fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, veterum institutis similis, qui, magna post proelia, saucios largitione et cura sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cælio: *seralemque annum ferebant, et omnibus adversis susceptum principi consilium absentiae*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum ab inlustribus; fama apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum *Augustus* appellaretur: quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim Claudiae Quintæ, eiusque statuem, vim ignium bis elapsam, maiores apud aedem Martis deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios: et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.*

LXV. Haud fuerit absurdum, tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens secundusque erat: mox *Cælium* appellatum, a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium appellatum ductavisset, sedem

eam acceperat a Tarquinio Prisco; seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt; magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, unde *Tuscum vicum*, e vocabulo advenarum, dictum.

LXVI. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum casum solatium tulerant: ita accufatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur. corripueratque Varum Quinctilium, divitem, et Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiae Pulchrae, matris eius, condemnator: nullo mirante, quod diu egens, et parto nuper praemio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis existisse, miraculo erat, quia claris maioribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, et *opperiendum imperatorem* censuit: quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, *ne quis quietem eius inrumperet*, concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur: perofus tamen municipia et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disiunctam. Solitudinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. cæli temperies hieme mitis, obiectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favoniam obversa, et aperto circum pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum montibus et molibus infederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe fuetus, acrius turbabat, non iam occultis adversum Agrippinam et Neronem infidiis. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales re-

ferebat. ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. eaque, sprete ab illis, velut pararent, obiciebantur.

LXVIII. Iunio Silano, et Silio Nerva coss. fœdum anni principium incescit, tracto in carcerem illustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neque enim omiserat, coniugem liberosque eius percolare, sectator domi, comes in publico, post tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitus Rufus, M. Opius, prætura functi, adgrediuntur, cupidine consulatus: ad quem non nisi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas, nisi scelerem, quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primum sermones: mox laudare constantiam, *quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deseruisset*: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, diserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus: audentius iam onerat Seianum, sævitiam, superbiam, ipse eius. ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Ilique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiae facere. Ac iam ultro Sabinus quærere Latiarum, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant, quos memoravi, quonam modo ea plurimum auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies: et, si pone fores adsisterent, metui visus, sonitus, aut forte ortæ suspensiones erant. Tectum inter et laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; præteritaque et instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, et diutius, quanto mæsta, ubi semel pro-

rupere, difficilior reticentur. properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem litteris, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civitas, egens adversum proximos: congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar, solemnia incipientis anni, Kal. Januariis, epistola precatus, vertit in Sabinum, *conruptos quosdam libertorum, et petitem se*, arguens; ultionemque haud obscure poscebat. nec mora, quia decerneretur: et trahebatur damnatus, quantum, obducta veste, et adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere*. quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deferi itinera, fora: et quidam regrediebantur, ostentabantque se rursus, id ipsum paventes, quod timuissent. *Quem, enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstinere mos esset, vincla et lequeus inducantur? non prudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quaesitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus; quo modo delubra et altaria, sic carcerem, recludant.* Secutæ insuper litteræ, grates agentis, *quod hominem insensum Reipublicæ punivissent: adiecto, trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato; neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi.*

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, ceterique flagitii eius repertoires, habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio. qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblati in eandem operam recentibus, veteres et prægraves adflixit. verum has atque alias fontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cuius liberrum Agrippina matertera erat, *petendum a principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret.* Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex vir-

tutibus suis, quam dissimulationem, diligebat. eo ægrius accepit, recludi, quæ premeret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrociam facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere; nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, *ut in usus militares, coria bouum penderent*: non intenta cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius, e primipularibus, regendis Frisiis impositus, *terga uorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus. et postquam non subveniebat, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant, milites, et patibulo affixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello, cui nomen *Flevum*: et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præfidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ prætori cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxilium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto iam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviiori agmini, firmat. atque interim, repertis vadis, alam Caninefatem, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium iubet: qui iam acie compositi, pellunt turmas socia-

les, equitesque legionum, subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursus duæ; dein tempore interiecto, alarius eques immissus. satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxilliorum, tradit: atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, et, acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortes alasque, fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ, aram Amicitiae, effigiesque circum Caesaris ac Seiani censuere*: crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent*. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, et in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Seianum; cuius durior congressus, atque eo per ambitum, et societate consiliorum parabatur. Satis constabat, auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ fueti discursus; et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi, campo aut litore iacentes nullo discrimine, noctem ac diem, iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur; donec id quoque vetitum. et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infaustæ amicitiae gravis exitus imminebat.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Caesaribus sanguinem delegerat. nam is Aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum præferebat.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Livia Augusta moritur. i. eoque Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero Principis litteris accusantur. 2—6. Nec multo post Seianus ipse, detecta cupidine imperii, pervertitur: cum magna amicorum eius strage. 7—9. (Quae omnia a Tacito singillatim tradita aevum abolevit). Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit: sed diligentia et astu Poppaei Sabini capitur. 10. Consulium discordia. 11. Haec gesta annis circiter tribus,

C. RUBELLIO GEMINO. C. FUSIO GEMINO

M. VINICIO MARTINO. C. CASSIO LONGINO

TIBERIO CAESARE V. L. AELIO SEIANO. COSS.

A. V. C. 782—785. A. C. 29—31.

I. Rubellio et Fusio Coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Iuliorumque, clarissimæ. Primum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed sanguini Augusti,

per coniunctionem Agrippinae et Germanici, adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, et cum artibus mariti simulatione filii bene composita. Funus eius modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, *magnitudinem negotiorum* per literas excusavit: honoresque memoriae eius ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit; paucis admodum receptis, et addito, *ne caelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse*. quin et parte eiusdem epistolae increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat, aptus allaciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis inridere solitus. quarum apud praepotentes in longum memoria est.

III. Ceterum ex eo praeupta iam et urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae. quas pridem adlatas, et cohibitas ab Augusta, credidit vulgus. haud enim multum post mortem eius recitatae sunt. verba inerant quæsitæ asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores iuvenum, et impudicitiam* nepoti obiecitabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris et contumacem animum* incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur) *ut referretur*, postulavere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense inVectus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspicere creditus: is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat), seu

prava solertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inferere se dubitantibus, ac monere consules, *ne relationem inciperent*: dislerebatque, *brevibus momentis summa verti, posse quandoque Germanicis locum poenitentia senis reddi*. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumfistit curiam, festisque in Cæsarem ominibus, *falsas litteras, et principe invito exitium domui eius intendi*, clamat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam, sub nominibus consularium, fictæ in Seianum sententiæ; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, et materies criminandi: *spretum dolorem principis ab senatu: descivisse populum: audiri iam et legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum?* et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

V. Igitur Cæsar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret: integra tamen sibi cuncta postulavit*: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed, *paratos ad ultionem, vi principis impediri testarentur*. *

VI. * Quatuor et quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quibus ob metum paucae, plures adfuetudine, * *michi pudorem aut Seiano invidiam allaturum censui*. *

versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. * *miserius fit, ob amicitiam accusari, an amicum accusare, haud discreverim*. * *non crudelitatem, non clementiam cuiusquam experiar, sed liber, et mihi ipsi probatus, anteibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per maerorem, quam laeti, retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt*.

VII. Tunc, singulos, ut cuique adfistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumpsit; multoque adhuc coetu, et cunctis intrepidi-

dum vultum eius spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum infectatus est, cum in Blæsum multa scædaque incusavisset.

VIII. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *claustra aerarii, cui præfectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse*: huic a Confidio, prætura functo, obiectabatur *Aelii Galli amicitia, qui, punito Seiano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset*. neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exsistere. mox, crebris prolationibus, spem ac metum iuxta gravatus Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

IX. Placitum posthac, *ut in reliquos Seiani liberos adverteretur*; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra: et, posse se puerili verbere moneri*. Tradunt temporis eius auctores, *quia, triumphali supplicio affici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum iuxta, compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abiecta*.

X. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritæ sunt acri magis, quam diuturno rumore, *Drusum, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum*. et erat iuvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsar's libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, et promptis Græcorum animis ad nova et mira: *quippe elapsum custodias, pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam invasurum, sangebant simul credebantque*. iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur. lætus præsentibus, et inanum spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Acha-

iam quoque curabat. Igitur, quo vera, seu falsa anteiret, Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam, Aegæi maris insulam, et Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, solertius interrogatum, *quisnam foret*, dixisse, *M. Silano genitum*: et, multis sectatorum dilapsis, ascendisse navem, tanquam Italiam peteret. scripsitque hæc Tiberio. neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

XI. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio, facilis capeffendis inimicitiiis, et foro exercitus, *ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros*, oblique perfrinxerat. ille, nisi lacefferetur, modestiæ retinens, non modo retudit collegam; sed, *ut noxium coniurationis*, ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

C. CORNELII TACITI
 AB
 EXCESSU DIVI AVGVSTI
 A N N A L I V M
 LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Tiberii arcanæ et foedæ libidines. 1. Multorum accusationes, 2—7. interque eos M. Terentii equitis R. cuius libera et egregia defensio inserta. 8—9. L. Pisonis Praefecti urbis mors et funus: et per occasionem de origine eius muneris et progressu. 10. 11. De Sibyllarum carminibus recipiendis consultatio: et quæ in iis cautio. 12. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ. 13. Quidam equites Romani cadunt coniurationis crimine. 14. Germanici duæ filiae nuptum datae, L. Cassio, et M. Vinicio. 15. Foeneratores accusati, repressæ usuræ: et liberalitate Caesaris fides multorum resercta. 16. 17. Iterum accusationes maiestatis: et uno edicto omnes conscii Seianianæ coniurationis necati. 18. 19. C. Caesar Caligula Claudiam uxorem accipit: eius mores et callida simulatio in avum. Tiberii praesagium de Ser. Galba: et per causam eam de Mathematicis aliquid et Thrasyлло. 20—22. Drusi Germanici filii miseranda mors: item Agrippinae. 23—25. Nerva Iureconsultus inedia voluntaria obiit. aliquot aliorum illustrium mortes. 26. 27. Phoenix in Aegypto visa. et super ea veterum narrationes ac iudicia. 28. Accusationes variae et mortes. 29. 30. Parthorum legati in urbem venire, ad novum regem petendum: et Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti praefectus: eiusque ingenium. 31. 32. Proelia inter Armenios et Parthos. Artabanus regno exutus, et in Scythiam profugus, cui Teridates sufficit.

sufficitur Vitellii consilio et armis. 33 — 37. At Romae inlustrium damnationes et mortes. 38 — 40. Clitae Cappadoces regi suo rebelles et repressi. Tetricus rex dissidio procerum pellitur, et Ariabannus in regnum iterum accitur. 41 — 44. Romae incendium atrocē, quod Caesar liberalitate sua mitigavit. 45. Tiberii deliberatio de successore: eiusque morbus et mors. 46 — 51. Gesta haec annis circiter sex,

CN. DOMITIO. M. FVRIO CAMILLO
SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO
SVLLA

PAVLO FABIO PERSICO. L. VITELLIO
C. CESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO
Q. PLAVTIO. SEX. PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO COSS.
A. V. C. 785 — 790. A. C. 32 — 37.

I. Cn. Domitius, et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar, transiit, quod Campaniam prælegebat, ambiguus, an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: et sæpe in propinqua digressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursus et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret: nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, *fellariorum* et *spintriarum*, ex sceditate loci ac multiplici patientia, præpositique servi, qui quærent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes: et si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

II. At Romæ, principio anni, quasi recens cognitis Livie flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius. et *bona Seiani ablata aerario, ut in fiscum cogerentur*, tamquam referret, Scipiones, hæc et Silani et Cassii iisdem ferme, aut paulum

L

immutatis verbis, adseveratione multa censebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat, *deligere senatores, ex quis viginti, sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent.* crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consilibus poscentis, *ut tutus a Capreis urbem peteret.* Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit grates benevolentiae patrum: *sed quos omitti posse? quos deligi? semperne eosdem? an subinde alios? et honoribus perfunctos, an iuvenes? privatos, an e magistratibus? quam deinde speciem fore, fumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret.* Haec adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiae suadere.

III. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani, actis stipendiis, ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit; velut coram rogicans, *quid illi cum militibus? quos neque dicta nisi imperatoris, neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. reperisse prorsus, quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem propelleret.* Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: et quia incusabatur facile toleraturus exilium, delecta Lesbo, insula nobili et amœna, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Caesar Sextium Paconianum, praetorium, perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque a Seiano, cuius ope dolus C. Caesari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia: et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus iuxta invisi, gratissimum spectaculum praebebatur. Latiaris, ut retuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini, et tunc luendae poenae primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules

anni prioris invasit, cur mutua accusatione intentata, nunc filerent? metum prorsus et noxiam conscientiae pro foedere haberi: at non patribus reticenda, quae audivissent. Regulus, manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum: Trio, aemulationem inter collegas, et si qua discordes iecissent, melius obliterari, respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus, e consularibus, oravit senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus auferent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus, et Trionii dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, et ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

V. Exin Cotta Messallinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque in C. Caesarem, quasi incestae virilitatis, et cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, novendialem eam coenam dixisse: querensque de potentia M. Lepidi, ac L. Aruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus, ad imperatorem provocavit. nec multo post litterae adferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito *inter se atque Cottam amicitiae principio, crebrisque eius officiis commemoratis, ne verba prave detorta, neu convivialium fabularum simplicitas in crimen duceretur,* postulavit.

VI. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est: *Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaque peius perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio.* Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recluduntur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus et ictus; quando, ut coram verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultiis, animus dilaceretur, quippe Tiberium non for-

tuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

VII. Tum, facta patribus potestate statuendi de Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum, eandem poenam inrogari, quam in Aruseium et Sanguinium, accusatores L. Arruntii, quo non aliud honorificentius Cottæ evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. Quintus Servæus posthac, et Minucius Thermus inducti: Servæus, prætura functus, et quondam Germanici comes: Minucius, equestri loco, modeste habita Seiani amicitia: unde illis maior miseratio. contra Tiberius, præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cestium patrem, dicere senatui, quæ sibi scripsisset: suscepitque Cestius accusationem, quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quaquam de re locuti, incusabantur, ut quis prævenire, et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. Sed Minucius et Servæus damnati, indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus, e Santonis, Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut, quæ ipsis nimia et maesta fuerant, ne paritædium lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis celebrata.

VIII. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: *Fortunæ quidem meae fortasse minus expediat, adgnoscerè crimen, quam abnuere. sed utcunque casura res est; fatebor, et fuisse me Seiano amicum, et, ut essem, expetisse, et, postquam adeptus eram, laetatum. Videram collegam patris regendis prætoriiis cohortibus;*

mox urbis et militiae munia simul obeuntem. illius propinqui et adfines honoribus augebantur: ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra, quibus insensus esset, metu ac fordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, at Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua officia in Republica capeissentem, colebamus. Non est nostrum, aestimare, quem supra ceteros, et quibus de causis extollas. Tibi summum rerum iudicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quae coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia: quae Seiano fuisse, nemo negaverit. abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne P. C. ultimum Seiani diem, sed sexdecim annos cogitaveritis. etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus eius notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta haec defensio et promiscua dabitur? immo iustis terminis dividatur. insidiae in Rempublicam, consilia caedis adversum imperatorem, puniantur: de amicitia et officiis, idem finis et te, Caesar, et nos absolverit.

IX. Constantia orationis, et quia repertus erat, qui efferret, quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores eius, additis, quae ante deliquerant, exilio aut morte multarentur. Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Vestilium, praetorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transfulerat. causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quaedam in C. Caesarem, ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset; obligavit venas: precatusque per codicillos, immitti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamercus simul ac Sabino Calvisio, maiestatis postulatur, et Vinicianus Pollii patri adiciebatur, clari genus, et quidam sum-

mis honoribus. contremuerantque patres: nam quous quisque adfinitatis aut amicitiae tot inlustrium virorum expers erat? ni Celsus, urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

X. Ne feminae quidem exsortes periculi, quia occupandae Reipublicae argui non poterant, *ob lacrimas* inculabantur: necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec apud senatum. nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino particeps, Seianus Curtium Atticum opprefferat, quo laetius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius fervilis sententiae sponte auctor, et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei Censorium fuisse memoravi: aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thracia meruerat. sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens continuam potestatem, et insolentia parendi graviolem, mire temperavit.

XI. Namque antea, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulum, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos, dein consules mandabant: duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, equestri ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit e consularibus, qui coerceret servitia, et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam potestatem, et paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie tolera-

vit. Dein Pſſo, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto ſenatus, celebratus eſt.

XII. Relatum inde ad patres a Quinctiliano, tribuno plebei, *de libro Sibyllae, quem Caninius Gallus quindecimvirum, recipi inter ceteros eiusdem vatis, et ea de re ſenatusconsultum* poſtulaverat: quo per diſceſſionem facta, miſit litteras Caeſar, modice tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob iuventam*. Gallo exprobrabat, *quod ſcientiae caerimoniarumque vetus, incerto auctore, ante ſententiam collegii, non ut aſſolet, lecto per magiſtros aeſtimatorque carmine, apud infrequentem ſenatum egieſſet*. Simul commonefecit: *quia multa vana ſub nomine celebri vulgabantur, ſanxiſſe Auguſtum, quem intra diem ad praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret*, quod a maioribus quoque decretum erat, poſt exuſtum ſociali bello Capitolium, quaeritis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam, et Italicæ colonias, carminibus Sibyllæ, una ſeu plures fuere, datoque ſacerdotibus negotio, quantum humana ope potuiſſent, vera diſcernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber ſubiicitur.

XIII. Iſdem conſulibus, gravitate annonæ iuxta ſeditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam ſolitum adverſum imperatorem. quis commotus, incuſavit magiſtratus patresque, *quod non publica auctoritate populum coërcuiſſent*: addiditque, *quibus e provinciis, et quanto maiorem, quam Auguſtus, rei frumentariae copiam adveſtaret*. Ita caſtigandæ plebi compoſitum ſenatusconsultum, priſca ſeveritate: neque ſegnius conſules edixere: ſilentium ipſius non civile, ut crediderat, ſed in ſuperbiam accipiebatur.

XIV. Fine anni Geminius, Celfus, Pompeius, equites Romani, cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano; nihil ad ſerium. Et Iulius Celfus, tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diverſum tendens, ſuam ipſe cervicem perſregit. At Rubrio Fabato, tamquam deſperatis rebus Romanis Parthorum ad miſericordiam fugeret, cuſtodes additi. ſane is repertus apud fretum Siciliae, retractus-

que per centurionem, nullas probabiles causas longinquæ peregrinationis adferebat. mansit tamen inco-
mis, oblivione magis, quam clementia.

XV. Servio Galba, L. Sulla coss. diu quæsito, quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium leg-
git. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia, erat mitis ingenio, et comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate sæpius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas, coniungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore iuvenum. dein, redditis absentis causis admodum vagis; flexit ad graviora, et offensiones ob rempublicam coeptas, *utque Macro præfectus, tribunorumque et centurionum pauci, secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit*; factoque large, et sine præscriptione generis aut numeri, senatusconsulto, ne testis quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambiens patriam et declinans.

XVI. Interea magna vis accusatorum in eos in-
rupit, qui pecunias foenore auctitabant adversum legem dictatoris Cæsaris, qua *de modo credendi possidendique intra Italiam* cavetur, omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi foenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, *ne quis unciario foenore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura. multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quæ totiens represæ, miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere: et concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent.

XVII. Hinc inopia rei nummariæ, commoto si-

mul omnium ære alieno; et quia, tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. ad hoc senatus præscripserat, *duas quisque foenoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed creditores in solidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein strepere prætoris tribunal. eaque, quæ remedio quæsitæ, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia foeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratior, ægrius distrahebant. multique fortunis provolvebantur: everasio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies festertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset. Sic resecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconfulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Confidio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et forori eius Sanciae aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus inquires, *haec et huiusmodi a se factitari*, prætendebat, ut, *paria apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris, mederetur.* Etiam in Pompeiam Macrinam exilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achæorum, Cæsar adflixerat. Pater quoque illustri eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini, *quod Theophanem Mitylenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani coelestes honores Graeca adulatio tribuerat.*

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, desertur *incestasse filiam*, et saxo Tarpeio delicitur. ac, ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias quoque eius, quamquam publicarentur, sibi met Tiberius seposuit. irritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere attinebantur,

accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Tacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati. neque propinquis aut amicis adfistere, inlacrymare, ne visere quidem diutius, dabatur: sed circumiecti custodes, et in mærorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adlectabantur, dum in Tiberim traherentur; ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. interciderat fortis humanæ commercium vi metus: quantumque sævitia glisceret, misratio arcebatur.

XX. Sub idem tempus C. Cæsar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit; immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce; qualem in diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni, oratoris, dictum percrebuit: *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim præsagium Tiberii, de Ser. Galba, tum consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus: *Et tu Galba quandoque degustabis imperium,* seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cuius apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam eius hoc modo expertus.

XXI. Quotiens super negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac disrupta (nam laxis domus imminet) præibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset; et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset: quem tum animum, qualem diem haberet?* Ille, positus siderum ac spatia dimensus, hæerere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare.*

Tum complexus eum Tiberius, *praescium periculum, et incolumem fore* gratatur; quæque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi, hæc ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines diis curae. ideo creberrime et tristitia in bonos, et laeta apud deteriores esse.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus, putant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitae nobis relinquunt; quam ubi elegeris, certum imminendum ordinem. neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui consiliari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per oper, miserrimos; si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur.* Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur: sed quaedam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit. Quippe a filio eiusdem Thra-sylli prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

XXIII. Iisdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte, vel necessitate, incertum habebatur. consultusque Cæsar, *an sepeliri sineret*, non erubuit per-mittere. ultroque inculcare casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur. Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, præscriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo impone-re. mox, quia rumor incedebat, *fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar, sævitiam, quam pœnitentiam maluit.*

XXIV. Quin et inuestus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reipublicae animum* obiecit: *recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies iussit.* quo non aliud atrocius visum: adfuisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: et potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Aëtii centurionis, et Didymi liberti epistolæ fervorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio, sævitæ plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo alienationem mentis simulans, quasi per dementia, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitæ fuit, meditata, compositasque diras imprecatur: *ut, quemadmodum nunc, filiumque fratris, et nepotes, domumque omnem caedibus complevisset; ita poenas nomini generique maiorum, et posteris exsolveret.* Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim, et tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut, tamquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter fervorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Seiano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de sævitia remittebatur, voluntate extinctam: nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius sceleratissimis criminationibus exarsit, *impudicitiam* arguens, et *Afinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitæ compulsam.* Sed Agrippina, æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis seminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque id prodendum, addidit Cæsar: iactavitque, quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias proiecta foret.* Actæ ob id grates, decretumque, *ut quintumdecimum Kal. Novembris, utriusque necis die, per omnes annos, donum Iovi sacraretur.*

XXVI. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique iuris sciens,

integrali statu, corpore intacto, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adfidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo, *grave conscientiae, grave famae suae, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret.* Averfatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reipublicae visceret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinae perniciēs, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae, nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat: ut odium, et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, fera magis quam immerita, supplicia perfolvit.

XXVII. Tot luctibus funesta civitate, pars maeroris fuit, quod Iulia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum, Tiburtem, equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandae Syriae imagine tandem exsolutus, urbi praefuerat. genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriae praetore defuncto, recitantur Caesaris litterae, quis inculcabat, *egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capeffere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia, in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium; et qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

XXVIII. Paulo Fabio, L. Vitellio coss. post longum seculorum ambitum, avis Phoenix in Aegyptum venit, praebuitque materiem doctissimis indigenarum et Graecorum, multa super eo miraculo differendi. de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitum non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal,

et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt, qui formam eius definire. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum spatium. sunt, qui adfuerent, mille quadringentos sexaginta unum interiici; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris fruiere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua setum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque id temere, sed sublato murhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta et fabulosis aucta. Ceterum aspicere aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur.

XXIX. At Romæ cæde continua, Pomponius La-beo, quem præfuisse Moesiæ retuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est coniunx Paxæa. nam promptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat, et quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar, missis ad senatum litteris, disservit, *morem fuisse maioribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicare domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone. atque illum, quia male administratæ provinciae, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse: frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.* Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrobus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ, a Scauro scrip-

tæ, additis verbis, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accusatoribus, *adulterium Liviae, magorum sacra* obiectabantur.

XXX. Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, et particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adiciebantur: ut Servilius Corneliusque, perduto Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendæ delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt. et Abudius Ruso, functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, *quod is Seiani filium generum destinasset*, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat, esulæ clementiæ, modicus severitate, et proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus. unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Seiano haud sponte, sed consilio Tiberii, coeptam: perinde se, quam Tiberium, falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter, quam indicium mortis, accepturum. firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahabant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis, multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumpsit: fretus bellis, quæ secunda adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque Armeniæ. cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, imposuit; addita contumelia, et missis, qui *gazam, a Vonone relictam in Syria Ciliciaque, reposcerent. simul veteres Persarum ac Macedonum terminos,*

seque *invasurum posse* Cyro, et post Alexandro, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaes, insigni familia ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. non despectum id apud barbaros, utroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arfacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten, regis Phrahatis filium, Roma poscebant: *Nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Arfacis, ripam apud Euphratis cerneretur.*

XXXII. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis infidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere. et barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno inligaret; Sinnacem dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omisso cultu Romano, cui per tot annos infueverat, instituta Parthorum resumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tigridentem, sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recipiendæque Armeniæ Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: et cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. eo de homine, haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum, regendis provinciis prisca virtute egit. Unde regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, et bona iuventutis senectus flagitiosa oblitteravit.

XXXIII. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanen perpulit, dolo et vi conatus suos iuvare: repertique corruptores ministros Arfacis multo auro ad scelus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, et urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat,

rat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas; quorum Sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at qui Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios incessus hostis clausisset; unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada, hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevior litorum nudantur.

XXXIV. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula: ac sepe, in modum obsidii, stationibus cingebat. donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumfisterent regem, poscerent proelium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiae patientiaeque magis insuevere. Feruntque se *Thessalis ortos, qua tempestate Iason, post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Aetiae, vacuosque Colchos repetivit.* Multaque de nomine eius, et oraculum Phryxi celebrant. nec quisquam ariete sacrificaverit, credito, vexisse Phryxum: sive id animal, seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus *imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Iberum mercenario milite,* differebat: Pharasmanes, *integros semet a Parthico dominatu; quanto maiora peterent, plus decoris victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos.* simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde praedam ostendere.

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, *ne pugnam per sagittas inirent, impetu et cominus praeveniendum.* Variæ hinc bellantium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quaereret: Sarmatae, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris proelii more, frontis et tergi vices, ali-

quando, ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum, pellerent, pellerentur. Iamque et Albaui Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, et a propioribus vulneribus pedites afflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt. instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, prælatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere.

XXXVI. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia locorum ab Iberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res; inliciente Vitellio, *deserarent regem, saevum in pace, et adversis proeliorum exitiosum.* Igitur Sinnaces, quem ante infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui, metu magis quam benevolentia subiecti, repertis auctoribus, sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua et contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat; atque interim posse Parthos, absentium æquos, præsentibus mobiles, ad poenitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano, et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tirdaten, *parata capeßere, robur legionum sociorumque, ripam ad Euphratis ducit.* Sacrificantibus, cum hic, more Romano, Suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolæ, *Euphraten nulla imbrium vi, sponte et immensum attolli; simul alventibus spumis, in modum diadematis, sinuare orbes; auspiciis prosperi transgressus.* quidam callidius interpretabantur, *initia co-*

natus secunda, neque diuturna: quia eorum, quæ terra caeloque portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura simul ostenderet omnia, raperetque. Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus: mox, repetita amicitia regis, multo apud eum honore, praefectus campis, qui Euphrate et Tigre, inclutis annibus, circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias: et columnen partium. Abdageses, gazam et paratus regios adiecit. Vitellius, ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque: hunc, *Phrahatis avi et auctoris Caesaris, quæ utrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent.* exin cum legionibus in Syriam remeavit.

XXXVIII. Quæ duabus æstatibus gesta, coniunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post caedem Seiani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentes accusatores haud perpeßus, supremis tabulis multa et atrocía in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæsaris, composuit, ipsi *fluxam senio mentem, et continuum abscessum velut exilium* obiectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius iussit, patientiam libertatis alienæ ostentans, et contemptor suæ infamiæ, an scelerum Seiani diu nescius; mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a C. Graccho maiestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiussque Gratianus, prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispares Trebellieni Rufi, et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellianus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Hæc Tiberius non

mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta; eodem ut die, vel noctis interiectu, litteris consulum rescriberet: quasi aspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulum ac triumphale decus adeptus: maximisque provincijs per quatuor et viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.

XL. Q. Plautius, Sex. Papinius coss. sequuntur. Eo anno, * neque quod L. Aruseius morte adfecti forent, adfuetudine malorum, ut atrox, advertebatur, sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque iam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba, consularis, et duo Blæsi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris litteris provinciam fortiri prohibitus; Blæsis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat: tunc, ut vacua, contulit in alios. quod signum mortis intellexere: et exsecuti sunt. Et Aemilia Lepida, quam iuveni Drufo nuptam retuli, crebris criminibus maritum infecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo, omissa defensione, finem vitæ sibi posuit.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abcessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, legatus, a Vitellio, præside Syriæ, cum quatuor milibus legionariorum, et delectis auxiliis missus, duos colles, quos barbari infederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis, Nicephorium et

Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, Parthica oppida, recepit; certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob sævitiam execrati, come Tiridatis ingenium, Romanas per artes, sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut senatus, sua populo vis; et, quoties concordēs agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dant sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valet. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu, nam populi imperium iuxta libertatem; paucorum dominatio regis libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, *materna origine Arsaciden, cetera degenerem.* Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, *quonam die solennia regni capefferet?* litteras Phrahatis et Hieronis, qui validissimas præfectoras obtinebant, accipit, *brevem moram* precantium. Placitumque, *opperiri viros præpollentes*: atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita, sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram et adprobantibus, Surena, patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset; oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: adlidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates et Hiero, et si qui alii delectum capiendū diademati diem haud celebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inlucie obitus, et alimenta arcu expediens. ac primo, tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, *reddendae dominationi venisse*, adlevatur animus, et *quæ repentina mutatio*, exquirat. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes*

Arsaciden imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo.

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et præveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano percussus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, *disiectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse, discurrunt, proditores nuper hostesque eius, quam rursum foveant.* Verum Abdageses, *regrediendum in Mesopotamiam,* censebat, *ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, ausu copiis socialibus, et quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent.* Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum: ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates, cum paucis, in Syriam reiectus, pudore proditoris omnes exsolvit.

XLV. Idem annus gravi igne urbem adscit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino, quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed æstimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quæsti decretique in principem honores, quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius

magistratum occipere; nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsaris, numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat; impuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, immittendo amore iuvenem illicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

XLVI. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda Republica primum inter nepotes: quorum Druso genitus, sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuventutis, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. Etiam de Claudio agitant, quod is composita ætate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarium in ludibria et contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit; iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, *Occidentem ab eo deferi, Orientem spectari* exprobravit. Et C. Cæsari, forte orto sermone, L. Sullam inridenti, *omnia Sullae vitia, et nullam eiusdem virtutem habiturum*, prædixit. simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *Occides hunc tu*, inquit, *et te alius*. Sed graveſcente valetudine, nihil e libidinibus omittebat; et patientia firmitudinem simulans, solitusque eludere medicorum artes, atque eos, qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

XLVII. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus femina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat: qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho, tribunus plebei, intercessit, unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, coniurationis indice, fuerat, desertur impietatis in principem. connectebantur,

ut conscii et adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marfus, L. Arruntius. de claritudine Domiti supra memoravi. Marfus quoque vetustis honoribus, et inlustris studiis erat. Sed *testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedis*, commentarii ad senatum missi ferebant: nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

XLVIII. Igitur Domitius, defensionem meditans; Marfus, tamquam inedia destinavisset, produxere vitam. Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis *non eadem omnibus decora*, respondit. *sibi satis aetatis; neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano; nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens.* Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum imminentis iuventutem? An, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Caesarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capeaturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Seianum delectus, plura per scelera Rempublicam conflictavisset. prospicere iam se acrius servitium, neque fugere simul acta et instantia. Haec vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu a semet vulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Carfidius Sacerdos, praetorius, ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; et eadem poenae in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum infontes.

XLIX. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, iacto in praecipit corpore. causam ad matrem referebatur; quae pridem repudiata, adlationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quam-

quam genua patrum advolveretur, *luctumque communem, et magis imbecillum, tali super casu, feminarum animum*, aliaque in eundem dolorem moesta et miseranda diu ferret: urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuventæ exiret.

L. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. idem animi rigor: sermone ac vultu intentus, quæsitæ interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat: mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni confedit, in villa cui L. Lucullus quondam dominus. Illic, eum adproquinquare supremis, tali modo compertum, erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et per speciem officii, manum complexus, pulsus venarum attigit: neque fefellit. nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas iulet*, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret, Charicles tamen, *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum*, Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentem, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. XVII. Kal. Aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo grantantum concursu, ad capiendâ imperii primordia C. Cæsar egrediebatur: cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandæ defectioni cibum adferrent*. pavor hinc in omnes: et ceteri passim dispergi, se quisque mæstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus, a summa spe novissima expectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem iniectu multæ vestis*, iubet, *discedique ab limine*.

LI. Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liviam, et mox Iuliam familiam adoptionibus transferit. Casus prima ab infantia accipites. nam proscriptum patrem exul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguere. etiam frater

eius, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Dein Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, rex rei Romanæ arbitrium, tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolum matre: intestabilis sævitia, sed obtestis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve. postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Valerius Asiaticus, Vitellii; Poppaea, Messallinae artibus evertuntur. 1—3. Equitibus Rom. perniciem adfert insomnium. 4. Advocatis praemii modus pro patrocinio definitus. 5—7. Parthorum res intestino regum discidio turbatae. 8—10. Ludi saeculares Romae editi. 11. Insana Messallinae et Siliii libido. 12. Claudius matrimonii sui ignarus, munia censoria usurpat: tres novas literas addit. 13. 14. Senatusconsultum de haruspicum disciplina. 15. Italus Cheruscis rex imponitur. 16. 17. Corbulo inferiori Germaniae praeficitur, et ipsam militemque severe regit. 18—21. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deque ipso viro. 22. De Quaestorum munere et numero. Galliae procures ius plenum civitatis Romanae adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. 23—25. Messallina impudicissima seminarum, amore vecors, C. Silio palam nubit. res ad Claudium deferretur: qui in uxorem et administratos libidinum impulsu libertorum animadvertit. 26—38. Haec gesta annis fere duobus,

C. VALERIO ASIATICO. M. VALE-
RIO MESSALLA
A. VITELLIO, L. VIPSANO.

A. V. C. 800. 801. A. C. 47. 48.

I. Nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum eius, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Lucullo coeptos, insigni

magnificentia extollebat, Suillum accusandis utrisque immittit. Adiungitur Solibus, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiae, moneret Claudium, *Valerii vim atque opes principibus infensas; praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris, non extimuisse concionem populi Romani, sateri, gloriamque facinoris ultro petere: clarum ex eo in urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennae, multisque et validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet.*

II. At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum, praetorii praefectum, misit: a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis, in urbem raptus: neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram, et Suilio *corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos* arguebat, exin *adulterium Poppaeae*, ac postremum *mollitiam corporis* obiectante. ad quod victo silentio, prorupit reus, et, *Interroga*, inquit, *Suili, filios tuos: virum me esse fetebuntur.* ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinae quoque lacrimas exciuit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum fineret. ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeo ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum eius, Scipionem, percunctaretur, *cur sine uxore discubisset?* atque ille, *functam sato*, responderet.

III. Sed consultante super absolutione Asiatici, flens Vitellius, commemorata *vetustate amicitiae*, utque *Antoniam, principis matrem, pariter observavissent*, dein percursis *Asiatici in Republicam officii*, recentique *adversus Britanniam militia*, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, *liberum ei mortis arbitrium* permisit: et secuta sunt Claudii verba in eandem elementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, *remittere beneficium*, Asiaticus ait: et usurpatis, quibus insueverat, exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se *honestius calliditate Tiberii, vel*

impetu C. Caesaris periturum, dixisset, quam, quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit: viso tamen ante rogo, iussuque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. tantum illi securitatis novissimæ fuit.

IV. Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius addere reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. at causa necis, quod domum suam Valerii et Poppææ congressibus præbuisent. Verum nocturnæ quietis species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annuæ dixisset. Quidam pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum, tradidere, vergente autumno mortem principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, et insignia præturæ Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium decies Sosibio; quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis iuvaret. Rogatus sententiam et Scipio: cum idem, inquit, de admisis Poppææ sentiam, quod omnes, putate, me idem dicere, quod omnes: eleganti temperamento inter conjugalem amorem, et senatoriam necessitatem.

V. Continuus inde et sævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ eius æmuli. nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis eques Romanus, quadringentis numorum millibus Suilio datis, et cognita prævaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, confligunt patres, legemque Cinciam flagitant: qua cavetur antiquitus, ne quis, ob causam orandam, pecuniam donumve accipiat.

VI. Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posteros præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. alioquin et bonarum artium princi-

pem sordidis ministeriis foedari. ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstum spectetur. quod si in nullius mercedem negotia verantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, et iniurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii et Messallae ac recentiorum, Arruntii et Aesernini. ad summa provectos incorrupta vita et facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur; cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumstant Cæsarem, ante acta deprecantes.

VII. Et postquam annuit tacens, incipiunt: *Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famæ spe præsumat? usui et rebus subsidium præparari, ne quis, inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil a quoquam expecti, nisi cuius fructus ante praeviderit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. se, modicos senatores, quæta Republica nulla, nisi pacis, emolumenta petere. cogitare et plebem, quæ toga enitesceret. sublati studiorum pretiis, etiam studia peritura. Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.*

VIII. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, et ad præsentiam Cæsaris vocatum memoravi, monente Claudio, in regnum remeavit, filius Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat, discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque sæva (qui ne-

cem fratri Artabano, coniugique ac filio eius præparaverat, unde metus eius in ceteros) accivere Bardapen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripit, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis, quam ex usu præfenti, accensus, implicatur obsidione urbis validæ, et munimentis obiecti annis, muroque, et commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

IX. Tunc, distractis Orientis viribus, et, quoniam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Ibero exercitu campos perfulsante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte, præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ, Cotys, versis illuc quibusdam procerum: dein litteris Cæsaris coercitus; et cuncta in Mithridaten fluxere, atrocior, quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores, cum pugnam pararent, foedus repente icunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit, regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

X. Exin validissimas præfecturas invasit. et recipere habebat Armeniam, ni a Vibio Marso Syriæ legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, poenitentia concessi regni, et revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. et huic contra itum ad amnem Erinden: in cuius transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sindem, quod Dahas Ariosque disfer-

minat. Ibi modus rebus secundis positus: nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monumentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur. ingens gloria, atque eo ferocior, et subiectis intolerantior. qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum, apud hostes quaesivisset. Nece Bardanis turbatae Parthorum res, inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum. dein praevaluit Gotarzes; potitusque regiam, per saevitiem ac luxum adegit Parthos, mittere ad principem Romanum occultas preces, quis, *permitti Meherdaten patrium ad fastigium*, orabant.

XI. Iisdem consulibus ludi saeculares, octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos saeculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali praeditus, ac tum praetor. quod non iactantia refero, sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio, Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent, interque eos Britannicus, imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco praesagii acceptus est. vulgabaturque, *affuisse infantiae eius dracones in modum custodum*; fabulosa et externis miraculis adsimulata. nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino *anguem in cubiculo visam*, narrare solitus est.

XII. Verum inclinatio populi supererat, ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: et matri Agrippinae miseratio augebatur, ob saevitiam Messallinae. quae semper infesta, et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furo-

furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Siliū, iuventutis Romanæ pulcherrimū, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, et præsentibus frui, pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhærescere, largiri opes, honores: postremo, velut translata iam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

XIII. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia censoria usurpans, *theatralem populi lasciviam* severis edictis increpuit, *quod in P. Pomponium, Consularem*, (is carmina scenæ dabat) *inque feminas inlustres, probra iecerat*. Et lege lata severitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum foenori darent*. Fontesque aquarum ab Simbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque; comperto, Græcam quoque litteraturam non simul coeptam absolutamque.

XIV. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant (ea antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur) et litterarum semet inventores perhibent; inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam repperint, quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, et temporibus Troianis Palamedem, Argivum, memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem, ceteras repperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt: et forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quæ usui, imperitante eo, post oblitteratæ, adspiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

N

XV. Retulit deinde ad senatum, super collegio haruspicum, *ne vetustissima Italiae disciplina per desidiā exolesceret: saepe adversis Reipublicae temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias, et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriae sponte, aut patrum Romanorum impulsu, retinuisse scientiam, et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones valerant. et laeta quidem in praesens omnia; sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera obliterarentur.* Factum ex eo senatusconsultum: *viderent pontifices, quae retinenda firmandaque haruspicum.*

XVI. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regiae, qui apud urbem habebatur, nomine *Italicus*. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii; mater ex Catumero, principe Cattorum, erat: ipse forma decorus, et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capeßere. Illum primum, Romae ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium.* Ac primo lætus Germanis adventus: atque eo quod, nullis discordiis imbutus, pari in omnes studio ageret, celebrari, coli; modo comitatem et temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, *adimi veterem Germaniae libertatem, et Romanas opes insurgere: adeo neminem, iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustra Arminium praescribi: cuius si filius, hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si paterna Italico mens esset: non alium insensius arma contra patriam ac Deos penates, quam parentem eius, exercuisse.*

XVII. His atque talibus magnas copias coëgere:

nec pauciores Italicum sequebantur. *non enim intruisse ad invito, sed accitum*, memorabant. *quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catumero praeberet. nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis sumptam, numquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, habeant.* Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, proelio victor rex; dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus reffectus, per læta, per adversa, res Cheruscas afflictabat.

XVIII. Per idem tempus Chauci, nulla dissensionē domi, et morte Sanguinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurfavere, duce Gannasco: qui natione Caninefas, auxiliare stipendium meritis, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi iussus, iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturna que munia, in armis agitabantur. Feruntque *militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos.* quæ nimia, et incertum an falso aucta, originem tamen e severitate ducis traxere: intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus leviam credebatur.

XIX. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. nos virtutem auximus: barbari ferociam infringere. Et natio Frisiorum post rebellionem, clade L. Apronii coeptam, infensa aut male fida, datis obsidibus, confedit apud agros, a Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit: ac ne iussa exuerent, præsidium immunivit; missis,

qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannasum dolo aggredierentur. nec irritæ aut degeneres infidiæ fuere adversus transfugam et violatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mentes: et Corbulo semina rebellionis præbebat; ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. *cur hostem conciret? adversa in Rempublicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, et ignavo principi prægravem.* Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut *referri præsidia cis Rhenum* iuberet.

XX. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni hæ litteræ redduntur. Ille, re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud focios, nihil aliud prolocutus, quam *beatos quondam duces Romanos!* signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulgit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaci recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras, nomine exercituum, precantium imperatorem, *ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.*

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, et audita est vox: *Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies.* Tali omine in spem sublati, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam: et mox, nobiles inter candidatos, præturam principis suffragio assequitur; cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex*

se natus. Longa post hæc senectæ, et adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphî insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit.

XXII. Interea Romæ, nullis palam, neque cognitæ mox causis, Cn. Nonius, eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium principem. nam postquam tormentis dilaniabatur, de se noxiam fassus, confcios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit, *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur.* Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuventa consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, LXIII anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. post, lege Syllæ, viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. et quamquam equites iudicia recuperavissent: quæstura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, donec sententiâ Dolabellæ velut venundaretur.

XXIII. A. Vitellio, L. Vipstano consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliæ, quæ *Comata* appellatur, foedera et civitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent; multus, ea super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur, asseverantium, *non adeo aegram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suæ nequiret. suffecisse olim indigenas consanguineo populo, nec poenitere veteris Reipublicæ.* Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem et gloriam Ro-

mana indoles prodiderit. An parum, quod Veneti et Insuæbres curiam intruperint, nisi coetus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio senator, fore? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint; divum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. quid si memoria * eorum moreretur, qui Capitolio et ara Romana manibus eorundem p se satis.* (quid si memoria fenonum moveretur, qui captis olim a se Romanis, manubiis eorum processerint satis) fruerentur sane vocabulo civitatis: at insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent.

XXIV. His atque talibus haud permotus princeps, et statim contra differuit, et, vocato senatu, ita exorsus est: Maiores mei, quorum antiquissimus Clauſus, origine Sabina, simul in civitatem Romanam, et in familias patriciorum adſcitus eſt, hortantur, uti paribus conſiliis Rempublicam capeſſum, tranſſerendo huc, quod uſquam egregium fuerit. Neque enim ignoro, Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tuſculo, et, ne vetera ſcrutemur, Etruria Lucaniaque et omni Italia, in ſenatum accitos. Poſtremo ipſam ad Alpes promotam, ut non modo ſinguli viritim, ſed totae gentes in nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc ſolida domi quies, et adverſus externa ſloruimus, cum Tranſpadani in civitatem recepti, cum, ſpecie deduſtarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validiſſimis, ſeſſo imperio ſubventum eſt. Num poenitet, Balbos ex Hiſpania, nec minus inſignes viros e Gallia Narbonenſi tranſiviſſe? Manent poſteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Athenienſibus fuit, quamquam armis poſſerent, niſi, quod viſtos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientia valuit, ut pleroſque populos, eodem die hoſtes, dein cives habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magiſtratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens, ſed priori populo ſacſcitatum eſt. At cum Senonibus pugnavimus. ſcilicet Volſci et Aequi numquam ad-

versam nobis aciem instruxere! Capti a Gallis sumus. sed et Tuscis obsides dedimus, et Samnitium iugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseras, nullum brevioris spatio, quam adversus Gallos, confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inserant potius, quam separati habeant. Omnia, P. C. quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios: Latini post plebeios: ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.

XXV. Orationem principis secuto patrum consulto, primi Aedui senatorum in urbe ius adepti sunt. datum id foederi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum adseivit Caesar vetustissimum quemque e senatu, aut quibus clari parentes fuerant; paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus *maiorum*, et L. Brutus *minorum gentium* appellaverant; exhaustis etiam, quas dictator Caesar lege Cassia, et princeps Augustus lege Sænia sublegeret. Laetaque hæc in rempublicam munia, multo gaudio Censoris inibantur. Famulos probris quonam modo senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate prisca, rationem adhibuit, monendo, *secum quisque de se consultaret, peteretque ius exuendi ordinis. facilem eius rei veniam. et motos senatu, et excusatos simul propositurum: ut iudicium censorum, ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipstanus consul retulit, *patrem senatus appellandum esse Claudium. quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: nova in Rempublicam merita non usitatis vocabulis honoranda.* Sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem. Candididitque lustrum, quo censa sunt civium LXX centena, et XLVIII millia. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

XXVI. Iam Messallina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrupti dissimulationem* etiam Silius, five fa-

tali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. *Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. infontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum: adesse conscios, paria metuentes: se caelibem, orbem, nuptiis et adoptando Britannico paratum: mansuram eandem Messallinae potentiam; addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum.* Segniter hae voces acceptae, non amore in maritum; sed ne Silius, summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat.

XXVII. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara, et nihil reticente, nedum consulem designatum, cum uxore principis, praedicta die, adhibitis, qui obsignarent, velut fuscipiendorum liberorum causa, convenisse: atque illam audisse auspium verba, subisse, sacrificasse apud deos: discubitum inter convivas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia coniugali.

XXVIII. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque, quos penes potentia, et, si res verterent, formido, non iam secretis colloquiis, sed aperte fremere, *Dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem illatum; sed discidium procul absuisse: nunc iuvenem nobilem, dignitate formae, vi mentis, ac propinquo consulatu, maiorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* Subibat sine dubio metus reputantes, hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes iussu Messallinae patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream. sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confitenti forent.

XXIX. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem C. Cæsaris narratus, et Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimæque eo in tempore gratia Pallas agitavere, *num Messallinam secretis minis depellerent amore Sili, cuncta alia dissimulantes*: deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus, prioris quoque regiae peritus, et potentiam cautis quam acribus consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, et, solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et, uxore deiecta, plus potentiae ostentando, perpulit, delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Silio*, exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narcissum*, postulat. Is, *veniam in praeteritum petens, quod incestae uxoris flagitia dissimulavisset; nec nunc adulteria obiecturum*, ait, *nec domum, servitia, et ceteros fortunæ paratus reposcere. fruere* *immo iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an discidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Sili vidit populus, et senatus, et miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.*

XXXI. Tum potissimum quemque amicorum vocat: primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, post Lesium Getam, praetorianis impositum, percunctatur. Quibus satentibus, certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante, quam vindictae consuleret.* Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina, non alias solutior luxu, adulto autumnio, simulacrum vindemiae, per domum celebrat. Urgeri praela, fluere lacus: et feminae pellibus accinctae assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ: ipsa crine fluxo, thyrsum quatens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere co-

thurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro: Ferunt, Vestium Valentem, lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus, *quid aspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem: sive ceperat ea species, seu forte lapsa vox in prælagium vertit.*

XXXII. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, *gnara Claudio cuncta, et venire promptum ultioni*, asserrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, assuere centuriones, inditæque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen, quamquam res adversæ consilium eximerent, ire obviam, et aspicere a marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, iussitque, *ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent:* et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere.* Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas prævalebat.

XXXIII. Trepidabatur nihilominus a Cæsare: quippe Getæ, prætorii præfecto, haud satis fidebat, ad honesta, seu prava, iuxta levi. Ergo Narcissus, assumptis, quibus idem metus, *non aliam spem incolumitatis Caesaris*, affirmat, *quam si ius militum, uno illo die, in aliquem libertorum transferret: seque, offert, suscepturum.* Ac ne, dum in urbem venit, ad poenitentiam a L. Vitellio, et P. Largo Cæcina, mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque.

XXXIV. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii, et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, *o facinus! o scelus!* Instabat quidem Narcissus, *aperire ambages, et veri copiam facere:* sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo duce-

rentur, inclinatura responderet, exemploque eius Lar-
 gus Cæcina uteretur. Et iam erat in aspectu Messallina,
 clamitabatque, *audiret Octaviae et Britannici ma-*
trem; cum obstrepere accusator, *Silium et nuptias*
 referens: simul codicillos, libidinum indices, tradi-
 dit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post
 urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi
 Narcissus *amoveri eos* iussisset. Vibidiam depellere
 nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne in-*
defensa coniunx exitio daretur. Igitur, *auditurum*
principem, et fore diluendi criminis facultatem, re-
 spondit: *iret interim virgo, et sacra capefferet*.

XXXV. Mirum inter hæc silentium Claudii: Vi-
 tellius ignaro propior: omnia liberto obediebat. *pa-*
tescieri domum adulteri, atque illuc deduci impera-
torem iubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris
 Sili, consulto senatus abolitam, demonstrat: tum
 quidquid avi um Neronibus et Drusis, in pretium pro-
 bri celsisse, incensumque et ad minas erumpentem, cas-
 tris insert, parata concione militum. apud quos, præ-
 monente Narcisso, pauca verba fecit: nam etsi iustum
 dolorem, pudor impediēbat. dehinc continuus cohorti-
 tum clamor, *nomina reorum et poenas* flagitantium:
 admotusque Silius tribunali, non defensionem, non
 moras tentavit, precatus, *ut mors acceleraretur*.
 eadem constantia et inlustres equites Romanos cupi-
 dos maturæ necis fecit. Titium Proculum, custo-
 dem a Silio Messallinae datum, et indicium offeren-
 tem Vectium Valentem, et confesum, et Pompeium
 Urbicum, ac Saufellum Trogum ex consiliis *trahi ad*
supplicium iubet. Decius quoque Calpurnianus, vigi-
 lum præfectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Iun-
 cus Virgilianus, senator, eadem poena affecti.

XXXVI. Solus Mneſter cunctationem attulit, di-
 laniata veste, clamitans, *aspiceret verberum notas,*
remiſceretur vocis, qua se obnoxium iussis Mes-
sallinae dedisset. Aliis largitione, aut spei magni-
 tudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam an-
 te pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Com-
 motum his, et primum ad misericordiam Cæsarem
 perpulere liberti, *ne, tot illustribus viris interse-*
ctis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam

magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messallina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Caesonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patruī egregium meritum: Caesoninus vitiis protectus est, tamquam, in illo foedissimo coetu, passus muliebria.

XXXVII. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, et aliquando ira: tanta, inter extrema, superbia agebat. Ac ni caedem eius Narcissus properavisset, venterat perniciēs in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus, et tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, *iri iubet, nuntiarique miserae* (hoc enim verbo usum ferunt), *dicendam ad causam postera die adesset.* Quod ubi auditum, et languescere ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderant, *exsequi caedem: ita imperatorem iubere.* custos et exactor e libertis Evodus datus. Isque raptim in hortos praegressus, reperit fufam humi, assidente matre Lepida: quae, florenti filiae haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat. suadebatque, *ne percussorem opperiretur; transisse vitam, neque aliud, quam morti decus, quaerendum.* Sed animo, per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrimaeque et questus irriti ducebantur; cum impetu venientium pulsae fores, astititque tribunus per silentium; at libertus increpans multis ac servilibus probris.

XXXVIII. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra iugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu tribuni transfigitur. corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, *perisse Messallinam*, non distincto, sua an aliena manu. nec ille quaesivit: poposcitque poculum, et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius

denique humani affectus signa dedit, non, cum laetantes accusatores aspiceret, non, cum filios maerentes. Iuvitque oblivionem eius senatus, censendo, *nomen et effigies privatis ac publicis locis demonstrandas*. Decreta Narcisso *quaestoria insignia*; levissimum fastidii eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterima orirentur, tristitiis mutatis.

C. CORNELII TACITI
AB
 EXCESSU DIVI AVGVSTI
 ANNALIUM
 LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Claudius de matrimonio deliberat: et Agrippina aliis praefertur, Germanici fratris eius filia. Eae nuptiae decreto Senatus firmatae, et legitimae habitae. 1 — 7. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Annaeus Seneca ab exilio reddit. 8. Octavia Claudii filio Neroni desponsa. 9. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui proelio congressus a Gotarze vincitur. 10 — 14. Mithridates Ponti regnum recipere tendit irrito conatu. victus Romam tandem perducitur. 15 — 21. Lollia inlustis femina Agrippinae artibus damnata. 22. Claudius pomoerium urbis profert: et qui ante eum protulerint. 23. 24. Nero Domitius a Claudio adoptatur. 25. 26. Colonia in Ubios deducta. Catti latrocinia agitantur vincuntur. 27. 28. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. 29. 30. P. Ostorii in Britannia res, et de Caractaco rege victoria. 31 — 40. Britannicus Agrippinae fraudibus Neroni posthabetur, et fidelissimi comitum paulatim ab eo remouentur. 41. 42. Prodigia aliquot, et Romae annonae caritas. 43. Bellum inter Armenios et Iberos: cui Parthi et Romani quoque miscentur. 44 — 51. Furius Scribonianus relegatus. 52. S. C. Claudianum de feminis quae servo succumberent. 53. Motus aliquis in Iudaea inter incolas et Romanos milites. 54. 55. Claudius lacum Fucinum emisit, et navale spectaculum praebuit. 56. 57. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. 58 — 60. Cois immunitas concessa. 61.

Byzantiis tributum ad tempus remissum. 62. 63. Lepida ad mortem agitur. 64. 65. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. 66—68. Nero primordia imperii capit. 69. Gesta haec annis sex,

C. POMPEIO. Q. VERANNIO

C. ANTISTIO. M. SVILIO RVFO

TI. CLAVDIO. V. SER. CORNELIO OR-
FITO

P. CORNELIO SVLLA. L. SALVIO OTHO-
NE

D. IVNIO SILANO. Q. HATERIO

M. ASINIO MARCELLO. M. ACILIO
AVIOLA. COSS.

A. V. C. 802—807. A. C. 49—54.

I. Cæde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, cælibis vitæ intoleranti, et coniugum imperiis obnoxio. Néc minore ambitu feminæ exarscant: suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac dignam tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, et Iuliam Agrippinam, Germanico genitam. huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at Aelia Petina, e familia Tuberorum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat, ac *promere sententiam, et adiciere rationes* iubet.

II. Narcissus *vetus matrimonium, familiam communem*, (nam Antonia ex Petina erat) *nihil in penatibus eius novum*, dislerebat, *si sueta coniunx rediret*, *haudquaquam novercalibus odiis visuram Britannicum et Octaviam*, proxima suis pignora. Callistus *improbata* longo discidio, ac, *si rursus assumeretur*, eo ipso *superbam*: *longeque rectius Lolliam induci*, quando nullo liberis genuisset, *vacuam aemulatione, et privignis parentis loco futuram*. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, *dignam prorsus imperatoria fortuna stirpem nobilem*,

et familiae Claudiae quae posteros coniungeret; ne femina expertae secunditatis, integra iuuenta, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret.

III. Prævalere hæc, adiuta Agrippinæ illecebris, quæ, ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando, pellicit patrum, ut prælata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoriam iam uteretur. Nam ubi fui matrimonii certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviæ, Cæsaris filiae, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar, iuvenemque et alia clarum, insigni triumphalium, et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita et iussa.

IV. Igitur Vitellius, nomine Cenforis serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis eius implicari, ferere crimina in Silanum, cui sane decora et procax foror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus, fuerat. hinc initium accusationis: fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. et præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiae promptior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, iustroque condito. simul affinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus, eiurare magistratum, et reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est.

V. C. Pompeio, Q. Verennio coss. pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium, iam fama, iam amore illicito firmabatur: nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiae. Quin et, incestum ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omiſſa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpſit. Percunctatusque Cæsarem, *an iussis populi, an auctoritati senatus cederet?* ubi ille, *unum se civium, et consensui imparem,* respondit, *opperiri intra palatium* iubet. ipse curiam ingreditur, summamque rempublicam agi obte-

obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque: *Gravissimos principis labores, quis orbem terrae capeſſat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat. quod porro honestius censoriae mentis levamen, quam assumere coniugem, prosperis dubiisque sociam: cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxu aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus obtemperavisset.*

VI. Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio: *Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea secunditatis experimentum: et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod, provisu deum, vidua iungeretur principi, sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus, vidisse ipsos, arripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a præſenti modestia. statueretur immo documentum, quo uxorem imperator vacuum acciperet. At enim, nova nobis in fratrum filias coniugia. sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse. morem accommodari, prout conducatur, et fore hoc quoque in his, quae mox usurpentur.*

VII. Haud defuere, qui certatim, si cunctaretur Caesar, vi acturos testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, *populumque Romanum eadem orare, clamitat. Nec Claudius ultra expectato, obvium apud forum præbet se gratantibus: senatumque ingressus, decretum postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur.* Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques Romanus, quem plerique, *Agrippinae gratia impulsus*, ferebant. Verſa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Meſſalina, rebus Romanis illudenti. adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi ex-

pediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

VIII. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror eius, Italia pulsa est. addidit Claudius, *sacra ex legibus Tulli regis, piaculæque apud lucum Dianæ per pontifices danda*: inridentibus cunctis, quod poenæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, latum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis eiusdem ad spem dominationis uterentur: quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria beneficii, et insensus Claudio, dolore iniuriæ, credebatur.

IX. Placitum dehinc, non ultra cunctari: sed designatum consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, *despondere Octaviam Domitio*. quod ætati utriusque non absurdum, et maiora patetacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet. despondeturque Octavia: ac, super priorem necessitudinem, sponsus iam et gener Domitius, æquari Britannico, studiis matris, arte eorum, quis, ob accusatam Messallinam, ultio ex filio timebatur.

X. Per idem tempus legati Parthorum ad expectandum, ut retuli, Meherdaten missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: *Non se foederis ignaros, nec defectione a familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accedere, adversus dominationem Gotarzi, nobilitati plebique iuxta intolerandam. Iam fratres, iam propinquos, iam longius sitos, caedibus exhaustos: adici coniuges gravidas, liberos parvos; dum focors domi, bellis insaufstus, ignaviam saevitia tegat. Veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam: et subveniendum fociis, virium aemulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut, si domestici imperii*

maedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuesfactus rex melior ascisceretur.

XI. Ubi hæc atque talia disertavere, incipit orationem Cæsar de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis: seque divo Augusto adæquabat, *petitum ab eo regem referens, omissa Tiberii memoria; quamquam is quoque miserat. addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capefferet.* Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnus urbis, *spectatae ad id modestiæ. ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriæ provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit.* Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis.

XII. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ; industriosque aut ignavos pax in æquo tenet. Attamen, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis, quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi, rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, *barbarorum impetus acres cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret coepta.* Quod spretum fraude Achari, qui iuvenem, ignarum, et summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edeßam. Et vocante Carrhene, *promptasque res ostentante, si citi advenissent,* non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

XIII. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Transiisque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdati palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed

capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriæ, et castellum insigne fama, quod, postremo inter Darium atque Alexandrum proelio, Persarum illie opes conciderant. Interea Gotarzes, apud montem, cui nomen *Sambulos*, vota diis loci fuscipiebat, præcipua religione Herculi: qui, tempore statò, per quietem monet sacerdotes, *ut, templum iuxta, equos venatui adornatos fistant.* equi, ubi pharetras telis onustas acceperè, per saltus vagi, nocte demum, vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat: reperiunturque fusæ passim feræ.

XIV. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti: et, quamquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, neſtere moras, locos mutare, et missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quibus Izates Adiabeno, mox Acbarus, Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili: et quia experimentis cognitum est, barbaros malle Roma petere Reges, quam habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum erat reliquum, rem in casum dare, proelioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox, concursumque magna cæde, et ambiguo eventu: donec Carrhenem, profligatis obversis longius eveſtum, integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates, promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo eius vincitur, traditurque victori. Atque ille, *non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanum*, increpans, auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiæ suæ, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit: accitusque in regnum Vononès, Medis tum præſidens. Nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur. brevi et inglorio imperio perfunctus est: resque Parthorum in filium eius Vologesen translata.

XV. At Mithridates Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium, ducem Romanum, roburque exercitus abiisse cognoverat, relictos in novo regno, Cotyn, iuventa rudem, et paucas cohortium, cum Iulio Aquila, equite Romano: spretis utrisque,

concire nationes, illicere perfugas; postremo exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque eius potitur. Quæ ubi cognita, et iam iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys; quia Zorines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quæivere, missis legatis ad Eunonem, qui Adorforum genti præcellerat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostendantibus. Igitur pepigere, *equestribus proeliis Eunones certaret: obsidia urbium Romani capefferent.*

XVI. Tum composito agmine incedunt: cuius frontem et terga Adorfi, media cohortes, et Bosporani tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Sozam, oppidum Dandaricæ, quod desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri, relicto ibi præsidio, visum. Exin in Siracos pergunt, et transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uspen, editam loco, et moenibus ac fossis munitam; nisi quod moenia, non saxo, sed cratibus et vimentis, ac media humo, adversum inrumpentes invalida erant: eductæque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatione eundem intra diem foret.

XVII. Postero misere legatos: *veniam liberis corporibus orantes, servitii decem millia offerebant.* quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: *belli potius iure caderent.* datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Uspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes iuxta perumperentur. Igitur Zorines, diu penfitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem, tridui itinere abfuisse ab anne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere bar-

bari, praefecto cohortis et plerisque centurionum interfectis.

XVIII. Interea Mithridates nullo in armis subsidio, consultat, cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque eius provolutus, *Mithridates*, inquit, *terra marique Romanis per tot annos quaesitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achaemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.*

XIX. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, et prece haud degenerere permotus, allevat supplicem, laudatque, quod gentem Adorforum, quod suam dextram petendae veniae delegerit. Simul legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit: *Po. Romani imperatoribus, magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunae amicitiam: sibi et Claudio, etiam communione victoriae esse. Bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, non regnum precari; sed ne triumpharetur, neve poenas capite expenderet.*

XX. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. Huc dolor iniuriarum, et libido vindictae adigebat. Sed discebatur contra: *Suscipi bellum avio itinere, impertuoso mari: ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum taedium ex mora, pericula ex properantia; modicam victoribus laudem; ac multum infamiae, si pellerentur. quin arriperet oblata, et servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. His permotus scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exequendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus sup-*

*plices utendum. nam triumphos de populis regni-
que integris adquiri.*

XXI. Traditus post hæc Mithridates, vestusque Romam per Iunium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius, quam pro fortuna, differuisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox eius in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te, sed reversus: vel, si non credis, dimitte, et quaere.* vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilæ prætoria decernuntur.

XXII. Iisdem consulibus, atrox odii Agrippina, ac Lollia infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiceret Chaldaeos, magos, interrogatumque *Apol-
linis Clarii simulacrum, super nuptiis imperatoris.* Exin Claudius, inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatum præfatus, *sorore L. Volusii gen-
nitam, maiorem ei patrum Cottam Messallinum
esse, Memmio quondam Regulo nuptam: nam de
C. Caesaris nuptiis consulto reticebat: addidit per-
niciosa in Rempublicam consilia, et materiem sceleri
detrahendam. proin, publicatis bonis, cederet Ita-
lia.* Ita quinquagies sestertium, ex opibus immen-
sis, exuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam eius laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. unde vis Agrip-
pinæ citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribu-
nus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis.

XXIII. Gallia Narbonensi, ob egregiam in patres reverentiam, datum, *ut senatoribus eius provinciae,
non exquisita principis sententia, iure, quo Sicilia
haberetur, res suas invisere liceret.* Ituraeque et Iudæi, defunctis regibus, Sohemo atque Agrippa, provinciae Syriæ additi. Salutis augurium, quinque et viginti annis omisium, repeti, ac deinde continuari, placitum. Et pomoerium auxit Cæsar, more prisco; quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos ur-
bis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quam-
quam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla et D. Augustus.

XXIV. Regum in eo ambitio vel gloria, varie

vulgata. Sed initium condendi, et, quod pomoerium Romulus posuerit, noscere, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi æreum tauri simulacrum aspiciamus, quia id genus animalium aratro subditur, fulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum et Capitolium non a Romulo, sed a T. Tatío additum urbi credere. mox pro fortuna pomoerium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, et publicis actis perscriptum.

XXV. C. Antistio M. Sullio Coss. adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur. qui obstrictus Agrippinæ, ut conciliator nuptiarum, et mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reipublicæ: Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: a Tiberio, super propriam stirpem Germanicum assumptum. Se quoque accingeret iuvene, partem curarum capessituro.* His evictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Claudio continuos duravisse.

XXVI. Ceterum astæ Principi grates, quæsitore in Domitium adulatione: rogataque lex, qua *in familiam Claudiam et nomen Neronis transfret.* augetur et Agrippina cognomento *Augustæ.* Quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ moeror afficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercæ officia in ludibria vertebat, intelligens falsi, neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum, seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento.

XXVII. Sed Agrippina, quo vim suam fociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. ac forte acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam,

avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, adventu Cattorum, latrocinia agitantium. * Deinde L. Pomponius, legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, *ut anteirent populos, vel dilapsis improvisi circumfunderentur.* Et secuta consilium ducis industria militum: divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos, praedaeque per luxum usos et somno graves, circumvenere. Aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana, quadragesimum post annum, servitio exemerant.

XXVIII. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti, et aciem auso, plus cladis faciunt; et praeda famaeque onusti, ad montem Tau-num revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus operiebatur, si Catti, cupidine ulciscendi, casum pugnae praeberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgredierentur, legatos in urbem et obsides misere. decretusque Pomponio triumphalis honos; modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit.

XXIX. Per idem tempus, Vannius, Suevis a Druso Caesare impositus, pellitur regno: prima imperii aetate clarus acceptusque popularibus; mox, diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibilius, Hermundurorum rex, et Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, *tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur.* scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, *legionem, ipsaque e provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, et terrorem adversus victores; ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent.* nam vis innumera, Ligii aliaeque gentes, adventabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX per annos praedationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defendere, bellumque ducere statuerat.

XXX. Sed Iazyges, obsidionis impatientes, et

proximos per campos vagi, necessitudinem pugnae attulere, quia Ligius Hermundurisque illic ingrue-
rant. Igitur degressus castellis Vannius, funditur
proelio: quamquam rebus adversis, laudatus, *quod
et pugnam manu capeffit, et corpore adverso vul-
nera excepit*. Ceterum ad classem, in Danubio op-
perientem, perfugit. Secuti mox clientes, et, ac-
ceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Van-
gio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos
fide: subiectis, suone an servitii ingenio, dum ad-
piscerentur dominationes. multa caritate, et maiore
odio, postquam adepti sunt.

XXXI. At in Britannia P. Ostorium, pro praetore,
turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum ho-
stibus, eo violentius, quod novum ducem, exercitu
ignoto, et coepta hieme, iturum obviam non reban-
tur. Ille gnarus, primis eventibus metum aut fidu-
ciam gigni, citas cohortes rapit: et caesis qui ressti-
terant, disiectos confectatus, ne rursus conglobaren-
tur, insensaque et infida pax non duci, non militi,
requiem permetteret, detrahare arma suspectis, cun-
ctosque castris, ad Auvonam et Sabrinam fluvios,
cohibere parat. Quod primi Icenii abnuere, valida
gens, nec proelii contusi, quia societatem nostram
volentes accefferant. hisque auctoribus, circumiectae
nationes locum pugnae delegere, septum agresti ag-
gere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea
munimenta dux Romanus, quamquam sine robore le-
gionum sociales copias ducebat, perumpere aggre-
ditur, et distributis cohortibus, turmas quoque pe-
ditum ad munia accingit. Tunc dato signo, perfrin-
gunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant.
Atque illi conscientia rebellionis, et obseptis effugiis,
multa et clara facinora fecere. qua pugna filius le-
gati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.

XXXII. Ceterum clade Icenorum compositi, qui
bellum inter et pacem dubitabant. Et ductus inde
in Cangos exercitus: vastati agri, praedae passim actae;
non ausis aciem hostibus, vel, si ex oculo carpere
agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud
procul mari, quod Hiberniam insulam aspestat; cum
ortae apud Brigantas discordiae retraxere ducem, de-
stinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus

firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma coepantar, interfectis, in reliquos data venia, refedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, Colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, et imbuendis fociis ad officia legum.

XXXIII. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britanorum imperatores præmineret. Sed tum astu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque, qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad proelium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, et suis in melius essent. Tunc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli faxa præstruit, et præfluebat annis vado incerto, catervæque meliorum pro munimentis confiterant.

XXXIV. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem*, testabatur, *aut recipiendae libertatis, aut servitutis aeternae initium fore*. vocabatque nomina maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent: quorum virtute vacui a securibus et tributis, intemerata coniugum et liberorum corpora retinerent. Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, *non telis, non vulneribus cessuros*.

XXXV. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul obiectus annis, additum vallum, imminetia iuga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles proelium poscere, *cuncta virtute expugnabilia*, clamitare: præfectique ac tribuni paria discentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit insensos, annemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, et pleæque cædes oriebantur. Posteaquam, facta testudi-

ne, rudes et informes faxorum compages distractæ, parque cominus acies; decedere barbari in iuga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis assultantes, hi conferto gradu: turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina, et, si auxiliariis resisterent, gladiis ac pilis legionariorum, si huc verterent, spathis et hastis auxilium sternebantur. Clara ea victoria fuit: captaque uxore et filia Caractaci, fratres quoque in ditionem accepti.

XXXVI. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduæ, reginæ Brigantum, petivisset, victus ac victoribus traditus est, nono post anno, quam bellum in Britannia coeptum. Unde fama eius evecta insulas, et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Cæsar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetero in armis prætoriæ cohortes, campo, qui castra præiacet. Tum, incendentibus regiis clientelis, phaleræ torquesque; quæque externis bellis quæsierat, traducta: mox fratres, et coniunx et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis, misericordiam requirens. Ubi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est:

XXXVII. *Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, foedere pacis accipere. Præfens fors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi? Nam, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur, ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset. et supplicium mei oblivio sequeretur: at si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæsar veniam ipsique et coniugi et fratribus tribuit. Atque illi, vinclis exsoluti, Agrippinam quo-*

que, haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus principem, laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præfidere: ipsa semet parti a maioribus suis imperii sociam ferebat.

XXXVIII. Vocati posthac patres, multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere: *neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paullus, et si qui alii victos reges populo Ro. ostendere.* Censentur Ostorio triumphus insignia; prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis: sive, quod, amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes, miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum et legionarias cohortes, exstruendis apud Siluras præfidiis relictas, circumfundunt. Ac ni cito nunciasset, et castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuissent. Præfectus tamen et octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere. nec multo post pabulantes nostros, missasque ad subsidium turmas profligant.

XXXIX. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium excepsissent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prælia, et sæpius in modum latrocinii; per saltus, per paludes; ut cuique fors, aut virtus; temere, proviso; ob iram, ob prædam; iussu, et aliquando ignaris ducibus, ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Ro. vox: *ut quondam Sugambri excissi, et in Gallias traiectione forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepte. spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita; lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, etsi non prælium, at certe bellum absumpisset.

XL. At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suscepit. Is propere vestus, non tamen integras res invenit; adversa interrim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat.

auscultaque et apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut maior laus compositis, vel, si duravissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant; lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu et Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret: mox orto discidio, et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur: callidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos Venutii interceptit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur. valida et lesta armis iuventus regnum eius invadunt. quod nobis prævisum, et missæ auxilio cohortes acre proelium fecere; cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Cesium Nasica præerat. Nam Didius, senectute gravis, et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem, satis habebat. Hæc, quamquam a duobus, Ostorio Didioque, proprætoribus, plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent.

XLI. Ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito coss. virilis toga Neroni maturata, quo capeffendæ Reipublicæ habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut *vicefimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps iuventutis appellaretur.* Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphali cum veste, transvesti sunt. Spectaret populus, hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, et alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod, ut discordiæ initium, Agrippina

multo quæſu ad maritum deſert: ſperni quippe adoptionem, quæque cenſuerint patres, iuſſerit populus, intra penates abrogari: ac niſi pravitas tam inſenſa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus his, quaſi criminibus, Claudius, optimum quemque educatorem filii exſilio ac morte afficit, datosque a noverca cuſtodix eius imponit.

XLII. Nondum tamen ſumma moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exſolverentur Luſius Geta, et Ruſius Criſpinus; quos Meſſallinæ memores, et liberis eius devinctos credebat. Igitur, *diſtrahi cohortes ambitu duorum, et, ſi ab uno regerentur, intentiorem fore diſciplinam*, aſſeverante uxore, tranſfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiæ militaris famæ, gnarum tamen, cuius ſponte præficeretur. Sutum quoque ſaſtigiū Agrippina extollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus, et ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat feminæ; quam imperatore genitam, ſororem eius, qui rerum potitus ſit, et coniugem, et matrem fuiſſe, unicū ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator eius, Vitellius, validiſſima gratia, ætate extrema (adeo incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Iunio Lupo, Senatore. Is crimina maiestatis, et cupidinem imperii obieſtabat. præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus eſſet, ut accuſatori aqua atque igne interdiceret. hætenus Vitellius voluerat.

XLIII. Multa eo anno prodigia evenere. Inſeſſum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus protræ domus: ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti. Frugum quoque egeſtas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum quæſtus; ſed iura reddentem Claudium circumvaſere clamoribus turbidis, pulſumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo inſenſos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, ſuperfuiſſe conſtitit. magnaque deum benignitate, et moſteſtia hiemis, rebus extremis ſubventum. At hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabantur; nec nunc inſecunditate laboratur: ſed Africam potius

et Aegyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Romani permixta est.

XLIV. Eodem anno bellum, inter Armenios Iberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Graeca, concessu fratrum, regnum adeptus: Iberos Pharasmanes, vetusta possessione: Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius, nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus, claraque inter accolae fama. Is, *modicum Iberiae regnum senecta patris detineri*, ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuvenem potentiae promptae, et studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, et Armeniam ostentare, *pulsis Parthis datam Mithridati a semet*, memorando; sed *vim differendam, et potiore dolum, quo incautum opprimerent*. Ita Rhadamistus, simulata adversus patrem discordia, tamquam novercae odiis impar, pergit ad patrum: multaque ab eo comitate, in speciem liberum, cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

XLV. Reconciliationis specie assumpta, regressus ad patrem, *quae fraude confici potuerint, prompta nuntiat, cetera armis exsequenda*. Interim Pharasmanes belli causas confingit: *proelianti sibi adversus regem Albanorum, et Romanos auxilio vocanti, fratrem adversatum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum*. Simul magnas copias filio tradidit. ille irruptione subita territum, exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac praesidio militum, quis Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius praeerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta et astus opugnationum: at nobis ea pars militiae maxime gnara est. Ita Rhadamistus, frustra vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit: et cum vis negligeretur, avaritiam praefecti emercatur, obtestante Casperio, *ne socius rex, ne Armenia, donum populi Romani, scelare et pecunia verterentur*. Postremo,
quia

quia multitudinem hostium Pollio, iussu patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit, ut nisi Pharasmanen bello absterruisset, T. Ummidium Quadratum, praesidem Syriae doceret, quo in statu Armeniae forent.

XLVI. Digressu centurionis, velut custode exsolutus praefectus, hortari Mithridaten ad sciendum foedus, *coniunctionem fratrum, ac priorem aetate Pharasmanen, et cetera necessitudinum nomina* referens, quod filiam eius in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam. nec aliud subsidii, quam castellum, commeatu egenum. ne dubitaret armis incruentas condiciones malle: cunctante ad ea Mithridate, et suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, *utque Iberi obsidio decedant*, expostulat. Ille propalam incerta, et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, *oppugnationem quoquo modo celerare*. Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent, *seque praesidio abituros*, minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur.

XLVII. Ac primo Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, *socerum ac parentem* appellare. Adiicit iusiurandum, *non ferro, non veneno vim allaturum*: simul in lucum propinquum trahit, *provisum illic sacrificium imperatum* dictitans, *ut diis testibus pax firmaretur*. Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dexteras, pollicesque inter se vincire, nodoque praestringere: mox, ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prostermit; simulque, concursu plurium, iniiciuntur catenae; ac compede (quod dedecorum Barbaris) trahebatur: moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam for-

tunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis coniunx, cuncta lamentatione completabat. Diversis et coniectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus: visui tamen consulit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus, quasi iurisiurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patrum expromit; sed proiectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cædibus parentum illacrymaverant, trucidati sunt.

XLVIII. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten, et regnum ab intersectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et, an ulcisceretur, consultat. Paucis decus publicum curæ, plures tuta differunt: *Omne scelus externum cum lætitia habendum. semina etiam odiorum iacienda; ut sæpe principes Romani eandem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis: quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret.* In hanc sententiam itum. Ne tamen annuissè facinori viderentur, et diversa Cæsar iuberet, missi ad Pharasmanen nuntii, *ut abscederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret.*

XLIX. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis iuxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is (Pelignus) auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis, quam hostes prædatur, abscessu suorum, et incurstantibus barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque eius evictus, ultro *regium insigne sumere cohortatur, fumentique adest auctor et satellites.* Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur; Helvidius Priscus, legatus, cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura, quam vi, composuerat: cum *redire in Syriam iubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret.*

L. Nam Vologeses, casum invadendæ Armeniæ

obvenisse ratus, quam, a maioribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incesu Parthorum, sine acie pulsi Iberi; urbesque Armeniorum, Artaxata et Tigranocerta, iugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque tabes, percellunt Vologesen, omittere praesentia. vacuumque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquam adversus defectores, et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

LI. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernitas equorum, quis seque et coniugem abstulit. Sed coniunx gravida, primam utcumque fugam, ob metum hostilem et mariti caritatem, toleravit: post, festinatione continua, ubi quati uterus, et viscera vibrantur, orare, *ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur*. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta potiretur. Postremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, destrinxit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse praecipue Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine et casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu regio habita est.

LII. Fausto Sulla, Salvio Othone coss. Furius Scribonianus in exilium agitur, quasi *finem principis per Chaldaeos scrutaretur*. adnectebatur crimini *Lunia mater eius*, ut *casus prioris* (nam relegata erat) *impatiens*. Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam traherat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit; vulgare. *De mathematicis Itae*

lia pellendis factum Senatus consultum, atrox et irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique, qui remanendo impudentiam paupertati adicerent.

LIII. Inter quæ refertur ad patres *de poena seminarum, quæ servis coniungerentur*: statuiturque, *ut ignaro domino ad id prolopsæ, in servitute; sin consensisset, pro libertis haberentur.* Pallanti, quem *repertorem eius relationis* ediderat Cæsar, *praetoria insignia, et centies quinquagies sestertium* censuit consul designatus, Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio, *grates publice agendas, quod rebus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret.* Asseveravit Claudius, *contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere.* Et fixum est ære publico Senatus consultum, quo libertinus, sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimonie laudibus cumulabatur.

LIV. At non frater eius, cognomento *Felix*, pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impositus, et cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Iudæi speciem motus: orta seditione, postquam C. Cæsari haud obtemperatum esset; cognita cæde eius, sedata. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provincie habebatur: ita divisus, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent; discordes olim, et tum, contemptu regentium, minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando proeliis congregi, spoliisque et prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari; mox gliscente pernicie, cum arma militum interiecissent, cæsi milites. arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriæ rector, subvenisset. Nec diu adversus Iudæos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem asserebant, quia Claudius, causis rebellionis auditis, ius statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter

iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; et quies provinciæ reddita.

LV. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, sæpe et alias commotæ, tunc, Troxobore duce, montes asperos castris cepere: atque inde decursu in litora aut urbes, vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios, audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, et missi e Syria in subsidium equites, cum præfecto Curtio Severo, turbantur: quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prælium haud patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum barbarorum copias dissociaffet, Troxobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

LVI. Sub idem tempus, inter Iacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur; ut quondam Augustus, structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque, et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent. ac tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio solita. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultæ ballistæque tenderentur. reliqua lacus classarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita, in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, præsedere. Pugnatum, quamquam inter fontes, fortium virorum animo: ac, post multum vulnerum, occidioni exempti sunt.

LVII. Sed perfecto spectaculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interfecto, altius effossi specus; et contrahendæ rursus multitu-

dini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium, effluvio lacus appositum, magna formidine cunctos affecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis. Simul Agrippina, trepidatione principis usâ, ministrum operis, Narcissum inculpât *cupidinis ac prædædarum*. nec ille reticet, *impotentiam muliebrem nimiasque spes eius* arguens.

LVIII. D. Iunio, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero, Octaviam, Cæsaris filiam, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiæ gloria enitesceret, causâ Iliensium suscepta, *Romanum Troia demissum, et Iuliae stirpis auctorem Aeneam*, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat, *ut Ilienses omni publico munere solverentur*. Eodem oratore Bononiensi coloniæ, igni haustæ, subventum centies festeritii largitione, redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant, tributumque Apamensibus, terræ motu convulsis, in quinquennium remissum.

LIX. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur, eiusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inultrem, hortis eius inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio proconsulari regentis, postquam revererant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* obiebat. Nec ille diutius falsum accusatorem indignamque sortem perpeßus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod patres, odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ, pervicere.

LX. Eodem anno sæpius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam, a procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset*. ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea et uberius. Nam divus Augustus, *apud equestres, qui Aegypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi* iusserat, *at si magistratus Romani constituißent*. mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim a prætoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit,

de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Sempronius rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur; aut rursus Serviliae leges fenatui iudicia redderent; Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quae vicerant, publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi, Caesaris opibus, potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios, posthac, et Vedios, et cetera equitum Romanorum praevallida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius liberos, quos rei familiari praefecerat, sibi que et legibus adaequaverit.

LXI. Retulit dein *de immunitate Cois* tribuenda. multaque *super antiquitate eorum* memoravit: Argivos, vel Coeum, Latonae parentem, vetustissimos insulae cultores: mox adventu Aesculapii *artem medendi illatam, maximeque inter posteros eius celebrem fuisse*, nomina singulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguissent. quin etiam dixit, *Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque eius dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insulam colerent.* Neque dubium habetur, multa eorundem in Pop. Ro. merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit.

LXII. At Byzantii, data dicendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere, orsi a foedere, quod nobiscum *icerant; qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium, memorabant, quaeque Sullae, aut Lucullo, aut Pompeio obtulissent: mox recentia in Caesares merita; quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatui opportuna forent.*

LXIII. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Graeci, quibus, Pythium Apollinem consulentibus, *ubi concederent urbem? redditum oraculum est, quaererent sedem caecorum terris adversam.* ea ambage Chalce-

donii monstrabantur, quod priores illuc adveſti, parum viſa locorum utilitate, peiora legiſſent. Quippe Byzantium fertili ſolo ſecundoque mari; quia viſ pſcium innumera, pontum erumpens, et obliquis ſubter undas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus deſertur. Unde primo quæſtuoſi et opulenti; poſt, magnitudine onerum urgente, *ſinem aut modum* orabant, annitente Principe, qui *Thracio Boſporanoque bello recens feſſos iuvandosque* retulit. Ita tributa in quinquennium remiſſa.

LXIV. M. Aſinio, M. Acilio coſſ. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum eſt crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coeleſti arſerre. faſtigio Capitolii examen apium inſedit. biſformes hominum partus, et ſuis ſetus editus, cui accipitrum unguis ineſſent. Numerabatur inter oſtenta, deminutus omnium magiſtratum numerus; quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, et conſule, paucos intra menſes, deſunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, *fatale ſibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret*, metuens, agere et celerare ſtatuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus cauſis: quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrigna prior, ac Cnei, mariti eius, ſoror, parem ſibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum diſtabant; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius, an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis et largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

LXV. Ceterum obiecta ſunt *quod coniugium principis devotionibus petiviſſet, quodque, parum coërcitis per Calabriam ſervorum agminibus, pacem Italiae turbaret*. Ob hæc mors indiſta, multum adverſante Narciſſo, qui Agrippinam magis magisque ſuſpectans, prompſiſſe inter proximos ferebatur, *certam ſibi perniciem, ſeu Britannicus rerum, ſeu Nero potiretur*. Verum ita de ſe meritum Caſarem, *ut vitam uſui eius impenderet*. Convictam Meſſat-

linam et Silium. Pares iterum accusandi causas esse; (si Nero imperitaret, Britannico successore. nullum principi meritum, ac *) novercae insidii domum omnem convelli, maiore flagitio, quam si impudicitiam prioris coniugis reticisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero: ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: robur ætatis quam maturimum precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, adulesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores ulcisceretur.*

LXVI. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitiæ cæli et salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit: *ne repentino et præcipiti facinus prodideretur: si silentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, et dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, et mortem differret.* Deligitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare gustu solitus.

LXVII. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, *infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam.* socordiane Claudii an vinolentia: simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima timebatur, spreta præsentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. ille, tamquam nifus evomentis adiuvaret, pinnam, rapido veneno illitam, faucibus eius demississe creditur; haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.

LXVIII. Vocabatur interim senatus, vota que *pro incolumitate principis* consules et sacerdotes nuncupabant; cum iam exanimis vestibus et fomentis obgeretur, dum res firmando Neronis imperio compo-

nuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores eius, attinuit, et cunctos aditus custodiis clauferat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem principis*, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum, ex monitis Chaldeorum, adventaret.

LXIX. Tunc, medio diei, tertium ante Idus Octob.
 foribus palatii repente diductis, comitante Burro,
 Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ ex-
 cubiis adest. Ibi, monente Præfecto, festis vocibus
 exceptus, inditur læticæ. Dubitavisse quosdam fe-
 runt, respectantes rogantesque, *ubi Britannicus*
esset? Mox, nullo in diversum auctore, quæ offere-
 bantur, secuti sunt. illatusque castris Nero, et con-
 gruentia temporì præfatus, promisso donativo, ad ex-
 emplum paternæ largitionis, *Imperator* consulatur.
 Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubi-
 tatum est apud provincias. *Caelestesque honores Clau-*
dio decernuntur, et funeris solenne, perinde ac divo
 Augusto, celebratur: æmulante Agrippina proaviæ
 Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud re-
 citatum, ne antepositus filio privignus iniuriæ et in-
 vidia, animos vulgi turbaret.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AVGVSTI
A N N A L I V M
LIBER TERTIVS DECIMVS.

BREVIARIUM LIBRI.

Silanus proconsul Asiae, veneno necatus, Agrippinae fraude. item Narcissus ad mortem actus. 1. Claudio funus censorium ductum, et laudatur a Principe. 2. 3. Bona Neronis initia, et multa arbitrio Senatus constituta. 4. 5. Parthi Armeniam adflectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. 6—11. Nero Aëlen libertam amat, matre fremente. eaque causa imminutae maternae potentiae. 12. 13. Pallas libertus cura rerum demotus. 14. mox venenum Britannico proferatum: et festinum eius funus. 15—17. Agrippina Neroni offensior, et visa res novas moliri. accusata eo nomine absolvitur. 18—24. Neronis luxus et lascivi per noctem discursus. 25. Actum de libertis in servitum revocandis, sed non peractum. 26—29. Damnationes aliquot illustrium, itemque a fato mortes. 30—33. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia. ad quod bellum prisca severitate et disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit et incendit: rege Tiridate proelium aut defensionem nusquam auso. 34—41. P. Silius Romae damnatur, adnitente Seneca. 42. 43. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transfadigit. libertus suum crimen id fateatur, magno exemplo. 44. Poppaeam Sabinam amare Nero occipit: deque ingenio et Venere eius seminae. 45. 46. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. 47. Publicanorum iniquitas

temperata. 48—52. In Germania Frisii res movent: et sedes iuxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsi ab Romano equite et disiecti. Eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. 53—56. Hermunduri Cattique inter se bellantur. sed magno proelio Catti ad exitium paene gentis caesi. 57. Ruminalis arbor revirescit. 58. Gesta haec annis quatuor,

IMP. CLAVDIO NERONE. L. ANTISTIO
VETERE.

Q. VOLVSIQ. P. CORNELIO SCIPIONE.

IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPURNIO PISONE.

IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO
MESSALLA.

COSS.

A. V. C. 808—811. A. C. 55—58.

I. **P**rima novo principatu mors Iunii Silani, proconsulis Asiae, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae patrat: non, quia ingenii violentia exitium irritaverit, fegnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo, ut C. Caesar *pecudem auream* eum appellare solitus sit: verum Agrippina, fratri eius L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, et imperium per scelus adepto, virum aetate composita, insontem, nobilem, et, quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris.* quippe et Silanus D. Augusti abnepos erat. haec causa necis. ministri fuere P. Celer, eques Romanus, et Helius, libertus, rei familiari Principis in Asia impositi. ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius, quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam retuli, aspera custodia, et necessitate extrema, ad mortem agitur; invito principe, cuius abditis adhuc vitiis, per avaritiam ac prodigiam, mire congruebat.

II. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus, et Annaeus Seneca obviam essent. Hi rectores imperatoriae iuventutis, et (rarum in societate potentiae) concordes, diversa arte ex aequo pollebant: Burrus mi-

lutaribus curis et severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, et comitate honesta: iuvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis incestis, et adoptione exitiosa, semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; et Pallas, tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiæ, petenti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. Decreti et a fenatu *duo lictores, flaminium Claudiale*, simul *Claudio censorium funus*, et mox *consecratio*.

III. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est. Dum *antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos maiorum* enumerabat, intentus ipse et ceteri; *liberalium quoque artium* commemoratio, et, *nihil regente eo Reipublicæ triste ab externis accidisse*, pronis animis audita: postquam ad *providentiam sapientiamque* flexit, nemo risui temperare; quamquam oratio, a Seneca composita, multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amoenum, et temporis eius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est, vetera et præsentia contendere, *primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiae eguisse*. Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus, et Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit, Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, aut consulto ambiguus. etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corruptit. nec in Claudio, quotiens meditata differeret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: cælare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere: et aliquando, carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat.

IV. Ceterum peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, et *de auctoritate patrum, et consensu militum* præfatus, *consilia sibi et exempla capeissen-*

di egregie imperii memoravit: nec iuventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus praescripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut, clausis unam intra domum accusatoribus et reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium. discretam domum et Rempublicam. Teneret antiqua munia senatus: Consulum tribunalibus Italia, et publicae provinciae assisterent. illi patrum aditum praeberent: se mandatis exercitibus consulturum. Nec defuit fides.

V. Multaque arbitrio senatus constituta sunt: Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur: Ne designatis quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem, averfante Agrippina, tamquam acta Claudii subverterentur, obtinere patres: qui in palatium ob id vocabantur, ut affaret obditis a tergo foribus, velo discreta, quod visum arceret, auditum non adimeret. Quin et legatis Armeniorum, causam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum imperatoris, et praesidere simul parabat; nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, *venienti matri occurreret*. Ita, specie pietatis, obviam itum dedecori.

VI. Fine anni, turbidis rumoribus, prorupisse rursus Parthos, et rapi Armeniam, allatum est, pulso Rhadamisto, qui saepe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur, in urbe sermonum avida, quemadmodum princeps, vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo, qui a femina regeretur? num proelia quoque, et oppugnationes urbium, et cetera belli, per magistros administrari possent, anquirebant. Contra alii, melius evenisse, disserunt, quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multa rerum experientia cognitos: et imperatori quantum ad robur deesse: cum octavo-decimo aetatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo

Caesar Octavianus, civilia bella sustinuerint. pluraque in summa fortuna, auspiciis et consiliis, quam telis et manibus, geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem, amota invidia, egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret.

VII. Hæc atque talia vulgantibus, Nero et iuventutem proximas per provincias quaesitam splendens Orientis legionibus admoveri, legionesque ipsas propius Armeniam collocari iubet: duosque veteres reges, Agrippam et Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes per amnem Euphraten iungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohemo cum insignibus regiis mandat. Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes: et abcessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

VIII. Sed apud Senatum omnia in maius celebrata sunt sententiis eorum, qui supplicationes, et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque eius, pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in templo, censuere, præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium, cum duabus legionibus, apud provinciam Syriam, et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges, prout bello conducirer, parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui, ut famæ inserviret, quæ in novis coeptis validissima est, itinere propere confecto, apud Aegæas, civitatem Ciliciæ, obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et, super experientiam sapientiamque, etiam specie in animum validus.

IX. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses quo bel-

lum ex commodo pararet, an ut æmulationis suspectos, per nomen obsidum, amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arfacidarum. accepitque eos centurio Histeius, ab Ummidio missus forte priore de causa, adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis, Arrium Varum, et recipere obsides iubet. Hinc ortum inter præfectum et centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Unde discordia inter duces: querente Ummidio, *præcepta, quae suis consiliis patravisset*: testante contra Corbulone, *non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse, dux bello delectus, spes eius ad metum mutaret*. Nero, quo componeret diversos, sic evulgari iussit: *Ob res, a Quadrato et Corbulone prospere gestas, laurum fascibus imperatoriis addi*. Quae, in alios consules egressa, coniunxi.

X. Eodem anno, Caesar effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petivit a senatu, sibi que statuas argento vel auro solidas, adversus offerentes prohibuit. Et quamquam censuissent patres, *ut principium anni inciperet mense Decemb.* quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, senator, servo accusante, aut Iulius Densus, equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

XI. Claudio Nerone, L. Antistio cons. cum in acta principum iurarent magistratus, *in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit*: magnis patrum laudibus, ut iuvenilis animus, levium quoque rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem, ob adulterium Messallinae ordine remotum, reddidit senatui, *clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando, quam honesta præciperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat*.

XII. Ceterum infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum *Acte* fuit: simul assumptis in conscientiam Othone

et

et Claudio Senecione, adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus irreplebat per luxum et ambigua secreta: ne severioribus quidem principis amicis advertantibus; muliercula, nulla cuiusquam iniuria, cupidines principis explente; quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent illicita, abhorrebat: metuebaturque, ne in supra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

XIII. Sed Agrippina *libertam aemulam, nurum ancillam*, aliaque eundem in modum, muliebriter fremere. Neque poenitentiam filii aut satietatem operiri: quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, seque Senecae permitteret. Ex cuius familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, praeberatque nomen; ut, quae princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta iuvenem aggredi, *suum potius cubiculum ac sinum* offerre, *contendendis, quae prima aetas, et summa fortuna expeterent*. Quin et fatebatur *intempestivam severitatem*, et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coercendo filio, ita rursus intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit: et proximi amicorum metuebant, orabantque, *caveret insidias mulieris, semper atrocis, tum et falsae*. Forte illis diebus Caesar, inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, delegit vestem et gemmas: misitque domum matri, nulla parsimonia; cum praecipua, et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina, *non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri*, proclamat, *et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet*. Nec desuere, qui in deterius referrent.

XIV. Et Nero inensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat: ferebaturque, degrediente eo, magna prosequenti multitudo, non absurde dixisse: *Ire Pallan-*

tem, ut eiuraret. Sane pepigerat Pallas, ne cuius facti in praeteritum interrogaretur, paresque rationes cum Republica haberet. Praeceptis post haec Agrippina ruere ad terrorem et minas: neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur, adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicitis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium. Id solum diis et sibi provisum: quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia: inde, vilis rursus, Burrus, et exsul Seneca; trunca scilicet manu, et professoria lingua, generis humani regimen expostulantes. Simul intendere manus, aggerere probra, consecratum Claudium, infernos Silanorum manes invocare, et tot irrita facinora.

XV. Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem, levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno diebus, inter alia aequalium ludicra, regnum lusu fortientium: evenerat ea fors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem allatura, ubi Britannico iussit, exurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo, *evolutum eum sede patria rebusque summis* significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia, odium intendit: urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen, neque iubere caedem fratris palam audebat; occulta molitur, *pararique venenum* iubet, ministro Pollione Iulio praetoriae cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne sta-

tim scæviret. Sed Nero, lenti sceleris impatiens, militari tribuno, iubere *supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur.* Promittentibus dein *tam praecipitem necem, quam si ferro urgeretur,* cubiculum Cæsaris iuxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis, rapidum.

XVI. Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci, in aspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida et libata gustu potio traditur Britannico: dein, postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumfidentibus, disflugiunt imprudentes. at quibus altior intellectus, resistunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et nescio similis, *solutum ita,* ait, *per comitalem morbum, quo prima ab infantia affligeretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque.* At Agrippinæ is pavor, ea, confternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse, ac sororem Britannici Octaviam, constiterit: quippe sibi supremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat.

XVII. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. Nox eadem necem Britannici et rogam coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et infociabile regnum æstimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, *crebris ante exitium diebus, illud esse pueritiæ Britannici Neronem:* ut iam non præmatura, neque scæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum

supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, a maioribus institutum referens, *subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in Republica sitas: et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia, summum ad fastigium genita.*

XVIII. Exin largitione potissimos amicorum auxit, nec defuere, qui arguerent viros gravitatem asseverantes, *quod domos, villas, id temporis, quasi prædam divisissent.* Alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio, et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingentem avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium, corripere, tribunos et centuriones committere excipere, nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem et partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque militares,* quæ, ut coniugi imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, et *Germanos,* super eundem honorem, custodes additos, *degrede* iubet. Ac ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam, quæ Antoniae fuerat; quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, et post breve osculum digrediens.

XIX. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiae, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Sili a Messallina depulsam, supra retuli. insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinae diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum, nobilem iuvenem, a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, *impudicam et vergentem annis* distans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae maritus potiretur. Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et

saepius iam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret; sed, destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; coniugioque eius et imperio, Rempublicam rursus invadere. Haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae, Neronis amitae, liberto, aperiant. Qui laetus oblati (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exercebatur), Paridem hisfrionem, libertum et ipsum Domitiae, impulit, ire proferre, crimenque atrociter deferre.

XX. Profecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere praefectura destinaret, tamquam Agrippinae gratia provectum, et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei praetoriarum cohortium cura: sed ope Senecae dignationem Burro retentam. Plinius et Cluvius, nihil dubitatum de fide praefecti, referunt. Sane Fabius inclinatur ad laudes Senecae, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et interficiendae matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur: sed cuicumque, nedum parenti, defensionem tribuendam: nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri. Refutare tenebras, et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscientiae propiora.

XXI. Sic lenito principis metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret obiecta dissolveretque, vel poena lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fugebatur. aderant et ex libertis arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociae memor, Non miror, inquit, Silanam, numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab impudica

adulteri mutantur. Nec, si Iturius et Calvisius, adefis omnibus fortunis, novissimam fuscipiendae accusationis operam anni rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Caesari conscientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc, per concubinum Atimetum, et histrionem Paridem, quasi scenae fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio, et proconsulare ius, et designatio consulatus, et cetera apiscendo imperio praepararentur. At existat, qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos, vel liberos ad scelus corruptos, arguat. Vivere ego, Britannico patiente rerum, poteram? ac si Plautus, aut quis alius, Rempublicam iudicaturus, obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui, non verba, impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obiciant, quibus, nisi a filio, absolvi non possim. Commotis, qui aderant, ultroque spiritus eius mitigantibus, colloquium filii exposcit: ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, differuit; sed ultionem in delatores et praemia amicis obtinuit.

XXII. Praefectura annonae Fenio Rufo; cura ludorum, qui a Caesare parabantur, Arruntio Stellae; Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata: at variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut poena afficeretur. Plautus ad praesens silentio transmissus est.

XXIII. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae gener erat, ad imperium vocaretur. Eius accusationis auctor exstitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe, nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit: *nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu, significasse, vel, si plura demonstranda*

essent, scripto usum, ne vocem consociaret. Burrus, quamvis reus, inter iudices sententiam dixit. exiliumque accusatori irrogatum, et tabulae exultae sunt, quibus obliterata aërii nomina retrahebat.

XXIV. Fine anni, statio cohortis, assidere ludis solita, demovetur, quo maior species libertatis esset: utque miles, theatri licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; et plebes daret experimentum, amotis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit, e responso haruspicum, quod Iovis ac Minervæ aedes de cælo tactæ erant.

XXV. Q. Volusio, P. Scipione coss. otium foris, foeda domi lascivia. qua Nero itinera urbis et lupanaria et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat; comitantibus, qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore præferret. Deinde, ubi *Caesarem esse, qui grassaretur*, pernotuit; augebantur iniuriæ adversus viros feminasque insignes; et quidam, permixta semel licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant; et in modum captivitatis nox agebatur. Iulius Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem, metuentior in posterum, milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata finerent: si a læsis validius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque licentiam, et fautores histrionum velut in proelia convertit, impunitate et præmiis, atque ipse occultus set plerumque coram prospectans: donec, discordi populo, et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursus assideret.

XXVI. Per idem tempus actum in senatu *de fraudibus libertorum*, efflagitatumque, *ut adversus male meritis revocandæ libertatis ius patronis daretur.* Nec deerant, qui censerent. Sed consules, relationem incipere non ausi ignaro principe, perscribere tamen consensum senatus: *ille auctor constitutionis fieret;*

ut inter paucos, et sententiæ adversos: quibusdam, coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse, frementibus, ut, *vi ne, an aequo cum patronis iure agerent, sententiam coram consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent impune, vel poenam suam dissuadentes.* Quid enim aliud laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiscuas et pares esse. Tribuendum aliquod telum, quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod affecti sint. At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coerceantur, quos beneficia non mutavissent.

XXVII. Disserebatur contra: Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum iuri derogandum, quippe late fufum id corpus. Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas, et plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum, non frustra maiores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin et manumittendi duas species institutas, ut relinqueretur poenitentiae aut novo beneficio locus, quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, privatim expenderent caussam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogarent. Nec multo post ereptus amitæ libertus Paris, quasi iure civili; non sine infamia principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

XXVIII. Manebat nihilominus quedam imago Reipublicæ. Nam inter Vibullium prætorem et plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum, a prætore in vincula ductos, tribunus omitti iussisset. Comprobavere patres, inculata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni, ius prætorum et consulum præripere, aut vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset. Ad-

didit L. Piso, designatus consul, *ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam quaestores aerarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contra dicere liceret; deque eo consules statuerent.* Cohibita artius et ædiliū potestas, statutumque, quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel poenae irrogarent. Eo Helvidius Priscus, tribunus plebis aduersus Obultronium Sabinum, æarii quaestorem, contentiones proprias exercuit, tamquam ius hastae aduersus inopes inclementer augetet. Dein Princeps curam tabularum publicarum a quaestoribus ad præfectos transtulit.

XXIX. Varie habita ac sæpe immutata eius rei forma, nam Augustus permisit senatui, deligere præfectos: dein, ambitu suffragiorum suspecto, forte ducebantur ex numero prætorum, qui præessent, neque id diu mansit, quia fors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consularent, extra ordinem honores permisit, sed deerat robur ætatis eum primum magistratum capeissentibus. Igitur Nero prætura perfunctos, et experientia probatos delegit.

XXX. Damnatus iisdem consulibus Vipſanius Lenas, *ob Sardiniam provinciam avarè habitam.* Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum, qui Ravennae haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria saevitiæque afflicta visset,* veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius, ex primoribus peritiæ legum et pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ, missio per venas sanguine, effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit: cui tres et nonaginta anni spatium vivendi, præcipuèque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

XXXI. Nerone secundum, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud Campum Martis Cæsar extruxerat, volumina implere; eum ex dignitate populi Romani repertum sit, res

illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniae, Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatae sunt: plebeiue congiarium quadringeni numi viritim dati, et sestertium quadringenties aërio illatum est, ad retinendam populi fidem. Vettigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis, quam vi; quia, cum venditor pendere iuberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, *ne quis magistratus aut procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis subiectos affligebant; dum, quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.

XXXII. Factum et S. C. ultioni iuxta et securitati, *ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem testamento inter servos supplicia penderent.* Redditer ordini Lurius Varius, consularis, avaritiæ criminibus olim percussus. Et Pomponia Græcina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britannis retulit, nupta, ac *superstitionis externae* rea, mariti iudicio permissa. isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, et continua tristitia fuit. nam post Iuliam, Drusi filiam, dolo Messallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu, nisi lugubri, non animo, nisi mæsto, egit. idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit.

XXXIII. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat, Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano, proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant *maculosum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum eius exilio multarentur, *tamquam insonti periculum fecissent.*

XXXIV. Nerone tertium consule, simul iniit consulatum Valerius Messalla, cuius proavum, oratorem Corvinum, D. Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci iam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, oblati in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ et Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat, fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse, aut alienæ id potentie donum habere: et Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii, ambigua fide, utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota, illuc magis ad servitium inclinantes.

XXXV. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis confitit, fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigiliis inissent: vallum fossamque, quasi nova et mira, viserent; sine galeis, sine loriceis, nitidi et quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis, quibus senectæ aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus: adiectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis, et peditatu cohortium. retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa, humus, tentoriiis locum non præberet: ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt: annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oneri adherentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite inlecto, in agmine, in laboribus, frequens adeste: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam cæli militæque multi abnuebant, deferebantque, remedium se-

veritate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitiis, primum alterumque delictum venia prosequeretur, sed, qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. Idque usu salubre, et misericordia melius apparuit. quippe pauciores illa castra deferuere, quam ea, in quibus ignoscebatur.

XXXVI. Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores auderent, prædicit. Curam præsidiorum Pactio Orphito, primipili honore perfuncto, mandat. Is, quamquam incautos barbaros, et bene gerendæ rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, et maiores copias opperiri*, iubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ e proximis castellis turmæ advenierant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti, qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, et præfectos militesque *tendere omnes extra vallum* iussit. inque ea contumelia detenti, nec, nisi precibus universi exercitus, exsoluti sunt.

XXXVII. At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, sed palam bello insensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiæ contra ducerentur, eludere, hucque et illuc volitans, plura fama, quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu proelio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul regem Antiochum monet, *proximas sibi præfecturas petere*. Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, *quasi proditore*, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. tuncque primum illecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incurfavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine exposcularent; *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen commotum, quia causa, quam vi agere*

mallent. Sin perstaretur in bello: non desore Ar-
 facidis virtutem fortunamque, saepius iam clade
 Romana expertam. Ad ea Corbulo, satis comperto,
 Vologesen defectione Hyrcaniae attineri, suadet Ti-
 ridati, precibus Caesarem aggredi: posse illi re-
 gnum stabile, et res incruentas contingere, si omissa
 spe longinqua et fera, praesentem potioremq; se-
 queretur.

XXXVIII. Placitum dehinc, quia, commeanti-
 bus invicem nuntiis, nihil in summam pacis pro-
 ficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque de-
 stinari. Mille equitum praesidium, Tiridates, af-
 fore sibi, dicebat; quantum Corbuloni cuiusque ge-
 neris militum assisteret, non statuere, dum, positis
 loriceis et galeis, in faciem pacis veniretur. Cui-
 cumque mortalium, nedum veteri et provido duci,
 barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde nume-
 rum finiri, et hinc maiorem afferri, ut dolus pararetur.
 nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta
 corpora obicerentur, nihil profuturam multitudinem.
 dissimulato tamen intellectu, rectius de his, quae in
 publicum consulerentur, totis exercitibus coram dif-
 fertaturos, respondit. Locumque delegit, cuius pars
 altera colles erant, clementer allurgentes, accipiendis
 peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur,
 ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior
 Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro corni-
 bus, medio sextam legionem constituit; cui accita
 per noctem, aliis ex castris, tria millia tertianorum
 permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio
 spectaretur. Tiridates, vergente iam die, procul
 astitit, unde videri magis, quam audiri posset. Ita,
 sine congressu, dux Romanus abscedere militem, sua
 quemque in castra, iubet.

XXXIX. Rex, sive fraudem suspectans, quia plura
 simul in loca ibatur, sive, ut commeatus nostros Pon-
 tico mari et Trapezunte oppido adventantes, inter-
 ciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus
 vim facere potuit, quia per montes ducebantur, præ-
 fidiis nostris infessos: et Corbulo, ne irritum bellum
 traheretur, utque Armenios ad sua defendenda coge-
 ret, excindere parat castella. sibi, quod validis-
 simum in ea praefectura, cognomento Volandum, su-

mit; minora Cornelio Flacco legato, et Insteio Capitone castrorum præfecto, mandat. Tum, circumspæctis munimentis, et quæ expugnationi idonea, provisus, hortatur milites, *ut hostem vagum, neque paci aut praelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus; gloriaeque pariter et praedae confulerent.* Tum, quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admove-re, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. Libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diæ partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. et imbelles vulgus sub corona venundatum: reliqua præda victoribus cecidit. Pari fortuna legatus ac præfectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, et alia sponte incolarum in deditionem veniebant. Unde orta fiducia caput gentis, Artaxata, aggrediendi. nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ, si amnem Araxen, qui moenia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul, et latioribus vadis transiere.

XL. At Tiridates, pudore, et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque et equestres copias il-ligaret: statuit postremo, ostendere aciem, et dato die praelium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter et pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur: quibus iusserat, *ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur.* In cornibus pedes, sagittarius, et cetera manus equitum ibat, productiore cornuum sinistro, per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Assaultare ex diverso Tiridates, non usque ad iactum teli, sed, tum minitans, tum specie

trepidantis, si laxare ordines, et diversos consecrari posset. ubi nihil temeritate solutum, nec amplius, quam decurio equitum, audentius progressus, et sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit.

XLI. Et Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein, postquam exploratores attulere *longinquum regis iter, et, Medi an Albani peterentur, incertum*, lucem opperitur: præmissaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permiscere: quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis immissus, deletaque et solo adæquata sunt: quia nec teneri, sine valido præsidio, ob magnitudinem moenium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, et capeffendo bello divideretur: vel si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas, aut gloria, quod capta essent. Adiicitur miraculum, velut numine oblatum. nam cuncta extra, tectis tenus, sole illustra fuere; quod moenibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut, quasi insensantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus *Imperator Nero*: ex senatusconsulto *supplicationes* habitæ: *statuæque et arcus, et continui consulatus principi, utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset.* aliaque, in eandem formam, decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius, de ceteris honoribus assensus, *si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere, disseruerit: eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent, et humana non impedirent.*

XLII. Variis deinde casibus iactatus, et multorum odia meritis reus, haud tamen sine invidia Senecæ, damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demissus; quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum.

poenaeque Cinciae legis, adversus eos, qui pretio causas oravissent. nec Suius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans: *inensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exilium pertulisset. Simul studiis inertibus, et iuvenum imperitiae suetum, vivere his, qui vividam et incorruptam eloquentiam, tuendis civibus, exercerent. Se quaestorem Germanici: illum domus eius adulterum fuisse. An gravior existimandum, sponte litigatoris praemium honestae operae assequi, quam corrumpere cubacula principum seminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum praecipis, intra quadriennium regiae amicitiae, ter millies sestertium paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi. Italiam et provincias immenso senore hauriri. At sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac domi partam dignationem subitae felicitati submitteret.*

XLIII. Nec deerant, qui haec iisdem verbis, aut versa in deterius, Senecae deferrent. Repertique accusatores, *direptos socios, cum Suius provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae peculatum detulere. Mox, quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii, acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppaeam ad mortem actas: et Valerium Asiaticum, Lufium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: iam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudii saevitiam Suilio obiecebant. Ille, nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse, defendebat, donec eam orationem Caesar cohibuit, compertum sibi, referens, ex commentariis patris sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussa Messallinae praetendi, et labare defensionis, cur enim neminem alium delectum, qui saevienti, impudicae, vocem praerberet? Punientos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. Igitur, adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, exime-*
ban

banturque etiam, quæ testamento matris, aut aviæ acceperant) in insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo: ferrebaturque, copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium eius, Nerulinum, aggressis accusatoribus, per invidiam patris, et crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta ultione.

XLIV. Per idem tempus, Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiae, mulieris nuptæ, amore vecors, ingentibus donis adulterium, et mox, ut omitteret maritum, emeretur, suum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, necere moras, *adversam patris voluntatem* caussari, repertaque spe ditioris coniugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, *famam perditam, pecuniam exhaustam* obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac postquam spernebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delinitus, modum in posterum adhiberet*. Statuitur nox. Et Pontia concinæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assollet in amore et ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio: et pars tenebrarum libidini seposita, ex qua succensus, nihil metuentem ferro transverberat, et accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes: haud ambiguus percussor. quippe mansisse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri, *se patróni iniurias ultum esse*. commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla, ex vulnere resecta, verum aperuit. Postulatusque apud consules a patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, et lege de sicariis condemnatur.

XLV. Non minus insignis, eo anno, impudicitia magnorum Reipublicæ malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat; illustri memoria Poppæi Sabini, consulari et triumphali decore præfulgentis. nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. quippe mater eius, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam

pariter et formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis, nec absurdum ingenium. modestiam praeferre, et lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famae nunquam perpercit, maritos et adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia: unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit, iuuenta ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur.

XLVI. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem; sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiceret. Saepe auditus est confurgens e convivio Caesaris, *se ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia feliciū.* His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppaea primum per blandimenta et artes valescere, *imparem cupidini se, et forma Neronis captam* simulans: mox, acri iam principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, *nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere devinctam Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret. Illum animo et cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, et assuetudine Aethes devinctum, nil e contubernio servili, nisi abiectum et sordidum traxisse.* Deicitur familiaritate fueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur: ubi usque ad civilia arma, non ex prioris infamia, sed integre sancteque egit, procax otii, et potestatis temperantior.

XLVII. Haftenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, focors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abususque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris

nocturnis illecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius, urbem extra, lasciviret. Igitur, *regrediendi per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque eius doli Sullam*, ementitur: quia forte, redeuntibus ministris principis, quidam, per juvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque fervorum quisquam, neque clientium Sullae agnitus: maximeque despecta, et nullius ausi capax natura eius, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Masilienis moenibus coerceri iubetur.

XLVIII. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebesque ad senatum miserant: illi *vim multitudinis*, hi *magistratuum et primi cuiusque avaritiam* increpantes. Cumque seditio ad saxa et minas ignium progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus, quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoris: cuius terrore, et paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia.

XLIX. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo *civitati Syracusanorum, egredi numerum, edendis gladiatoribus finitum, permittebatur: nisi Pætus Thrasea contra dixisset, præbuissetque materiem obrectatoribus arguendæ sententiæ: Cur enim, si Rempublicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consecraretur? quin de bello, aut pace, de vestigalibus, et legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens ius dicendæ sententiæ accepissent, quae vellent, expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum, respondebat, eiusmodi consulta corrigere: sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, ma-*

*gnarum rerum curam non dissimulatu-
ros, qui ani-
mum etiam levissimis adverterent.*

L. Eodem anno, crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, *an cuncta vestigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret.* Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere senatores, *dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus Respublica sustineretur, diminuerentur.* quippe, *sublatis portoriis, sequens, ut tributorum abolitio expostularetur.* Plerasque *vestigalium societates a consulibus et tribunis plebis constitutas, acri etiam populi Rom. tum libertate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum, et necessitas erogationum inter se congruerent.* Temperandas plane publicanorum cupidines, *ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent.*

LI. Ergo edixit princeps, *ut leges cuiusque publici, occultae ad id tempus, proscriberentur: omittas petitiones non ultra annum resumerent: Romae praetor, per provincias, qui pro praetore aut consule essent, iura adversus publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas servaretur, nisi in iis, quae veno exercerent: aliaeque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt.* Manet tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. et, *ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent, constitutum.*

LII. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, et Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar: Camerinum adversus privatos et paucos, sævitiae magis, quam captarum pecuniarum crimina obliicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque *tempus evocandorum testium: reus illico defendi, postulabat.* valuitque pecuniola orbitate et senectæ, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

LIII. Quietæ ad id tempus res in Germania fue-

rant, ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphis insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare subvectae, per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis, Belgicae legatus, deterrendo Vetterem, *ne legiones alienae provinciae inferret, studiaque Galliarum affeclaret: formidolosum id imperatori dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honesti.*

LIV. Ceterum continuo exercituum otio, fama incescit, *ereptum ius legatis ducendi in hostem.* Eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, imbellem aetatem per lacus admoveere ripae, agrosque vacuos, et militum usui sepositos, insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, femina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant: cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando *vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem a Caesare impetrarent,* perpulit Verritum et Malorigem, preces fuscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quae barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic, per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum *confessum caveae, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus* percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: *et quinam forent, rogantes,* postquam audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia Romana praecellerent:* NULLOS MORTALIUM ARMIS AUT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, exclamant, degridiunturque, et inter patres confidunt, quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, et bona

æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Frisios decedere agris* iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliarius eques repente immissus, necessitatem attulit, captis cæsisve, qui pervicacius restiterant.

LV. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione: quia pulsi a Chaucis, et sedis inopes, tutum exilium orabant. Aderatque iis, clarus per illas gentes, et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, iussu Arminii, referens, mox, Tiberio et Germanico ducibus, stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adiungere, quod gentem suam ditioni nostrae subiceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur?* Senarent sane receptos gregibus intra hominum famam; modo ne vastitatem et solitudinem mallet, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, et post Usipiorum fuisse. Sicuti coelum diis, ita terras generi mortalium datas: quaeque vacuae, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, *vellentne contueri inane solum?* potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.

LVI. Et commotus his Avitus, *patienda meliorum imperia. Id diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent: neque alios iudices, quam se ipsos, paterentur.* Hæc in publicum Ansibariis respondit: ipsi Boiocalo, ob memoriam amicitiae, daturum agros, quod ille, ut prodicionis pretium, aspernatus addidit: *desse nobis terra in vitam, in quam moriamur, non potest.* atque ita, insensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ultiores etiam nationes, focias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus legatum, *ut Rhenum transgressus, arma a tergo ostenderet; ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium minitans, nisi causam suam dissociarent.* Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri, et ceteris quoque aliena pericula deferentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios et Tubantes

concessit. quorum terris exacti, cum Catts, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod iuventutis erat, cæduntur: imbellis ætas in prædam divisa est.

LVII. Eadem ætate, inter Hermunduros Catts-que certatum magno proelio, dum flumen, gignendo sale fecundum, et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione infusa, eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortali-um a deis nusquam propius audiri. inde, indulgentia numinum, illo in amne illisque silvis salem provenire, non, ut alias apud gentes, eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Iuhonum focia nobis, malo improvise afflictæ est. nam ignes, terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper coloniæ moenia. neque extingui poterant; non si imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopia remedii, et ira cladis, agrestes quidam eminens saxa iacere, dein, residentibus flammis, propius fuggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

LVIII. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos atque triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, et arescente trunco deminutam, prodigiū loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

C. CORNELII TACITI
 AB
 EXCESSU DIVI AVGVSTI
 A N N A L I V M
 LIBER QUARTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Nero matrem suam fastidit, denique interficit. 1 — 10. Excusat id factum apud Senatum: et is non ignoscit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quaeque prorupit, currus agitavit. in scena cantavit. 11 — 19. Quinquennale ludicrum Romae institutum, vario sermone vulgi. 20. 21. Rubellius Plautus amovetur. 22. At Corbulo in Armenia strenue rem gerit: Tigranocerta capit: Tigranem regem iis imponit. 23 — 28. Contra in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam intrasset. et tota paene provincia amissa: quam tamen mira constantia et unius praelii successu Suetonius idem retinuit. 29 — 39. Praefectus urbis domi suae interfectus. supplicium de familia sumptum. Lex Maiestatis revocata. 40 — 50. Burrus obiit. 51. Seneca a pessimis in invidiam vocatur: ideoque commeatum a Principe petit, nec accipit. 52 — 56. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum et Sullam interfici curat. 57 — 59. Nero Octaviam dimittit: Poppaeae iungitur. Seditionem super ea re populus movet: quae causa maturandi Octaviae exitii. Ea interfecta in Pandataria insula. 60 — 65. Gesta haec annis circiter quatuor,

C. VIPSTANO. C. FONTEIO CAPITONE
 IMP. NERONE. IV. COSO CORNELIO
 LENTULO

C. CAESONIO PAETO. C. PETRONIO
TVRPILIANOP. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO
COSS.

A. V. C. 812 — 815. A. C. 59 — 62.

I. **C**aio Vipstano, Fonteio coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantiore in dies amore Poppææ. quæ sibi matrimonium, et discidium Octaviæ, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, et pupillum vocare, qui iussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, et triumphales avos? an fecunditatem, et verum animum? timeri, ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris, aperiât. Quod si nulum Agrippina non nisi filio infestam ferre possit, reddatur ipsa Othonis coniugio. ituram quoque terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret, periculis eius immixta. Hæc atque talia, lacrimis et arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad cædem eius duratura filii odia.

II. Tradit Cluvius, Agrippinam ardore retinendæ potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. Iamque lasciva oscula, et prae-nuntias flagitii blanditias, adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium a femina petivisse: immisissamque Acten, libertam, quæ, simul suo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum, gloriantem matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus, non Agrippinae, sed Neroni cupitum id, memorat, eiusdemque libertae astu disiectum. Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere. et fama huc inclinât: seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior

novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ, puel-
laribus annis, stuprum cum Lepido, spe dominationis,
admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis pro-
voluta, et exercita ad omne flagitium patrum nuptiis.

III. Igitur Nero vitare secretos eius congressus:
abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antia-
tem in agrum, laudare, *quod otium lacefferet*. Po-
stremo, ubicumque haberetur, prægravem ratus, in-
terficere constituit: hætenus consultans, *veneno, an*
ferro, vel qua alia vi, placuitque primo venenum.
sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum
non poterat, tali iam Britannici exitio: et ministros
tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum
adversus insidias intentæ; atque ipsa præsumendo re-
media munierat corpus. Ferrum et cædes quonam
modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis,
illi tanto facinori delectus, iussu sperneret, metuebat.
Obtulit ingenium Anicetus, libertus, classi apud Mi-
senum præfectus, et pueritiæ Neronis educator, ac
mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo, *navem posse*
componi, docet, cuius pars, ipso in mari per ar-
tem soluta, effunderet ignaram. nihil tam capax
fortuitorum, quam mare, et si naufragio intercep-
ta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet,
quod venti et fluctus deliquerint? Additurum prin-
cipem defunctæ templum, et aras, et cetera *osten-*
tandæ pietati.

IV. Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quan-
do Quinquatrum festos dies apud Baias frequentaba-
bat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum ira-*
cundias, et placandum animum, dictitans, quo
rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque
Agrippina facili seminarum credulitate ad gaudia.
Venientem dehinc, obvius in litora, (nam Antio ad-
ventabat) excipit manu et complexu, ducitque Bau-
los. Id villæ nomen est, quæ, promontorium Misenum
inter et Baianum lacum, flexo mari alluitur. Stabat
inter alias navis ornatio, tamquam id quoque ho-
nori matris daretur: quippe fuerat triremi, et
classiariorum remigio vehi, ac tum invitata ad epu-
las erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Sa-
tis constitit, existisse proditorem, et Agrippinam,
auditis insidiis, an crederet, ambigam, gestamine

fellæ Baias pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum; comiter excepta, superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero, et rursus adductus, quasi seria confociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori hærens, sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat.

V. Noctem sideribus illustrem, et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus. ex quis Crépereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat; Acerronia, super pedes cubitantis reclinis, *poenitentiam filii, et reciperatam matris gratiam*, per gaudium memorabat: cum, dato signo, rueret tectum loci, multo plumbo grave; pressusque Crepereius, et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ sunt. nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et quod plerique ignari etiam conscios impediabant. Visum dehinc remigibus, *unum in latus inclinare, atque ita navem submergere*. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verum Acerronia imprudens, dum, *se Agrippinam esse, utque subveniretur matri principis*, clamat, contis et remis, et, quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursum lenunciorum, Lucrinum in lacum vecta, villæ suæ infertur.

VI. Illic reputans, ideo se fallacibus litteris accitam, et honore præcipuo habitam; quodque litus iuxta, non ventis acta, non saxis impulsâ navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum, concidisset; observans etiam Acerroniæ necem; simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligeretur. misitque libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate deum, et fortuna eius, evasisse gravem casum: orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam*

differret: sibi ad praesens quiete opus. Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, et fomenta corpori adhibet: testamentum Acerroniae requiri, bonaque obsignari iubet. id tantum non per simulationem.

VII. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur, *evasisse ictu levi sauciam, et haecenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. Tum pavore exanimis, et, iam iaraque affore, obtestans, vindictae properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium, et vulnus, et interfectos amicos obiciendo. quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca reperirent: quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca, haecenus promptior, respicere Burrum, ac si scitaretur, an militi imperanda caedes esset? Ille praetorianos toti Caesarum domui obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem eius atrox ausuros, respondit: perpetraret Anicetus promissa. qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum profitetur. iret propere, duceretque promptissimos ad iussa. Ipse, audito, venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum, scenam ultro criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. tum, quasi deprehenso, vincla iniici iubet, ut, exitium principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse, confingeret.*

VIII. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere: alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere: questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec aspectu armati et minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam sta-

tionem circumdat, refractaque ianua, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem, aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, et extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Tu quoque me deferis*, prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, centurione classario, comitatum: ac, *si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium*. Circumsistunt lectum percussiores: et prior trierarchus fusti caput eius afflixit: iam in mortem centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit, multisque vulneribus confecta est.

IX. Hæc consensu produntur. Aspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis eius laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, et exsequiis vilibus: neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura, levem tumultum accepit, viam Miseni propter, et villam Cæsaris dictatoris, quæ subiectos sinus editissima prospexit. Accenso rogo libertus eius, cognomento Mnester, ipse se ferro tranlegit: incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, *fore ut imperaret, matremque occideret*: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*.

X. Sed a Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est. reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exsurgens, et mentis inops, lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adlatio ad spem firmavit, prensantium manu gratantiumque, *quod discrimen improvisum, et matris facinus evasisset*. Amici dehinc adire templa: et, coepto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis et legationibus lætitiā testari: ipse, diversa simulatione, mæstus, et quasi

incolumitati suae infensus, ac morti parentis illacrimans. Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obverfabaturque maris illius et litorum gravis aspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulto matris audiri), Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat:

XI. *Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et fuisse eam poenam conscientia, qua scelus paravisset.* Adiciebat crimina longius repetita; quod consortium imperii, iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes, idemque dedecus senatus et populi speravisset: ac posteaquam frustra optata sint, insensa militi patribusque et plebi, dissuasisset donativum et congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. namque et naufragium narrabat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, et classes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset.

XII. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae essent insidiae, ludis annuis celebrarentur: aureum Minervae simulacrum in curia, et iuxta principis imago statuere: dies natalis Agrippinae inter nefastos esset. Thrasea Pætus, silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum senatu; ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non praeiuit. Prodigia quoque crebra et irrita intercessere. anguem enixa mulier: et alia in concubitu mariti fulmine exanimata. iam sol repente obscuratus, et tactae de caelo quatuordecim urbis regiones. quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Cete-

rum, quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres, Iuniam, et Calpurniam, praefectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliae Paulinae cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium, et Calvisium, poena exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitias conciderat, vel tum mitigata.

XIII. Cunctanti in oppidis Campaniae, *quonam modo urbem ingrederetur; an obsequium senatus, an studia plebis reperiret*, anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exstitit, *invisum Agrippinae nomen, et morte eius accensum populi favorem*, disserunt: *iret intrepidus, et venerationem sui coram experiretur: simul praegredi* exposcunt. et promptiora, quam promiserant, inveniunt: obvias tribus: festo cultu senatum: coniugum ac liberorum agmina, per sexum et aetatem disposita: exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphus visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit: seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

XIV. Vetus illi copia erat, curriculo quadrigarum insistere. nec minus foedum studium, cithara ludicrum in modum canere, cum coenaret. quod *regibus et antiquis ducibus fastitatum* memorabat: *idque vatum laudibus celebre, et deorum honori datum. enimvero cantus Apollini sacros: talique ornatu adstare, non modo Graecis in urbibus, sed Romana apud templa, numen praecipuum et praescium.* Nec iam fisci poterat; cum Senecae ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. Ratusque dedecus molliri, si plures foedasset, nobilium

familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit. quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto: nam et eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit donis ingentibus: nisi, quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.

XV. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos, *Iuvenalium* vocabulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin et feminæ illustres deformia meditari: exstructaque apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula, et cauponæ, et posita veno irritamenta luxus. dabanturque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur: nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam, et præmeditans assistentibus. Facies accesserat, cohors militum, centuriones tribunique, et mærens Burrus ac laudans. tuncque primum conscripti sunt equites Romani, cognomento *Augustanorum*, ætate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. Hi dies ac noctes plausibus personare: formam principis vocemque Deum vocabulis appellantes, quasi per virtutem, clari honoratique agere.

XVI. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis ætatis nati, confidere simul, et allatos, vel ibidem repertos, versus connectere, atque ipsius verba, quoquomodo prolata, supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, utque contraria asseverantium discordiæ

diæ eruerentur. nec deerant, qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

XVII. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta, inter colonos Nucerinis Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu retuli, edebat. quippe oppidana lascivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpserunt, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nucerinis, trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulis permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos eiusmodi coetu Pompeiani, collegiaque, quæ contra leges instituerant, dissoluta: Livineius, et qui alii seditionem conciverant, exilio multati sunt.

XVIII. Motus senatu et Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, *violatum ab eo thesaurum Aesculapii, delectumque militarem pretio et ambitione corruptum.* Idem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoriam potestate usum, et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regi Apioni quondam habitos, et Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria, quasi iure et æquo, nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta adversus iudicem invidia: et senatus, *ignota sibi esse mandata Claudii, et consulendum principem,* respondit. Nero, probata Strabonis sententia, *se nihilominus subvenire sociis, et usurpata concedere,* scripsit.

XIX. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris; et elegantia uterque eam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

XX. Nerone quartum, Cornelio Cossio coss. quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis: varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant, qui *Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus et scena in*

tempus structa, ludos edi solitos: vel, si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens praetores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis inventus, gymnasia, et otia, et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permisissent, sed vim adhibeant, ut procures Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, et caestus assumant, easque pugnas, pro militia et armis, meditentur? An iustitiam augures, et decurias equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed coetu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

XXI. Pluribus ipsa licentia placebat; ac tamen honesta nomina praetendebant: Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna, quae tum erat; eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certamina, et possessa Achaia Asiaeque ludos curatius editos: nec quemquam Romae, honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praeberit. Sed et consultum parcimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam immenso sumptu singulos per annos conjungeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Graeca certamina a magistratibus causam fore, cum eo sumptu Respublica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam iudici grave, aures studiis honestis et voluptatibus concessis impartire. laetitiae magis quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat. Sane nullo

insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditus quamquam scenæ pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, sed, *victricem esse Caesarem*, pronuntiatum. Græci amictus, quis per eos dies plerique inceſſerant, tum exoleverant.

XXII. Inter quæ et fidus cometes effulsit: de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regnis portendat. Igitur, quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant. et omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas, per matrem, ex Iulia familia. Ipse placita maiorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam, quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui *Sublaqueum* nomen est, iſtæ dapes, mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paternæ Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant. fovebantque multi, quibus, nova et ancipitia præcolere, avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero, componit ad Plautum litteras, *consuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus subtraheret. esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur.* Ita illuc cum coniuge Antistia, et paucis familiarium, concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marcæ, ad urbem deductæ, nando inceſſerat: videbaturque potus sacros et cerimoniam loci corpore loto polluisse. secutaque anceps valetudo iram deum affirmavit.

XXIII. At Corbulo, post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel, si peperciſſet, clementiæ famam adipisceretur; illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret, neque tamen remissa cura, gnarus, facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deferere vicos, et in avia digredi: ac fuere, qui se speluncis, et carissima secum, abderent.

Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immittis iis, qui latebras infederant, ora et exitus specuum, farmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos prætergredientem, incurſare Marti, latrociniiis exerciti, contraque inrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo, immissis Hiberis, vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

XXIV. Ipse exercitusque, ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adaſti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æſtas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos, demesseque segetes: et ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Taurannitium transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem, et socios per tormenta edidit. convictique et puniti sunt, qui specie amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, *patere moenia asserunt, intentos populares ad iussa.* Simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. Accepitque cum honore; nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

XXV. At præsidium regium, quod ferox iuventus clauſerat, non sine certamine expugnatum est. nam et proelium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris, demum et inrumpentium armis cessere. quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem Romanum, societatem oratum, *attineri a se Vologesen pro pignore amicitiae,* ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi, hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio, ad litora maris rubri deduxit: unde, vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere.

XXVI. Quin et Tiridaten, per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire protul; ac

spem belli amittere subegit: quosque nobis, ob regem, averfos animis cognoverat, cædibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat: cum advenit Tigranes, a Nerone ad capeßendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant. Additum et præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ, et quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussæ sunt. Corbulo in Syriam abcessit, morte Ummidii legati vacuum ac sibi permissam.

XXVII. Eodem anno, ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum, Puteoli, ius coloniæ, et cognomentum a Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum et Antium adscripti, non tamen infrequentiæ locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. neque coniugiis fuscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus, et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate Rempublicam efficerent: sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti; numerus magis, quam colonia.

XXVIII. Comitia prætorum, arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, Princeps composuit, tres, qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, statuendo, ut, qui a privatis iudicibus ad senatum provocassent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ii, qui imperatorem appellavere. nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques Romanus, accusantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne gra-

viore poena afficeretur, Vibii Crispi, fratris, opibus enixus.

XXIX. Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus. quippe multa in Neronem adulatione addidit, *subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset*. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, et rumore populi, qui neminem sine æmulo finit, Corbulonis concertator, receptæque Armeniæ decus æquare, domitis perduellibus, cupiens. Igitur Monam, insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus breve litus et incertum. Sic pedes. equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

XXX. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercurrentibus feminis, in modum Furiarum, quæ veste ferali, crinibus deiectis, faces præferbant. Druidæque circum, preces diras, sublatis ad cælum manibus, fundentes, novitate aspectus perculere milites, ut, quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulant, ne muliebri et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri. nam crûore captivo adolere aras, et hominum fibris consulere deos, fas habebant. Hæc agenti Suetonio, *repentina defectio provinciae* nuntiatur.

XXXI. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem heredem, duasque filias scripserat, tali obsequio, ratus, regnumque et domum suam procul iniuria fore: quod contra vertit; adeo, ut regnum per centuriones, domus per servos, velut capta vastarentur. Iam primum uxor eius, Boadicea, verberibus affecta, et filia stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem mu-

neri accepissent, avitis bonis exuuntur. et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, et qui alii nondum servitio fracti, resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos, servos* appellando: fovebant impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, et spe eiusdem licentiæ. Ad hæc templum, Divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, excindere coloniam, nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provifum erat, dum amoenitati prius, quam usui consulitur.

XXXII. Inter quæ, nulla palam causa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminæ in furorem turbatæ, *adesse exitium*, canebant. externosque fremitus in euria eorum auditos; consonuisse ululatus theatrum; visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ colonix; iam Oceanum cruento aspectu; dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano, procuratore, auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine iustis armis misit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impredientibus, qui occulti rebellionis conscii, consilia turbabant, neque fossam aut vallum prædixerunt; neque, motis senibus et feminis, iuventus sola restitit. Ita quasi media pace incauti, multitudinē barbarorum circumveniuntur: et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt; templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali, legato legionis nonæ, in subsidium adventanti obviis, fudit legionem, et, quod peditem, interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra, et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transit.

XXXIII. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non inigne, sed copia negotiatorum et comituum maxime celebre. Ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, fatisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno fervare universa frastuit. Neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est, quin daret protectionis signum. et comitantes in partem agminis acceperat: si quos imbellis sexus, aut fessa aetas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omisiss castellis praesidiisque militaribus, quod uberrimum spoliandi et defendentibus intuitum. laeti praeda, et aliorum segnes petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum, iis quae memoravi locis, cecidisse constitit. neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed caedes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac praerepta interim ultione, festinabant.

XXXIV. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere cunctationem, et congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus, et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiae passim per catervas et turmas exultabant, quanta non alias multitudo, et animo adeo ferro, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent, plaustrisque imponent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

XXXV. Boadicea, curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, *solutum quidem Britannis, seminarum ductu bellare*, testabatur: *sed tunc non, ut tantis maioribus ortam, regnum et opes, verum ut unam e vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci.* eo proventus Romanorum cupides, *ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant.* Adesse tamen

deos iustae vindictae. cecidisse legionem, quae proelium causa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum impetus et manus perlaturos. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri et servirent.

XXXVI. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine filebat, qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat, ut spernerent sonores barbarorum, et inanes minas. plus illic seminarum, quam iuventutis aspici, imbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincuntium totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus paucos esse, qui praelia profligarent: gloriaeque eorum accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. Conserti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladiis, stragem caedemque continuarent, praedae immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expедierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius daret pugnae signum.

XXXVII. Ac primum legio gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius sgressus hostis incerto iactu tela exhausserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: et eques, protentis hastis, perfringit, quod obvium et validum erat. Ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepebant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe sunt, qui paulo minus quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boadicea vitam veneno finivit. Et Poenius Postumus, praefectus castrorum secundae legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiae, iussa duobus, se ipsum gladio transegit.

XXXVIII. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus ac mille equitibus. quorum adventu nonani legionario milite suppleti sunt; cohortes alæque novis hibernaculis locatæ; quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque, quam fames, affligebat ferendis frugibus incuriosos, et omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant. gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Iulius Classicianus, successor Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediēbat. disperferatque, *novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum.* simul in urbem mandabat, *nullum proelio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio:* cuius adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam Reipublicæ referebat.

XXXIX. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus, ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos, flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux et exercitus, tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata: detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

XL. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia infidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, capeſſendis honoribus

destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vinicio Rufino, et Terentio Lentino, equitibus Romanis. Illi Antonium Primum, et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus: Marcellus Asinio Pollio-ne proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebatur. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus illustribus, obsignat. quod apud patres convictum: et Fabianus Antoniusque, cum Rufino et Terentio, lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, et preces Cæsaris, poenæ magis, quam infamiæ exemere.

XLII. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, ad prætorem detulisset, interim, specie legum, mox prævaricando, ultionem elusurus. Additur senatusconsulto: *Qui talem operam emptitasset, vendidissetve, perinde poena teneretur, ac publico iudicio calumniæ condemnatus.*

XLII. Haud multo post, præfectum urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive amore exoleti insensus, et dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum, vetere ex more, familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi deberet, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium; pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quis C. Cassius, sententiæ loco, in hunc modum differuit.

XLIII. *Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges maiorum nova senatus decreta postularentur: neque sum adversatus; non, quia dubitarem, super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, et, quæ converterentur, in deterius mutari; sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul, quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existima-
bam, ut maneret integrum, si quando Respublica*

consiliis eguisset. quod hodie evenit, consulari viro domi suae interfecto, per insidias serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit, quamvis nondum concusso senatusconsulto, quod supplicium toti familiae minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignitas sua defendet, cum praefectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quae ne in metu quidem pericula nostra avertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, iniurias suas ultus est intersector? quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum iure caesum videri.

XLIV. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed et si nunc primum statuendum haberemus; creditisne, servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit: num excubias transfret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, caedem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia praeveniunt. Servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris, aut domibus iisdem, nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.

XLV. Sententiae Cassii, ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant, numerum, aut aetatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium. Praevaluit tamen pars, quae supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine, et saxa ac faces minitante. Tunc Caesar populum edicto increpuit, at-

que omne iter, quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præfidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a principe prohibitum est, *ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam intenderetur.*

XLVI. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum, proconsulem ipsius, meminerant. Census per Gallias a Q. Volusio, et Sextio Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se, per nobilitatem, Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

XLVII. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum, præumbrante imperatoris fastigio, datur, clarus. adeo, ut Nero, æger valetudine, et adulantibus circum, qui *finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur*, responderit, *habere subsidium Rempublicam.* Rogantibus dehinc, *in quo potissimum?* addiderat, *in Memmio Regulo.* Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, et quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui, Græca facilitate.

XLVIII. P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem, precibus Tigellini, foci sui, receperat, maiestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloria quæsitâ, ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius, *nil audivisse*, pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum: censuitque Iunius Marullus, consul designatus, *adimendam reo præturam, necandumque more maiorum.* Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea, multo cum honore Cæsaris, et acerrime increpito Antistio, *non, quidquid nocens reus pati*

mereretur, id, egregio sub principe, et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum, differuit. carnicem et laqueum pridem abolita: et esse poenas legibus constitutas, quibus, sine iudicum faevitia et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius fontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem, et publicae clementiae maximum exemplum futurum.

XLIX. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit. et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio laceffens, et respondentem reticens, ut pavida ingenia solent. At consules, perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille, inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, *nulla iniuria provocatum Antistium, gravissimas in Principem contumelias dixisse: earum ultionem a Patribus postulatam; et, pro magnitudine delicti poenam statui, par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent, ut vellent: datam etiam absolvendi licentiam.* His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem; aut Thrasea, decessit sententia, ceterive, quæ probaverant, deferuere: pars, ne principem obiecisse invidiæ viderentur, plures numero tuti, Thrasea fueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret, idcirco.

L. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset, iis libris, quibus nomen Codicillorum dederat. Adiciebat Talius Geminus, accusator: venditata ab eo munera principis, et adipiscendorum honorum ius. quæ causa Neroni fuit suscipiendi iudicii: convictumque Veientonem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi oblivionem attulit.

LI. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus, et impedito meatu, spiritum finiebat. plures

iusu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum eius noxio medicamine, asseverabant; et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum eius averſatum, ſciſcitantī haecenus reſponſiſſe, *Ego me bene habeo*. Civitati grande deſiderium eius manſit, per memoriam virtutis, et ſucceſſorum alterius ſegnem innocentiam, alterius flagrantiffima flagitia et adulteria. quippe Cæſar duos prætoriiſ cohortibus impoſuerat: Penium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam ſine quæſtu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo ſecutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere; validior Tigellinus in animo principis, et intimis libidinibus aſſumptus: proſpera populi et militum fama Rufus; quod apud Neronem adverſum experiebatur.

LII. Mors Burri infregit Senecæ potentiam; quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tanquam ingentes et privatum ſupra modum evectas opes adhuc augeret, quodque ſtudia civium in ſe verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur*. Obiiciebant etiam, eloquentiæ laudem uni ſibi aſciscere, et carmina crebrius facitäre, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim eius equos regentis; illudere voces, quotiens caneret. *Quem ad finem nihil in Republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur?* Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iuventutis aſeſſe. exueret magiſtrum, ſatis amplis doctõribus inſtruetus, maioribus ſuis.

LIII. At Seneca criminantium non ignarus, proſidentibus iis, quibus aliqua honeſti cura, et familiaritatem eius magis aſpernante Cæſare, tempus ſermoni orat, et accepto, ita incipit: *Quartusdecimus annus eſt, Cæſar, ex quo ſpei tuæ admotus ſum: octavus, ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumuloſti, ut nihil ſelicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Abavus tuus, Auguſtus, M. Agrippæ Mitylenenſe*

secretum; C. Maecenati urbe in ipsa, velut peregrinum, otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae tuae adhibere potui, quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? e quibus claritudo venit, quod iuventutis tuae rudimentis affuisse videor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti; adeo, ut plerumque intra me ipse volvam: egone, equestri et provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror? Inter nobiles, et longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille, modicis contentus? Tales hortos instruit, et per haec suburbana incedit, et tantis agrorum spatiis, tam lato senore, exuberat? Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.

LIV. Sed uterque mensuram implevimus, et tu, quantum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a principe accipere. Cetera invidiam augent, quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacent; sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. quomodo in militia, aut via, fessus adminiculum orarem; ita, in hoc itinere vitae, senex et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, et tot per annos nixum fastigio regimen: possumus seniores amici quieti respondere: Hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.

LV. Ad quæ Nero sic ferme respondit: Quod meditatae orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus, Augustus, Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concessit: sed in ea ipsa aetate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud et quaecumque tri-

tribuisset: attamen neutrum datis a se praemiis exiit. Bello et periculis meruerant: in his enim iuventa Augusti versata est. Nec mihi tela et manus tuae defuissent, in armis agenti. Sed quod praesens conditio poscebat, ratione, consilio, praeceptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti, et senus, et villae, casibus obnoxia sunt. ac licet multa videantur, plerique, haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. unde etiam rubori mihi est, quod praecipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis.

LVI. Verum et tibi valida aetas, rebusque et fructui rerum sufficiens; et nos prima imperii spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio postponis. Sed quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur; non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere. His adiecit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantes, rarus per urbem; quasi valetudine infensa aut sapientiae studiis domi attineretur.

LVII. Percussio Seneca, promptum fuit, Rufum Fenium imminuere, Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. validiorque in dies Tigellinus, et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret. metus eius rimatur: compertoque, Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; nobilitatem eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus

commemoratur. Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare: cui cavere utcumque ab urbanis insidiis praesentia; longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspensos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem; unde praecipuam audaciam: et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia faciat. Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput eius illud Nero, tamquam praematura canitie deforme.

LVIII. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur; et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam. vulgoque fingeant, *petitum ab eo Corbulonem*, magnis tum exercitibus praesidentem, ne clari atque infantes interficerentur, praecipuum ad pericula. *quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse; nec milites, ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos: postquam iussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse.* Vana haec, more famae, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevenit centurionem, et mandata L. Antistii, soceri, attulit: *effugeret segnem mortem; ocius suffugium esse magni nominis miserationem. reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quae ad usque bellum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti, quam ignavo, patiendum esse.*

LIX. Sed Plautum ea non movere; five nullam opem providebat inermis atque exsul, seu taedio ambiguae spei, an amore coniugis et liberorum, quibus

placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt, qui *alios a socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret; doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci, Musonium Tusci generis, constantiam opperientis mortis, pro incerta et trepida vita, suasisse*. Repertus est certe, per medium diei, nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone, spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, praeposuerat. Caput interfecti relatum: cuius aspectu, (ipsa principis verba referam) *Quin, inquit, Nero, deposito metu, nuptias Poppææ, ob eiusmodi terrores dilatas, maturare parat, Octaviamque coniugem amoliri, quamvis modeste agat, et nomine patris, et studiis populi gravem?* Sed ad senatum litteras misit, de cæde Sullæ Plautique haud confessus, verum *utriusque turbidum ingenium esse, et sibi incolumitatem Reipublicæ magna cura haberi*. Decretæ eo nomine *supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur, gravioribus iam ludibriis, quam malis*.

LX. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppææ coniungitur. ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox mariti, potens, quendam ex ministris Octaviæ imprulit, *servilem ei amorem* obicere. destinaturque reus, cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perfitere sanctitatem dominæ tueri. ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviæ* respondit, *quam os eius*. Movetur tamen primo, civilis discidii specie: domumque Burri, et prædia Plauti, infausa dona, accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, et, ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His auditis Nero, tanquam poenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam.

LXI. Exin læti Capitolium scandunt, deosque laude venerantur. effigies Poppææ prouunt: Octaviæ ima-

gines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes; repetitam venerantur. iamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbam disiecere. Mutataque, quæ per seditionem verterant, et Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius, *Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius), sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta: ducem tantum defuisse; qui, motis rebus, facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem; An quia veram progeniem penatibus Caesarum data sit, malle populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique, si id rebus conducatur, libens, quam coactus, acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis primos motus confedisse: at, si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.*

LXII. Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quæstionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicuius quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen asfingere-tur. Et visus idoneus maternæ necis patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet: solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si coniugem insensam depelleret. nec manu, aut telo opus: fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, et secessus amoenos promittit, vel,

si negavisset, necem intentat. Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam iustum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium toleravit, et fato obiit.

LXIII. At Nero, *praefectum in spem sociandae classis corruptum*, et inculatae paulo ante sterilitatis oblitus, *abactos partus conscientia libidinum, ea-que sibi comperta*, edicto memorat: insulaeque Pandataria Octaviam claudit. Non alia exul visentium oculos maiore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinae, a Tiberio; recentior Iuliae memoria obversabatur, a Claudio pulsae. Sed illis robur ætatis assuerat: læta aliqua viderant, et præsentem sævitiam melioris olim fortunæ recordatione allevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, et statim fratre: tum ancilla domina validior: et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta: postremo crimen omni exitio gravius.

LXIV. Ac puella, vicesimo ætatis anno, inter centuriones et milites, præfagium malorum iam vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur: cum iam *viduam se, et tantum sororem* testaretur, communesque *Germanicos*, et postremo *Agrippinae* nomen ciceret, *qua incolumi, infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset*. Refringitur vinculis, venæque eius per omnes artus exsolvuntur: et, quia pressus pavore sanguis tardius labeatur, præservidi balnei vapore enecatur. additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum, latumque in urbem, Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque casus temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas et cædes iussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisset. Neque tamen fitebimus, si quod senatusconsultum, adulatione novum, aut patientia postremum fuit.

LXV. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppææ; Pallantem, quod immensam pecuniam longa senectâ detineret. Romanus secretis criminationibus inculcaverat Senecam, ut C. Pisonis focium; sed validius a Seneca eodem crimine percussus est. Unde Pisoni timor, et orta infidiarum in Neronem magna moles, sed impropera.

C. CORNELII TACITI

A B

EXCESSU DIVI AVGVSTI
ANNALI VM
LIBER QUINTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Vologeses Parthorum Rex Armeniam invadit: quem Corbulo caute et tamen fortiter repressit. 1 — 5. Sed Caesonius Paetus missu Neronis mox super- venit, proprius Armeniae tuendae dux. Is im- peritia et temeritate rem perdidit; turpi foedere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen, sed sero succurrit. 6 — 22. Neroni filia ex Poppaea nasci- tur, non vitalis. 23. Legati Parthorum Romam venire, super Armenia retinenda. irriti remittun- tur, et bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, et metu Parthis iniecto, ad col- loquium ventum. Placuit arma poni, et Tirida- ten diadema statuac Neronis submittere, nec nisi sponte eius resumere. 24 — 32. Nero Neapoli can- tat in publico: Romae luxu et libidine omnia pol- luit. 33 — 37. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis do- lo: qui in ruinis eius ingentem sibi domum ex- struxit. 38 — 43. Christiani ab eo exagitati et necati, falso crimine incendii. 45 — 47. Coniu- ratio in Neronem inita et detecta, capite eius C. Pisone. Multi interfecti illustrium, interque eos Seneca. 48 — 73. Grates tamen diis actae, et dona decreta templis, ut rebus laetis. 74. Gesta haec annis paulo amplius tribus.

C. MEMMIO REGULO. VERGINIO RYFO

C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO

P. SILIO NERVA. C. IVLIO ATTICO VESTINO

COSS.

A. V. C. 816 — 818. A. C. 63 — 65.

I. Interea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen Armeniae impositum; simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursus Romana, et continui foederis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos, continam nationem, latius ac diutius, quam per latrocinia, vastaverat. Idque primores gentium agere tolerabant: eo *contemptionis descensum*, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obfidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod praesidium, aut unde peteret? rogans; iam de Armenia concessum; et proxima trahi, nisi defendant Parthi; et levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse? Tiridates quoque, regni profugus, per silentium haud modice, querendo gravior erat. non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna aequius, quod validius: et sua retinere, privatae domus; de alienis certare, regiam laudem esse.

II. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit, atque ita orditur: *Hunc ego, eodem mecum patre genitum, cum mihi, per aetatem, summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae deduxi; qui tertius potentiae gradus habetur. nam Medos Pacorus ante ceperat. videbaturque, contra vetera fratrum odia et certamina, familiae nostrae penates rite composuisse. Prohibent Romani, et pacem, ipsis nunquam prospere laceffitam, nunc quoque in exitum suum abrumpunt. Non ibo inficias: aequitate quam sanguine, causa quam armis, retinere parva ma-*

ioribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiae fama: quæ neque summis mortalium spernenda est, et a diis aestimatur. Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum, quæ regem ex more sectatur, Monefi, nobili viro, tradidit, adiectis Adiabenorū auxiliis, mandavitque, Tigranen Armenia exturbari: dum ipse, positus adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

III. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo, et Vettio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto praecepto: *compositius cuncta, quam festinantius agerent: quippe bellum habere, quam gerere malebat. scripseratque Cæsari, proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam, ingruente Vologese, acriore in discrimine esse.* Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat, tumultuariam provincialium manum armat, hostiles ingressus præsidiiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congeflu arenæ abdidit.

IV. Ea dum a Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Monefes, ut famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum et magnitudine moenium validam. ad hæc Nicephorius, amnis haud spernenda latitudine, partem murorum ambit: et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerantque milites, et provisi ante commeatus: quorum subvectu pauci avidius progressi, et repentinis hostibus circumventi, ira magis, quam metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia, raris sagittis: neque clausos exterret, et semet frustratur. Adiabeni, cum promoveri scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, cæduntur.

V. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent *vim provinciae illatam: socium ami-*

cumque regem, cohortes Romanas circumfideri. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius, centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin, septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem adiit regem, et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat, arma Romana vitandi. nec praesentia prospere fluebant: irritum obsidium, tutus manu et copiis Tigranes, fugati, qui expugnationem sumpserant, missae in Armeniam legiones; et aliae pro Syria, paratae ultro irrumpere; sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora obtendens, *missurum ad imperatorem Romanum legatos, super petenda Armenia, et firmanda pace, respondet. Mnenesen omittere Tigranocerta iubet; ipse retro concedit.*

VI. Haec plures, ut *formidine regis, et Corbulonis minis patrata*, magnifice extollebant. Alii, *occulte pepigisse*, interpretabantur; *ut omisso utrimque bello, et abeunte Vologese, Tigranes, quoque Armenia abscederet.* Cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quae bello defenderant? an melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis turguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma; ut Vologeses cum alio, quam cum Corbulone, certaret, Corbulo merita tot per annos gloriae non ultra periculum faceret. Nam, ut retuli, proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Cessennius Pætus audiebatur. iamque aderat, copiis ita divisus, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quæ recens e Moesis excita erat, simul Pontica, et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto obedirent: tertia et sexta et decima legiones, priorque Syriae miles, apud Corbulonem manerent: cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; et Pætus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, *nihil caedis, aut praedae, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans: se tributa ac leges, et, pro umbra regis, Romanum ius victis impositurum.*

VII. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti. bellumque propalam sumptum a Parthis: nec Pætus detrectavit; sed duabus legionibus, quarum quartam Funiulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calvius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte trans mittebat, nulla palam causa, turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. hostiaque, quæ muniebantur, hibernaculis assistens, semisacta opera fuga perripuit, seque vallo extulit: et pila militum arserunt, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

VIII. Ceterum Pætus, spretis ominibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, *reciperandis*, ut ferebat, *Tigranocertis*, *vastandisque regionibus*, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædam castella: gloriæque et prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædæ cum cura habuisset. Longinquis itineribus percurando, quæ obtineri nequibant; corrupto, qui captus erat, commeatu; et instante iam hieme, reduxit exercitum, composuitque ad Cæsarem litteras, quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

IX. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præfidiis infedit: et, ne ponti iniiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent (iam enim subiectis campis magna specie volitabant), naves magnitudine præstantes, et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque et balistis proturbat barbaros: in quos saxa et hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum iactu adæquarentur. dein pons continuatus, collesque adversi, per socias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi, omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

X. Ibi Pætus, imminetium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat: reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec, adventare Vologesen magno et infenso agmine, auditum. Accititur legio duodecima, et, unde famam

aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, et eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, *non fossam, neque vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data*, clamitans, duxit legiones, quasi proelio certaturus. Deinde, amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses insiterat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent: alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. et ægre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. nec a Corbulone properatum, quo, gliscen-
tibus periculis, etiam subsidii laus augetur. *Expediti tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus iussit.*

XI. At Vologeses, quamvis, *obsessa a Pæto itinera, hinc peditatu, inde equite*, accepisset, nihil mutato consilio, vi ac minis alares exterruit: legionarios obtrivit, uno tantum centurione, Tarquitis Crescente, turrin, in qua præsidium agitabat, defendere auso, facta sæpius eruptione, et cæsis, qui barbarorum propius suggredebantur, donec ignium iactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua et avia; vulnerati, castra repetivere: *virtutem regis, faevitiam et copias gentium*, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere, signa et aquilas, et nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos.*

XII. Ille interritus, et parte copiarum apud Syriam relictâ, ut munimenta Euphrati imposita reti-

nerentur; qua proximum, et com meatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, præter alia sueta bello, magna vis camelorum, onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primum e percussis Pactium, primipili centurionem, obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ causas obtendentes, *redire ad signa, et clementiam Paeti experiri* monebat, *se nisi victoribus immitem esse*. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, *novam gloriam ostendere: non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona, imperatoris manu tribueretur: quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus apisceretur, qui attulissent salutem, et qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (et erant, quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

XIII. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens, quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant: pars iussu ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac, si vis ingrueret, provisus exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. *neque eandem vim Samnitibus, Numantino populo, ac Parthis, Romani imperii aemulis. Validam quoque et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti consuluisse.* Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, *quod pro Armeniis, semper Romanæ ditionis, aut subiectis regi, quem imperator delegisset, hostilia faceret: pacem ex aequo utilem. nec præsentia tantum spectaret: ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuvarent.*

XIV. Ad ea Vologeses, nihil pro causâ, sed op,

*periendos sibi fratres, Pacorum ac Tiridaten, re-
scripsit, illum locum tempusque consilio destinatum,
quo de Armenia cernerent: (adiecisse deos dignum
Arsacidarum,) simul et de legionibus Romanis sta-
tuerent. Missi post a Pæto nuntii, et regis collo-
quium petitus, qui Vāsacen, praefectum equitatus,
ire iussit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, et si
qua Caesares obtinendae donandaeve Armeniae
egerant; Vāsaces, imaginem retinendi largiendive
penes nos, vim penes Parthos, memoravit. Et
multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus
in diem posterum testis iis, quæ pepigissent, adhi-
betur. placuitque liberari obsidio legiones, et de-
cedere omnem militem finibus Armeniorum, castel-
laque et commeatus Parthis tradi: quibus perpe-
tratis, copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem
legatos.*

XV. Interim flumini Arsaniae (is castra praefluebat)
pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis:
sed Parthi, quasi documentum victoriae, iusserant.
namque iis usui fuit. nostri per diversum iere. Ad-
didit rumor, *sub iugum missas legiones*, et alia ex
rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis
usurpatum est. Namque et munimenta ingressi sunt,
antequam agmen Romanum excederet, et circum-
fretare vias, captiva olim mancipia, aut iumenta
agnoscentes abstrahentesque. Raptæ etiam vestes,
retenta arma; pavido milite, et concedente, ne qua
proelii causa existeret. Vologeses, armis et corpo-
ribus caëforum aggregatis, quo cladem nostram testa-
retur, visu fugientium legionum abstinuit. fama mo-
derationis quærebatur, postquam superbiam exple-
verat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, et pro-
ximus quisque regem, vi equorum, perrupere; quia
rumor incesserat, *pontem cessurum oneri, dolo fa-
bricantium*: sed qui ingredi ausi sunt, validum et
fidum intellexere.

XVI. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem
frumentariam constitit, ut horreis ignem iniicerent:
contraque prodiderit Corbulo, *Parthos inopes copia-
rum, et pabulo attrito, relicturos oppugnationem,
neque se plus tridui itinere absuisse.* Adiecit, *iure-
iurando Pæti cautum apud signa, adstantibus iis,*

quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur litterae Neronis, an paci annueret. Quæ ut augendæ infamiae composita, sic reliqua non in obscuro habentur: una die quadraginta millium spatium emensum esse Paetum, desertis passim faucibus; neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem insignium et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. mæsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrimis quidem temperare. vix præ fletu usurpata consalutatio. Deceßerat certamen virtutis, et ambitio gloriæ, felicitum hominum affectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

XVII. Ducum inter se brevis sermo secutus est. Hoc conquerente irritum laborem: potuisse bellum fuga Parthorum finire; ille integra utriusque cuncta respondit: converterent aquilas, et iuncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo: periculo legionum commotum, e provincia egressum, quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes, confectus spatiis itinerum. alacrem et facilitate camporum praevenientem equitem assequeretur. Exin Paetus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten, amnemque, ut olim, medium faceret: ille, Armeniam quoque diversis praesidiis vacuam fieri, exposculabat. Et postremo concessit rex: dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo; et Armenii sine arbitro relictæ sunt.

XVIII. At Romæ tropæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu, integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin et, dissimulandis rerum externarum curis, Nero frumentum publicum, vetustate corruptum, in Tiberim iecit, quo securitatem annonæ sustentaret. cuius pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves, portu in ipso, violentia tempestatis, et centum alias, Ti-

beri subvectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tres dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis praeposuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum iustos redditus anteissent: se annum sexcenties sestertium Reipublicae largiri.

XIX. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant. qui magna cum invidia senatum adeunt, ius naturae, labores educandi, adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis enumerant: satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta et obvia haberent. Sibi promissa legum diu expectata in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbis, longa patrum vota repente adaequaret. Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in illa parte muneris publici iuvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

XX. Exin Claudius Timarchus, Cretensis, reus agitur, ceteris criminibus, ut solent praevalidi provincialium, et opibus nimis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset, in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. Quam occasionem Paetus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, provincia Creta depellendum, haec addidit: usu probatum est, P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges, magistratuum avaritia Calpurnia scita pepererunt. Nam culpa, quam poena, tempore prior; emendari, quam peccare, posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelae sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.

XXI. Olim quidem non modo praetor, aut consul,

ful, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viderent, et quid de cuiusque obsequio videretur, reserrent: trepidabantque gentes de aestimatione singulorum. At nunc colimus externos et adulamur; et quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio decernitur: decernaturque, et maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostendendi; sed laus falsa et precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura saepe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quaedam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, et finis inclinatur, dum, in modum candidatorum, suffragia conquirimus: quae si arceantur, aequabilis atque constantius provinciae regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita, vetita gratiarum actione, ambitio cohibebitur.

XXII. Magno assensu celebrata sententia; non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnudentibus consulibus ea de re relatum. Mox, auctore principe, fanxere, *ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum pro praetoribus prove consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.* Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflavit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquesfacta. Et motu terrae, celebre Campaniae oppidum, Pompeii, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Laelia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossiorum capta est.

XXIII. Memmio Regulo, et Verginio Rufo coss. natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato et Poppæae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Iam senatus uterum Poppæae commendaverat diis, votaue publice susceperat: quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ supplicationes, templumque *Fecunditati*, et certamen ad exemplar *Antianae religionis* decretum: utque *Fortunarum effigies aureae in solio Capitolini Iovis* locarentur: ludicrum *Circense*, ut *Iuliae genti apud Bovillas, ita Claudiae Domitiae.*

que apud Antium ederetur. quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque extortæ adulationes, censentium honorem divæ, et pulvinar aedemque, et sacerdotem. atque ipse ut lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo, prænuntiam imminenti cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua, *reconciliatum se Thraseæ*, apud Senecam iactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Unde gloria egregiis viris, et pericula gliscebant.

XXIV. Inter quæ, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam, attulere: *se priora, et totiens iactata, super obtinenda Armenia, nunc omittere, quoniam diu, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis, non sine ignominia Romana, tradidissent. Nuper clausum Tigranen: post Paetum legionesque, cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim: datum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten, accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii religione attineretur. Iturum ad signa et effigies principis, ubi, legionibus coram, regnum auspicaretur.*

XXV. Talibus Vologesis litteris, quia Paetus diversa, tamquam rebus integris, scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, *quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse*, respondit. Tum intellecto barbarorum irrisu, qui peterent, quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, *bellum anceps, an pax inhonesta placeret?* nec dubitatum de bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur; quia Paeti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio Cincio, copiarum militares Corbuloni permixtæ, et quintadecima legio, ducente Mario Cello, e Panhonia adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus, præfectisque et procuratoribus,

et qui prætorum finitimas provincias regebant, *iussis Corbulonis obsequi*: in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio, bellum piraticum gesturo, dederat. Regressum Præ-
tum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis: *ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solitudine aegresceret.*

XXVI. At Corbulo quarta et duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, et ceteris exterritis, parum habiles proelio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem, et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat; simul quintadecimanos, recens adductos: et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphraten parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica *de auspiciis imperatoriis, rebusque a se gestis*, adversa *in inscitiam Paeti* declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat.

XXVII. Mox iter, L. Lucullo quondam penetratum, apertis, quæ vetustas obseplerat, pergit, Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones, cum mandatis non immitibus: *non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quaedam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde et Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere: et Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutui, genti Parthorum consulturum. Scire, quantum intus discordiarum, quamque indomitas et praeferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem, et unum id bellum esse.* Simul ut consilio terrorem adiceret, Megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet.

XXVIII. Non insensum, nedum hostili odio, Cor-

bulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum credebant. ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam praefecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessæ cum Paeto legiones erant, cum a Barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est a Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam auget. Neque infamia Paeti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio eius, tribuno, ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnae imperavit. Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques Romanus, minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venire, honori eius, ac ne metueret insidias, tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere.

XXIX. Exin Romanus laudat iuvenem, *omissis precipitibus, tuta et salutaria capeissentem*. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adiungit: *Iturum quippe Romam, laturumque novum, Caesari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden*. Tum placuit, Tiridaten ponere, apud effigiem Cæsaris, insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere: et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas et insignibus patriis, hinc agmina legionum, stetere, fulgentibus aquilis signisque, et simulacris deum, in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublato capite diadema imagini subiecit: magnis apud cunctos animorum motibus; quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. *at nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus, quam captivum?*

XXX. Addidit gloriæ Corbulo comitatem epulasque. et rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centu-

rionem nuntiari, convivium buccina dimitti, et stru-
ctam ante Augurale aram subdita face accendi: cuncta
in maius attollens, admiratione prisca moris affecit.
postero die *spatium* oravit, *quo tantum itineris ad-
iturus, fratres ante, matremque videret*: obsidem
interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem.

XXXI. Et digressus, Pacorum apud Medos, Vo-
logesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris:
quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, *ne
quam imaginem servitii Tiridates perferret; neu
ferrum traderet, aut complexu provincias obtinen-
tium arceretur, foribusve eorum assisteret: tantus-
que ei Romae, quantus consulibus, honor esset.*
Scilicet externæ superbæ sueto non inerat notitia
nostri: apud quos vis imperii valet, inania transmit-
tuntur.

XXXII. Eodem anno Cæsar nationes Alpium ma-
ritimarum in ius Latii transtulit. Equitum Romano-
rum locos sedilibus plebis anteposuit, apud circum-
namque ad eam diem indifcreti inibant, quia lex
Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit.
Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari ma-
gnificentia ac priora. Sed feminarum illustrium se-
natorumque plures per arenam foedati sunt.

XXXIII. C. Lecanio, M. Licinio coss. acriore in
dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas fre-
quentandi. nam adhuc per domum, aut hortos, ce-
cinerat, Iuvenalibus ludis; quos, ut parum celebres,
et tantæ voci angustos, spernebat. Non tamen Ro-
mæ incipere ausus, Neapolim, quasi Græcam urbem,
delegit: *inde initium fore, ut transgressus in Acha-
iam, insignesque et antiquitus sacras coronas adep-
tus, maiore fama studia civium eliceret.* Ergo
contractum oppidanorum vulgus, et quos e proximis
coloniis et municipiis eius rei fama civerat; quique
Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur,
etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum
compleant.

XXXIV. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste
ut ipse, providum potius, et secundis numinibus,
evenit. nam egresso, qui affuerat, populo, vacuum,
et sine ullius noxa, theatrum collapsum est. Ergo,,
per compositos cantus, grates diis, atque ipsam re-

centis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriae traiectus, apud Beneventum interim confedit: ubi gladiatorum munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias assumptus; deinde optimi cuiusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret.

XXXV. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem, a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia, super luniae familiae claritudinem, divum Augustum atavum ferebat. Iussi accusatores oblicere, *prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse. quin eum libertos habere, quos ab epistolis, et libellis, et rationibus appellet, nomina summae curae et meditamenta.* Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interfecit. secutaque Neronis oratio, ex more: *quamvis fontem et defensionem merito diffusum, victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis expectasset.*

XXXVI. Nec multo post, omissa in praesens Achaia, (causae in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus, *non longam sui absentiam et cuncta in Republica perinde immota ac prospera fore;* super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cum Vestae quoque templum inisset; repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, *cunctas sibi curas amore patriae leviores dictitans. Vidisse civium maestos vultus, audire secretas querimoniae, quod tantum aditurus esset iter, cuius ne modicos egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo, ut in privatis necessitudinibus proxima pignora praevalerent, ita populum Romanum vim plurimam habere, parendumque retinenti.* Haec atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, et, quae praecipua cura est, rei frumentariae angustias, si abesset, me-

tuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant, quod evenerat.

XXXVII. Ipse, quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi, publicis locis struere convivium, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaepulæ fuere, quas a Tigellino paratas, ut exemplum referam, ne sæpius eadem prodigientia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium multarum tractu navium moveretur. naves auro et ebore distinctæ; remigesque exoleti, per ætates et scientiam libidinum componebantur. volucres et feras diversis e terris, et animalia maris Oceano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria adstabant, illustribus feminis completa: et contra scorta visebantur, nudis corporibus. iam gestus motusque obsceni: et, postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, et circumiecta tecta, consonare cantu, et luminibus clarescere. Ipse, per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum solennium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammæ: visi auspices, dos, et genialis torus, et faces nuptiales: cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit.

XXXVIII. Sequitur clades, forte, an dolo principis, incertum (nam utrumque auctores prodidere): sed omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est: ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis, et statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, et rursus inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe artis itineribus, hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa ætate senes,

aut rudis pueritiæ ætas; quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiantur; pars mora, pars festinans, cuncta impediabant. et sæpe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel, si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam, quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni inopes victus, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis, restinguere prohibentium, et quia alii palam faces iaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur: sive ut raptus licentius exercerent, seu iussu.

XXXIX. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui eius, quæ palatium et Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium, et domus, et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit; et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvectaque utensilia ab Ostia, et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ, quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor, *ipso tempore flagrantis urbis, inisse eum domesticam scenam, et cecinisse Troianum exitium, præsentia mala vetustis cladibus assimulantem.*

XL. Sexto demum die, apud imas Esquilias, finis incendio factus, prorutis per immensum ædificiis; ut continuæ violentiæ campus, et velut vacuum coelum occurreret. Nec dum posito, metus redibat haud levis: et rursum grassatus ignis, patulis magis urbis locis; eoque strages hominum minor. delubra deum, et porticus amoenitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Aemilianis proruperat. Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, et cognomento suo appellandæ, gloriam quærere. Quippe in regiones quatuor-

decim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant. tres solo tenus deiectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et femiusta.

XLI. Domuum, et insularum, et templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ, et Magna ara fanumque, quæ præsentī Herculi Arcas Euander sacraverat, ædesque Statoris Iovis, vota Romulo, Numæque regia: et delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta. Iam opes, tot victoriis quæsitæ, et Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua et incorrupta; quamvis in tanta resurgētis urbis pulchritudine, multa seniores meminerint, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIV Kalend. Sextiles principium incendii huius ortum; quo et Senones captam urbem inflammaverant. alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

XLII. Ceterum Nero usus est patriæ ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna, et in modum solitudinum, hinc silvæ, inde aperta spatia et prospectus: magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, et viribus principis illudere. Namque, *ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros*, promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac si perumpi possent, intolerandus labor, nec satis causiæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus est: manentque vestigia irritæ spei.

XLIII. Ceterum urbis, quæ domuum supererant, non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus, et latis viarum spatiis, cohibitaque ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. *Eas porticus, Nero, sua pecunia exstructurum, purgatasque areas*

dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia, pro cuiusque ordine, et rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis adipiscerentur. Ruderi accipiendo Ostienses paludes destinabat, utique naves, quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent: aedificiæque ipsa, certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanove solidarentur: quod is lapis ignibus impervius est. Iam aqua, privatorum licentia intercepta, quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes, et subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, sed propriis quæque, muris ambirentur. Ea, ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen, qui crederent, veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae iterum et altitudo tectorum non perinde solis vapore perurrumperentur: at nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defensam, graviore aestu ardescere.

XLIV. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita diis piacula, aditque Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano, et Cereri Proserpinæque: ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: unde hausta aqua templum et simulacrum deæ prosperum est: et fellisternia, ac pervigilia celebrare feminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quæsitissimis poenis affecit, quos, per flagitia invidiosos, vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis eius Christus. Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocitas aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primo correpti, qui fatebantur, deinde, indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi,

aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis, urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo infestens. Unde quamquam adversus fontes, et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur.

XLV. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ, focique populi, et quæ civitatum liberæ vocantur. inque eam prædam etiam dii cessere; spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prosperare, aut in metu, sacraverat. Enimvero, per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus, cuicumque flagitio promptus; hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse, et postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum, iussu Neronis; vitæ tumque a Seneca, proditione liberti, seu propria formidine, dum persimplici victu, et agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.

XLVI. Per idem tempus gladiatores, apud oppidum Præneſte, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos aderat, coërciti sunt: iam Spartacum, et vetera mala rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur: non bello (quippe haud alias tam immota pax); sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago, a Formiis movere: et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis littoribus impacti, triremium plerasque, et minora navigia passim amiserunt.

XLVII. Fine anni vulgantur prodigia, imminetium malorum nuntia. vis fulgurum non alias cre-

brior; et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum: Bicipites hominum aliorumve animalium partus abiecti in publicum, aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino, viam propter, natus vitulus, cui caput in crure esset. secutaque haruspicum interpretatio: *parari rerum humanarum aliud caput: sed non fore validum, neque occultum; quia in utero repressum, aut iter iuxta editum sit.*

XLVIII. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva, et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes. namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos; et ignotis quoque comi sermone et congressu. aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia: lenitati ac magnificentiæ, et aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui, in tanta vitiorum dulcedine, summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt.

XLIX. Initium coniurationi non a cupidine ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit, quod tam multi sumperunt. Promptissimos Subrium Flavium, tribunum prætoris cohortis, et Sulpicium Asprum centurionem existisse, constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus, consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriæ causæ accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus æmulatione. Lateranum, consulem designatum, nulla iniuria, sed amor Reipublicæ sociavit. At Flavius Scevinius, et Afranius Quinctianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capeffivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens, et proinde vita somno languida: Quinctianus, mollitia corporis infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

L. Ergo, dum *scelera principis, et finem adesse imperii, deligendumque, qui fessis rebus succurreret*, inter se, aut inter amicos iaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus Senecio, e præcipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens: eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat: ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt, super Subrium et Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus et Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur; quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi *adulterum Agrippinae, et desiderio eius ultioni intentum*. Igitur ubi coniuratis, præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius iam de tempore ac loco cædis agitabant. Et *cepiſſe impetum Subrius Flavius ferebatur, in scena canentem Neronem aggrediendi; aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus*. Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia, tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

LI. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, et arguere coniuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertaesa, et in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, et conscientia illigare connixa est, tali initio. Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris proventus, ut rebatur, is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem sua, et quam in irritum cecidissent*, aperit, adiicitque questus, et *destinationem vindictæ, si*

facultas oriretur, spem dedit, posse impelli et plures conciliare. nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura: et omnia scelera principis orditur: neque se iactare, quod inane esset: sed provisum, quonam modo poenas everſae Reipublicae daret: accingeretur modo navare operam et militum accerrimos ducere in partes, ac digna pretia expectaret. nomina tamen coniuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea, quæ audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quæ vera non probabantur.

LII. Coniuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare caedem apud Baias, in villa Pisonis: cuius amoenitate captus Cæsar creber eo ventitabat, balneaque et epulas inibat, omiſſis excubiis, et fortunæ suæ mole. Sed abnuvit Piso, *invidiam prætendens, si sacra mensae, diique hospitales caede qualiscumque principis cruentarentur. melius apud urbem, in illa invisa, et spoliis civium exstructa domo, vel in publico patratuſ, quod pro Republica suscepissent.* Hæc in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus, eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam, qui a coniuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tamquam per ſcelus interfectum. Plerique, *Vestini quoque confuſis acre ingenium vitaviſſe Piſonem, crediderunt, ne ad libertatem moveretur, vel delecto imperatore alio, sui muneris Rempublicam faceret.* Etenim expers coniurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adverſus infontem odium expleverit.

LIII. Tandem ſtatueret, Circenſium ludorum die, qui Cereri celebratur, exſequi deſtinata: quia Cæſar, rarus egreſſu, domoque aut hortis clauſus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioresque aditus erant, lætitia ſpectaculi. Ordinem inſidiis compoſuerant, *ut Lateranus, quaſi ſubſidium rei familiari ora-*

ret, deprecabundus et genibus principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore vicens; tum iacentem et impeditum tribuni et centuriones, et ceterorum ut quisque audientiae habuisset, accurrerent trucidarentque: primas sibi partes exoptulante Scevino, qui pugionem, templo Salutis, (in Etruria), sive, ut alii tradidere, Fortunæ, Ferentino in oppido, detraxerat, gestabatque, velut magno operi sacrum. Interim Piso apud aedem Cereris opperiretur, unde eum praefectus, Fenius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia, Claudii Caesaris filia, ad eliciendum vulgi favorem: quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

LIV. Sed mirum, quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint; donec proditio coepit e domo Scevini. qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit: promptum vagina pugionem, de quo supra retuli, *vetustate obtusum* increpans, *asperari saxo, et in mucronem ardescere* iussit, eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius solito convivium initum: servorum carissimi libertate, et alii pecunia donati. atque ipse maestus, et magnæ cogitationis manifestus erat; quamvis lætitiâ vagis sermonibus simularet. Postremo *vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, parare* eundem Milichum monet; sive gnarum coniurationis, et illuc usque fidum; seu nescium, et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere de consequentibus. Nam cum secum fervilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas, et salus patroni, et acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebri ac deterius. quippe ultro metum intentabat, *multosque adstitisse liberos ac servos, qui eadem viderint: nihil profuturum*

unius silentium: at praemia penes unum fore, qui indicio praevenisset.

LV. Igitur, coepta luce, Milichus in hortos Servilianos pergit: et cum foribus arceretur, *magna et atrocitas asferre dictitans*, deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum, graves coniurationes*, et cetera, quæ audierat coniectaveratque, docet. telum quoque in necem eius paratum ostendit, accirique reum iussit. Is raptus per milites, et defensionem orsus, *Ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum, et in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum*, respondit. *Tabulas testamenti saepius a se, et incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias et libertates servis et ante dono datas; sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari, et instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse, et vitam amoenam, et duris iudiciis parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iussu suo; sed quia cetera palam vana obiecisset, adiungere crimen, ut sese pariter indicem et testem faceret.* Adiecit dictis constantiam. incusat ultro *intestabilem et confcleratum*, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, *Antonium Natalem multa cum Scevino, ac secreto collocutum, et esse utrosque C. Pisonis intimos.*

LVI. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur, *quisnam is sermo, qua de re fuisset?* cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. inditaque vincla. et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius coniurationis magis gnarus, simul arguendi promptior, *de Pisone* primum fatetur: deinde adiecit *Annaeum Senecam*; sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet; qui insensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scevinus quoque, pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quintianusque, et Senecio diu abnuere: post, promissa impunitate corrupti, quo tarditatem

ditatem excusarent, Lucanus *Atillam matrem suam*, Quinctianus *Glicium Gallum*, Senecio *Annium Polionem*, amicorum præcipuos, nominavere.

LVII. Atque interim Nero recordatus, Volufsi Proculi indicio Epicharin attineri, ratusque muliebri corpus impar dolori, *tormentis dilacerari* iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine fellæ, (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinco fasciæ, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum fellæ restricto, indidit cervicem, et corporis pondere connixa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate, alienos ac prope ignotos protegendo; cum ingenui, et viri, et equites Romani, senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quinctianus passim confcios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepfisset.

LVIII. Quin et urbem, per manipulos occupatis moenibus, incesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque, et proxima municipiorum, pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps, quasi externis. Continua hinc et iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, *laetatum erga coniuratos, sed fortuitus sermo, et subiti occurfus, si convivium, si spectaculum simul inissent*, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas percunctationes, Feniis quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed, quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio assistenti annuenteque, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium, cædemque patraret, renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis.

LIX. Fuere, qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem, *pergere in castra, aut rostra descendere*,

studiaque militum et populi tentare. si conatibus eius conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. nihil adversum hoc Neroni provisum. etiam sortes viros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. multa experiendo confieri, quae seignibus ardua videantur. Frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperari. cruciatui aut praemio cuncta pervia esse. venturos, qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece afficerent. quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Rempublicam, dum auxilia libertati invocat. Miles potius deesset, et plebes desereret? dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem approbaret? Immotus his, et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero thrones, aut stipendiis recentes, delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus, amoris uxoris dedit; quam degenerem et sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, Domitius Silus: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagare.

LX. Proximam necem Plautii Laterani, consulis designati, Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum servilibus poenis sepositum, manu Statii, tribuni, trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno obiciens eandem conscientiam. Sequitur caedes Annæi Senecæ, lætissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, et hætenus promptus: *missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret, conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent.* Et respondisse Senecam: *sermones mutuos, et crebra colloquia neutri conducere; ceterum salutem suam incolumitate*

Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Silvanus, tribunus prætoris cohortis, et, *an dicta Natalis, suaque responsa nosceret*, percunctari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem, suburbano rure substiterat. illo propinqua vespera tribunus venit, et villam globis militum sepsit. tum ipsi, cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epulanti, mandata imperatoris edidit.

LXI. Seneca, *missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse*, respondit. *Cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferet, causam non habuisse.* nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam servitium expertus esset. Ubi hæc a tribuno relata sunt, Poppæa et Tigellino coram, quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat: *an Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum tribunus, nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehensum, confirmavit. Ergo regredi, et indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo, quo venerat, itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, et expositis Caesaris iussis, an obtemperaret, interrogavisse: monitumque ab eo, ut exsequeretur; fatali omnium ignavia. nam et Silvanus inter coniuratos erat, augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et aspectui pepercit: intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret.

LXII. Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum iam, attamen pulcherrimum, habebat, imaginem vitæ suæ relinquere, testatur; cuius si memores essent (bonarum artium) famam tam constantis amicitiae laturos. Simul lacrimas eorum, modo sermone, modo intentior, in modum coercentis, ad firmitudinem revocat, rogans; *ubi præcepta sapientiae? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentiā? cui enim ignaram fuisse sævitiam*

Neronis? neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeceptorisque necem adiceret.

LXIII. Ubi hæc atque talia in commune differuit, complectitur uxorem, et paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus, rogat oratque, *temperaret dolori, nec æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ, per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret.* Illa contra, *sibi quoque destinatam mortem, adleverat, manumque percussoris exposcit.* Tum Seneca, gloriæ eius non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias relinqueret: *vitæ, inquit, delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis; non invidebo exemplo. sit huius tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam fenile corpus, et parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abruptis. sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animam uxoris infringeret, atque ipse, vischendo eius tormentâ, ad impatientiam delaberetur, suadet, *in aliud cubiculum abscedere.* Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, invertere superfedeo.

LXIV. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidiâ crudelitatis, inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. nam, ut est vulgus ad deteriora promptum, non desuere, qui crederent, *donec, implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse: deinde, oblata mitiore spe, blandimentis vitæ exitam;* cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albescentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, et lentitudine mortis, Statium Annæum, diu sibi amicitia fide et arte medicinæ probatum, orat, *provisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promeret:* allatumque hausit frustra, frigidus iam artus, et clauso corpore adver-

sum vim veneni. Postremo stagnum calidae aquae introiit, respergens proximos fervorum addita voce: *Libare se liquorem illum IOVI LIBERATORI.* Exin balneo illatus, et vapore eius exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. ita codicillis praescripserat, cum etiam tum praedives et praepotens supremis suis confuleret.

LXV. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, *ut, post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecae, quasi insontibus, claudine virtutum, ad summum fastigium delecto.* Quin et verba Flavii vulgabantur: *non referre dedecori, si citharoedus demoveretur, et tragoedus succederet.* quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

LXVI. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Senium Rufum; quem, eundem conscium et inquisitorem, non tolerabant. Ergo instanti minitanti, renidens Scevinus, *neminem, ait, plura scire, quam ipsum, hortaturque ultro, redderet tam bono principi vicem.* Non vox adversum ea Senio, non silentium, sed verba sua praepediens, et pavoris manifestus: ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisis, iussu imperatoris, a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur astat, corripitur vinciturque.

LXVII. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo *diffimilitudinem morum* ad defensionem trahens, *neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum:* dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset: *Oderam te, inquit: nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris, et auriga et histrio et incendiarius extitisti.* Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos, sed validos. Nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui, ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi,

quæ faceret, insolens erat. Poena Flavii Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrohem effodi iussit; qua visa Flavius, ut *humilem et angustam* increpans, circumstantibus militibus, *ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina*. admonitusque, fortiter protendere cervicem: *Utinam*, ait, *tu tam fortiter serias*. et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem iactavit, *sesquiplaga interfectum a se* dicendo.

LXVIII. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit: percunctanti Neroni, *cur in caedem suam conspiravisset?* breviter respondens *non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse*. tum iussam poenam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetuendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus: sed ex coniuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum similitudinibus, plures, quia præcipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex nimia sodalitate coeperat; dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens causa, quod Vestinus Statiliam Messallinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius, inter adulteros eius et Cæsarem esse.

LXIX. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubetque *prævenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem*; quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia et pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat: conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu; cum ingressi milites, *vocari eum a tribuno*, dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit. et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vicens adhuc balneo infertur, calida aqua merfatur, nulla edita voce,

qua semet miseraretur. Circumdatis interim custodia, qui simul discubuerant: nec, nisi provecta nocte, omitti sunt; postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus et irridens Nero, *satis supplicii fuisse*, ait, *pro epulis consularibus*. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat.

LXX. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, et paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et compote mentis pectore, intelligit; recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos retulit: eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, et Quinctianus, et Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

LXXI. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi, et dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen, Græco eius rei vocabulo, assumpsit. E tribunis Granius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corripit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, *quasi principem non quidem odissent, sed tamen extimerentur*. Novio Prisco, per amicitiam Senecæ, et Glettio Gallo atque Annio Pollioni, infamatis magis quam convictis, data exilia. Priscum Antonia Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post adeptis; quæ utraque gloriam eius auxere. Pellitur et Rufius Crispinus, occasione coniurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Virginium Fl. et Musonium Rufum claritudo nominis expulit. nam Virginius studia iuvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidiemo Quietio, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altitino, velut in agmen et numerum, Aegæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, et Cæ-

sonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum poena experti. Atilla, mater Annaei Lucani, sine absolutione, sine supplicio, dissimulata.

LXXII. Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina numum millia viritum manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum, et triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret; consularia insignia Nymphidio. de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladum erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat; quoniam, forte quadam, habitu procerus et torvo vultu erat; sive C. Cæsar, scortorum quoque cupiens, etiam matri eius illulit.

LXXIII. Sed Nero, vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, et collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, *tamquam veros et insontes ob invidiam aut metum exstinxisset.* Ceterum coeptam adultamque et revictam coniurationem, neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis, ut cuique plurimum moeroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem, Senecæ fratris morte pavidum, et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem et parricidam* vocans: donec consensu patrum deterritus est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu compositam aut obliteratam mansuetudinem principis, novam ad sævitiam retraheret.*

LXXIV. Tum decreta dona, et *grates diis* decernuntur, *propriusque honos Soli*, (cui est vetus aedes apud Circum, in quo facinus parabatur) *qui occulta coniurationis numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum curribus celebraretur: mensis quoque Aprilis Neronis*

cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur eo loci, ex quo Scevinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadversum, post arma Iulii Vindicis, ad auspicium et præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium, consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille dedernebat, tamquam mortale fastigium egresso, et venerationem merito: item, hominum quorundam ad omina dolo, in signum exitus verteretur. nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

C. CORNELII TACITI
AB
 EXCESSU DIVI AVGVSTI
 A N N A L I V M
 LIBER SEXTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Falsi thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romae quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. 1—5. Poppea moritur: eique amplum funus ductum. 6. Cassius et L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique interficitur, ac plures alii. 7—12. In Campania magna et prodigii loco tempestas. 13. Anteius et Ostorius ad mortem aguntur, Melia, Crispinus, Petronius. 14—20. Thraseas Pae- tus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: et Barea Soranus damnantur, et ipsi se absol- vunt. 21—25. Anni unius haec gesta: quia reliqua libri Fatum invidit.

C. SVETONIO. L. PONTIO. TELESINO
 COSS.

A. V. C. 819. A. C. 66.

I. Illust dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius, et promissa Cefellii Bassi; qui origine Poenus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit: vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit, repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae, sed rudi et antiquo pondere. lateres quippe praegraves iacere, astantibus parte alia columnis. quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. Ceterum, ut coniectura demonstraret, Didonem Phoenissam, Ty-

ro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias insensî, cupidine auri ad bellum accenderentur.

II. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera afferrentur, auget ultro rumore, mititque, qui, velut partam prædam, aveherent. dantur triremes et delectum remigium iuvandæ festinationi. nec aliud per illos dies, populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: a narratoribus oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. *non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram, et obvias opes deferre deos: quæque alia, summa facundia, nec minore adulatione, servilia fingeant securi de facilitate credentis.*

III. Gliscebant interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblati, quas multo per annos prodigeret. Quin et inde iam largiebatur: et divitiarum expectatio inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus, effosso agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium, efficiendo operi adsumptus, tandem, posita vecordia, *non falsa ante somnia sua, seque tunc primum elusum*, admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam, *vincitum ac mox dimissum*, tradidere, *ademptis bonis, in locum regiae gazae.*

IV. Interea senatus, propinquo iam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori *victricem cantus*, adiicitque *facundiae coronam*, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, *nihil ambitu, nec potestate senatus opus esse*, dictitans, *se aequum adversus aemulos, et religione iudicium meritam laudem affecuturum*, primo carmen in scena recitat: mox, flagitante vulgo, *ut omnia studia sua publicaret* (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne sesus resideret, ne sudorem, nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret: ut nulla oris aut narium

excrementa viserentur. Postremo flexus genu, et coetum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes lætari: ac fortasse lætabantur, per incuriam publici flagitii.

V. Sed qui remotis e municipiis, feveramque adhuc et antiqui moris retinentes Italiam, quique, per longinquas provincias, lasciviæ inexperti, officio legationum, aut privata utilitate, advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit, plerosque equitum, dum per angustias aditus, et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos: quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent; multis palam, et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coeuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim irrogata supplicia: adversus illustres dissimulatum ad præsens, et mox redditum odium. Ferebantque *Vespasianum, tamquam somno conniveret, a Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugisse.*

VI. Post finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide: quippe liberorum cupiens, et amoris uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum inferitur. Ductæ tamen publicæ exequiæ, laudavitque ipse apud rostra *formam eius, et quod divinæ infantis parens fuisset, aliaque fortunæ munera pro virtutibus.*

VII. Mortem Poppææ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam eius sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali,

neque in longum dilatum est; sed Silanus additur: nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, et gravitate morum, Silanus claritudine generis, et modesta iuventa præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, *removendos a Republica utrosque* disseruit: obiectavitque Cassio, *quod inter imagines maiorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: DUCI PARTIUM.* Quippe semina belli civilis, et defectionem a domo Caesarum quaesitam. Ac ne memoria tantum in se nomen ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, iuvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.

VIII. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patrum eius Torquatum, *tamquam disponderet iam imperii curas, præficeretque rationibus, et libellis, et epistolis liberos:* inania simul, et falsa. nam Silanus intentior metu, et exitio patrum ad præcavendum exterritus erat. Inducit posthac, vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, *incestum cum fratris filio, et diros sacrorum ritus* confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcanius Tullinus ac Marcellus Cornelius, senatores, et Calpurnius Fabatus, eques Romanus: qui, appellato principe, instantem damnationem frustrati, mox Neronem, circa summa scelera distentum, quasi minores evasere.

IX. Tunc consulto senatus, *Cassio et Silano exsilia* decernuntur: *de Lepida Caesar statueret.* Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, et senectus eius expectabatur. Silanus, tamquam Naxum devehetur, Ostiam amotus: post municipio Apuliae, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione, ad cædem missus, corripitur: suadentique, *venas abrumpere, animum quidem morti destinatum,* ait; *sed non permittere percussori gloriam ministerii.* At centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen, et iræ quam timori propiorem cernens, premi a militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti, et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adversis, tamquam in pugna, caderet.

X. Haud minus prompte L. Vetus, focusque eius

Sextia, et Pollutia filia, necem subiere: invisi principi, tamquam vivendo exprobrarent, interfectum esse Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitiae præbuit, interversis patroni rebus ad accusandum transgrediens, Fortunatus libertus; adscito Claudio Demiano, quem, ob flagitia vinctum a Vetere. Asiæ proconsule, exsolvit Nero, in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. aderat filia, super ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percussiores Plauti, mariti sui, viderat: cruentamque cervicem eius amplexa, servabat sanguinem et vestes respersas vidua, inflexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolin pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obdicens, *audiret infontem, neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto*, modo muliebri eiulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat, donec princeps immobilem se precibus, invidia iuxta, ostendit.

XI. Ergo nuntiat patri, *abiicere spem, et uti necessitate*. Simul assertur, *parari cognitionem senatus, et trucem sententiam*. Nec defuere, qui monerent, *magna ex parte heredem Caesarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere*. quod aspernatus, ne vitam, proxime libertatem actam, novissimo servitio foedaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniæ: et, *si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri*, iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro absciunt venas, properique, et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes *labenti animae celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros*. Servavitque ordinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque, *ut more maiorum punirentur*. Et Nero intercessit, *mortem sine arbitro* permittens. ea, cædibus peractis, ludibria adiciebantur.

XII. P. Gallus, eques Romanus, quod Fenio Rusa

intimus, et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis, qui Aprilem, eundemque Neroneum, sequebatur, Maius *Claudii*, Iunius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito, qui id censuerat, *ideo Iunium mensem transmissum, quia duo iam Torquati, ob scelera interfecti, infaustum nomen Iunium fecissent.*

XIII. Tot facinoribus foedum annum etiam dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuta, fruges passim disiecit. pertulitque violentiam ad vicina urbi: in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla coeli intemperie, quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. non sexus, non ætas periculo vacua. servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui, inter coniugum et liberorum lamenta; qui, dum assident, dum deslent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus, quamvis promiscui, minus flebiles erant; tamquam communi mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies tertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus.

XIV. C. Suetonio L. Telefino coss. Antistius Soffianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem, accepit, iniquis animo, et occasionum laud seignis, Pammenem, eiusdem loci exulem, et Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitii innexum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios, et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ inivsum Neroni, opesque eius præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur, interceptis Antei litteris, furatus etiam

libellos, quibus dies genitales eius et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quæ de ortu vitæque Ostorii Scapulæ composita erant, scribit ad principem, *magna se et quæ incolumitati eius conducerent, allaturum, si brevem exilii veniam impetravisset. quippe Anteium et Ostorium imminere rebus, et sua Caesarisque fata scrutari.* Exin missæ liburnicæ, advehiturque propere Sofianus. Ac vulgato eius indicio, inter damnatos magis, quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, *ne supremas tabulas moraretur.* atque ille, hausto veneno, tarditatem eius perosus, intercisus venis, mortem appropriavit.

XV. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat. eo nullus centurio, quædam eius maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritis, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet in pavidum semper et reperta nuper consuratione magis exterritum. Igitur centurio, ubi effugia villæ clausit, iussu imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ, quamquam interruptæ, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus, ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius, iuguloque occurrit.

XVI. Etiam si bella externa, et obitas pro Republica mortes tanta casuum similitudine memorarem: meque ipsum satietas cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum, et moestitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam, ne oderint tam segniter pereuntes. Ira illa numerum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut, quomodo exsequiis a promiscua sepultura sepa-

separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

XVII. Paucos quippe intra dies, eodem agmine, Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, ac C. Petronius cecidere. Mella et Crispinus, equites Romani, dignitate senatoria. nam hic quondam præfectus prætorii, et consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussæ mortis nuntio, semet interfecit. Mella, quibus Gallio et Seneca, parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur, simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebatur, per procuraciones administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur*, assimulatis Lucani litteris; quas inspectas Nero ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas, scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque eius, Cossutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse: *se quidem mori nullis supplicii causis; Rufium tamen Crispinum, et Anicium Ceriale vita frui, insensos principi*. quæ composita credebantur, de Crispino, quia interfectus erat; de Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari coniurationem ab eo meminerant.

XVIII. De C. Petronio pauca supra repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officii et oblectamenti vitæ transigebatur: utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque eius quanto solutiora, et quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius, in speciem simplicitatis, accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, et mox consul, vigentem se, ac parem negotiis ostendit: dein

revolutus ad vitia; seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter; dum nihil amoenum et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, et scientia voluptatum potiozem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scævini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, et maiore parte familiæ in vincla rapta.

XIX. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen præceps vitam expulit; sed incisas venas, ut libitum, obligatas, aperire rursus, et alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, et sapientium placitis, sed levia carmina, et faciles versus. fervorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniit epulas, somno indulsit, ut quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis, sub nominibus exoletorum feminarumque, et novitate cuiusque stupri, perscripsit, atque obsignata misit Neroni. fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

XX. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silla, matrimonio senatoris haud ignota, et ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exsilium, tamquam non siluisset, quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Minucium Thermum, prætura functum, Tigellini simultatibus deditit: quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminoſe detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita lueret.

XXI. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excindere concupivit, interfecto Thrasea Pæto et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam: quod fenatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi; quodque Iuvenalium ludicro parum ex-

spectabilem operam præbuerat. eaque offensio altius penetrabat; quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis Cesticis, a Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. die quoque, quo prætor Antistius, ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: et cum deum honores Poppææ decernerentur, sponte absens, funerali non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum, ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

XXII. Quin et illa obiecitabat: *principio anni vitare Thraseam solenne iusiurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimviri sacrosancti prædixit: nunquam pro salute principis, aut caelesti voce immolavisse: assiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet factorem, aut adversarium ostenderet, triennio non introivisse curiam: nuperrimeque, cum ad coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem iam id, et partes, et, si multi idem audeant, bellum esse. Ut quondam C. Caesarem, inquit, et M. Catonem: ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores, vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua, tuæ artes, sine honore! Prosperas principis res spernit: etiamnum luctibus et doloribus non satiatur. Eiusdem animi est, Poppæam divam non credere, cuius in acta divi Augusti, et divi Iulii non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani, per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur, quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux et auctor. Ista secta Tiberones, et Favonios, veteri quoque Reipublicæ ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, libertatem præferunt: si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amo-*

visti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris: disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit iræ promptum Cossutiani animum Nero: adiicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia.

XXIII. At Baream Soranum iam sibi Ostorius Sabinus, eques Romanus, poposcerat reum, ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit iustitia atque industria: et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat; vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum, Cæsaris libertum, statuas et picturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, et ambitio conciliandae provinciae ad spes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore, ostentaret.

XXIV. Igitur omni civitate ad excipiendum principem, spectandumque regem, effusa, Thrasea, occursum prohibitus, non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens *obiecta, et expurgaturum asseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset.* Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque et spiritus et libertatem infontis ultro extimuit, *vocari patres* iubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, *tentaretne defensionem, an sperneret.* Diversa consilia afferebantur.

XXV. Quibus intrari curiam placebat, *securos esse de constantia eius, dixerunt: nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret.* Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare. *Aspiceret populus virum, morti obvium; audiret senatus voces, quasi ex aliquo numine, supra humanos: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri. sin crudelitati infisteret, distinguere certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.*

XXVI. Contra, qui opperendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem; *sed ludibria et contumelias imminere. subtraheret aures conviciis et probris.*

Non solum Cossutianum aut Eprium, ad scelus promptos, super esse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem auderent, sed etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; et relinqueret incertum, quid, viso Thrasea reo, decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius saeviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iuvenis et cupidine laudis offerebat, se intercessurum senatusconsulto: nam plebis tribunus erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea, ne vana et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam aetatem, et tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratuum, et integra, quae supersint. Multum ante secum expenderet, quod, tali in tempore, capeffendae Reipublicae iter ingrederetur. Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suae reliquit.

XXVII. At postera luce, duæ prætoris cohortes armatæ templum Genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis: dispersique per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus et minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem eius audita est, nemine nominatim compellato, patres arguebat, quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam uterentur. Etenim, quid mirum, e longinquis provinciis haud veniri, cum plerique, adepti consulatum et sacerdotia, hortorum potius amoenitati inservirent: quod velut telum arripere accusatores.

XXVIII. Et initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus, summam Rempublicam agi, clamitabat: contumacia inferiorum lenitatem imperitantis deminui. Nimum mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum eius, Helvidium Priscum, in iisdem furoribus, simul Paconium Agrippinum, paterni in principes odii heredem, et Curtium Montanum, detestanda carmina

facilitantem, eludere impune sinerent. Requiere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iureiurando civem; nisi contemnens instituta et cerimonias maiorum, proditorem palam et hostem Thrasea induisset. Denique ageret senatorem, et principis obrectatores protegere solitus veniret, censeret, quid corrigi, aut mutari vellet: facilius perlaturus singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terrae, an victorias sine damno exercituum, displicere? Ne hominem, bonis publicis maestum, et qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis pravae compotem facerent. Non illi consulta haec, non magistratur, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cuius caritatem olim, nunc et aspectum exuisset.

XXIX. Cum per hæc atque talia Marcellus verteret torvus et minax: voce, vultu, oculis ardesceret: non illa nota, et celebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et altior pavor, manus et tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: et erant, qui Helvidium quoque miserarentur, innoxiae affinitatis poenas daturum. Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam; quando et ille, perinde innocens, Tiberii saevitia concidisset. Enimvero Montanum probae iuventutae, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.

XXX. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur, oriturque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiae Soranus, pro claritate, sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum, vetera hæc, sed recens et quod discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Servillæ (id enim nomen puellæ fuit): quæ, caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat. quam de incolumitate domus, et an placibilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, feteruntque diversi: ante tribunal consulum, grandis ævo

parens; contra filia, intra vicesimum ætatis annum, nuper marito, Annio Pollione, in exilium pulso, viduata desolataque: ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur.

XXXI. Tum interrogante accusatore, *an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret?* primum strata humi, longoque fletu et silentio, post, altaria et aram complexa, *nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, vos, patres, servaretis incolumem. Sic gemmas, et vestes, et dignitatis insignia dedi, quo modo si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina, fuit. Nescit tamen miserrimus pater: et si crimen est, sola deliqui.*

XXXII. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque: *non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse: non criminibus mariti connexam: nimiae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quamcumque sortem subiret.* Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: et quantum misericordiae sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolos, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces.

XXXIII. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti: qui, magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit exutusque omnibus fortunis, et in exilium actus; æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraseæ Soranoque et Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius et Paco-

nus Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto, ne in Republica haberetur. Accusatoribus, Eprio et Cossutiano, quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies, et quæstoria insignia tribuuntur.

XXXIV. Tum ad Thraseam, in hortis agentem, quæstor consulis missus vesperscente iam die. Illustrium virorum feminarumque coetus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio, Cynicæ institutionis doctore: cum quo, ut coniectare erat intentione vultus, et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animæ, et dislocatione spiritus corporisque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus, ex intimis amicis, et ei, quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque, qui aderant, *faceffere propere Thrasea, neu pericula sua miscerent cum sorte damnati*, hortatur. Arriamque, tantem mariti supræma et exemplum Arriæ matris sequi, monet, *retinere vitam, filiaque communi subsidium unicum non adimere*.

XXXV. Tum progressus in porticum, illic a quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatusconsulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, *Libemus*, inquit, IOVI LIBERATORI. *Specta iuvenis, et omen quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis*. Post, lentitudine exitus graves cruciatus afferente, obversis in Demetrium. *

* Multa et libro huic, et Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi superflui, in quibus de adventu Teridatis, de coniuratione Vinicianæ, de motu Vindicis, aliaque, digna quæ a magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset. Lipsius.

AD

ANNAL. LIB. XI. C. 24.

Tabulae aeneae duae Lugduni erutae ad latus aedis
S. Sebastiani A. 1529, quae Claudii Imp. Ora-
tionem continent, super civitate Gallis
danda.

Pagina Prima.

mae rerum noster. sii
equidem primam omnium illam cogitationem ho-
minum quam maxime primam occursum mihi
provideo: deprecor, ne quasi novam istam rem in-
troducti exhorrescat; sed illa potius cogitetis,
quam multa in hac civitate novata sint et qui-
dem statim ab origine urbis nostrae, in quot for-
mas statusque respublica nostra diducta sit. quon-
dam reges hanc tenuere urbem: nec tamen domes-
tici successoribus eam tradere contigit. Superve-
nere alieni et quidam externi; ut numa romulo
successerit ex sabinis veniens, vicinus quidem sed
tunc externus; ut anco marcio priscus tarquinius
propter temeratum sanguinem, quod patre dema-
rato corinthio natus erat et tarquiniensi matre ge-
nerosa sed inopi ut quae tali marito necesse ha-
buerit succumbere, cum domi repelleretur a geren-
dis honoribus, postquam romam migravit, regnum
adeptus est. huic quoque et filio nepotivae eius, nam
et hoc inter auctores discrepat, insertus servius tul-
lius, si nostros sequimur, captiva natus ocrefca,

si tuscus, caeli quondam vivennae sodalis fidelissimus omnisque eius casus comes, postquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquiis caeliani exercitus etruria excessit, montem caelium occupavit et a duce suo caelio ita appellatus mutatoque nomine, nam tusce mastarna ei nomen erat, ita appellatus est ut dixi, et regnum summa cum reipublicae utilitate obtinuit. deinde postquam tarquinus superbi mores invisi civitati nostrae esse coeperunt, qua ipsius quatuor filiorum eius nempe pertaesum est mentes regni, et ad consules annuos magistratus administratio reipublicae translata est.

quid nunc commemorem dictaturae hoc ipso consulari imperium valentius repertum apud maiores nostros quo in asperioribus bellis aut in civili motu difficiliore uterentur, aut in auxilium plebis creatos tribunos plebei? quid a consulibus ad decemviros translatum imperium, solutoque postea decemvirali regno ad consules rursus reditum? quid in praeteritum distributum consulare imperium, tribunosque militum consulari imperio appellatos, qui senatus et saepe orationi crearentur? quid communicatos postremo cum plebe honores non imperium solum sed sacerdotiorum quoque. iam si narrem bella a quibus coeperint maiores nostri et quo processerimus, vereor ne nimio insolentior esse videar et quaesivisse inflationem gloriae prolatis imperii ultra oceanum. sed illoc potius revertar civitatem.

Pagina Secunda.

..... sane.
 novo. divus aug.
 no. lus et patruus ti. caesar omnem

florem ubique coloniarum ac municipiorum, bonorum scilicet virorum et locupletium, in hac curia esse voluit. quid ergo non italicus senator provinciali potior est? iam vobis cum hanc partem censurae meae approbare coepero, quid de ea re sentiam, rebus ostendam. sed ne provinciales quidem, si modo ornare curiam poterint, recipiendos puto. ornatissima ecce colonia valentissimaque viennensium quam longo iam tempore senatores huic curiae confert? ex qua colonia inter paucos equestris ordinis ornamentum l. vestinum familiarissime diligo et hodieque in rebus meis detineo; cuius liberi fruuntur quae so primo sacerdotiorum gradu, post modo cum annis promoturi dignitatis suae incrementa. ut dirum nomen latronis taceam, et odi illud palestricum prodigium, quod ante in domum consulatum intulit quam colonia sua solidum civitatis Romanae beneficium consecuta est. idem de fratre eius possum dicere miserabili quidem indignissimoque hoc casu, ut vobis utilis senator esse non possit. tempus est iam, ti. caesar germanice, detegere te patribus conscriptis, quo tendat oratio tua. iam enim ad extremos fines Galliae narbonensis venisti. tot ecce insignes iuvenes quot intueor, non magis sunt paenitendi senatores, quam paenitet perficum, nobilissimum virum amicum meum, inter imagines maiorum suorum allobrogici nomen legere. quod si haec ita esse consentitis, quid ultra desideratis quam ut vobis digito demonstrem, solum ipsum ultra fines provinciae narbonensis iam vobis senatores mittere, quando ex Lugduno habere nos nostri ordinis viros non paenitet. timide quidem p. c. egressus adjectos familiaresque vobis provinciarum termi-

nos sum, sed districte iam comate galliae causa agenda est, in qua si quis hoc intuetur quod bello per decem annos exercuerunt divom iulium, idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. illi patri meo druso, germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque tergo pacem praestiterunt; et quidem cum adcesi novo tum opere et inadfecto galliis ad bellum avocatus esset. quod opus quam arduum sit, nobis nunc cum maxime, quamvis nihil ultra, quam ut publice notae sint facultates nostrae, exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.

Extat ap. Gruter. p. DII.

Tab. I.

TAB. I. Augusti stirpem, et sororis Octaviae progeniem referens.

C. Octavius, C. F. primus ex fam. equestri Senator, praetorius pro consule Macedoniam rexit.

Ux. 1. Ancharia

2 Atia, nata M. Atio ex Iulia, sorore IULII CAESARIS, Dictatoris Rom.

1 Octavia maior † 743
mar. 1 C. Marcellus 2 M.
Antonius IIIvir, sed ea
repudiata dedit se Cleo-
patrae.

2 Octavia minor, quae nupsisse videtur Apuleio;
Sext. Apuleius Cos. 767. Dioni cognatus Augusti; eiusque
filia Apuleia Varilia, neptis sororis Aug. II, 50.

2 C. OCTAVIUS ab an. 726
Princeps Romae, dictus C.
Iul. CAESAR OCTAVIANUS
AUGUSTUS † 767 aet. 67.
vide de eo Tab. II.

1 Claudius Marcellus
(magna spes Romae) †
iuvenis 731 aet. 23 Ann.
1, 3. II, 41.

Sponsa Pompeia, Sexti
Pomp. M. F. nupta post
Scribonio Liboni.

Ux. Iulia, Augusti f.
post nupsit M. Agrippae.

1 Marcella maior
mar. 1 M. Vipsa-
nius Agrippa post
maritus Iul. Aug. F.

2 Iulus Antonius
Africanus IIIviri F.
adulter Iuliae morte
punitur. I, 10. III, 18.
IV, 44.

L. Antonius Afric. † Massi-
liae 778. IV, 44.

1 Marcella
minor; cui, an-
etiam sorori
Ant. mai. mar.
fuerit M. Vale-
rius Messalla,
anceps est.

M. Valerius
Messalla Clau-
dii consobri-
nus dicitur
Suet. Cl. 26 Ux.
Lepida Marci
Lepidi F. XI,
37.

2 Antonia maior cui
Sueton. (Tacit. minori
IV, 44. XII, 64) tribuit
mar. L. Domitium
Ahenobarbum. A. F.
Cos. 733. † 778. IV,
44.

Do-
mitia †
809
mar. C.
Crisp.
Passie-
nus cf.
Quin-
til. IV,
1, 50.

Domitia Lepida
XII, 64; XIII, 19.
mori iubetur 808.
mar. C. Appius
Silanus, antea Ae-
miliae Lepidae,
proneptis Augusti
maritus; cuius li-
beros, Augusti ab-
nepotes vide T. II.

2 Antonia minor
mar. Drusus Nero
Germ. Caesar, privig-
nus Augusti, cuius pro-
geniem exhibet Tab. IV.

Cn. Domitius IV,
75. VI, 47.
Ux. Agrippina
F. Germanici post
nupta Crispo Pas-
sieno (Suet. Ner.
6) tandem CLAU-
DIO principi; a si-
lio sublata.

Valeria MESSALLINA, impudica uxor Claudii Principis,
quo vivo cum nupsisset C. Sillio, occiditur 801 XI, 26-38.

L. Domitius, a Claudio vitrico adscitus vocatur NERO Claudius, post vitricum Princeps Romae; vide T. IV.

iae progeniem referens.

pro consule Macedoniam rexit.

lia, sorore IULII CAESARIS, Dictatoris Rom.

videtur Apuleio;

us Augusti; eiusque
ug. II, 50.

2 C. OCTAVIUS ab an. 726
Princeps Romae, dictus C.
Iul. CAESAR OCTAVIANUS
AUGUSTUS * 767 aet. 67.
vide de eo Tab. II.

2 Antonia maior cui
ueton. (Tacit. minori
V, 44. XII, 64) tribuit
mar. L. Domitium
Ahenobarbum. A. F.
Cof. 733. * 778. IV,
44.

2 Antonia minor
mar. Drusus Nero
Germ. Caesar, privig-
nus Augusti, cuius pro-
geniem exhibet Tab. IV.

Do-
nitia *
09
iar. C.
Crisp.
Passie-
nus cf.
Quin-
til. IV,
1, 50.

Domitia Lepida
XII, 64; XIII, 19.
mori iubetur 808.
mar. C. Appius
Silanus, antea Ae-
miliae Lepidae,
proneptis Augusti
maritus; cuius li-
beros, Augusti ab-
nepotes vide T. II.

Cn. Domitius IV,
75. VI, 47.
Ux. Agrippina
F. Germanici post
nupta Crispo Pas-
sieno (Suet. Ner.
6) tandem CLAU-
DIO principi; a fi-
lio sublata.

ius, post vitricum Princeps Romae; vide T. IV.

I. OCTAVIUS C. Octavius Caesar, IIIvir,
 tum solus regn²⁶. † Nola^e 27 Aug. aet. 76.
 Ux. i Claud^a ante duobus consularibus,
 repudiatur 71^e
 3 Livia Drus^aatur Iulia **AUGUSTA**; (de
 cuius liberis ea

2 Iulia, post^a Tib. inopia necatur.
 mar. i Cl. P^{oniae Attici f.} 2) Marcellae
 maioris marit^{Agrippae ex ea nati.}

C. Caesar ppina
 Princeps iu-
 ventutis n.
 734 † 757
 1, 3.
 Ux. Livia,
 soror Ger-
 manici, mox
 Druso Tibe-
 rii filio nup-
 ta IV, 40.

ppina
 Germa-
 nari; de
 progenie
 ab. III
 sed in-
 berio, ad
 compul-
 6 VI,

Ex patre Agrip-
 pa soror prior
 Vipsania Agrippi-
 na nupsit primum
 Tiberio vid. Tab.
 III dein C. Asinio
 Gallo Conf. f. Asi-
 nii Pollionis I, 12,
 IV, 71. VI, 23 †
 786.

Lepidus
 ibitur fi-
 d Rycki-
 V, 2 ne-
 German.
 i uxor.

Asinius Saloninus
 etc. progener Tibe-
 rii destinatus † 675
 III, 75.

M. Iun. Silani^{vina}
 Cos. 799 proce^{alia}
 XIII, 1. itellii
 mor-
 L. Iunius Sil.
 necatur 818

Iunia Lepida
 XV, 8.
 mar. C. Cassius Sy-
 riae praeses, in Sar-
 diniam amovetur 818
 XVI, 9.

TAB. II. *Augusti progeniem exhibens.*

I. OCTAVIUS, n. 9 Kal. Oct. 691 ex testamento C. Iulii Caesaris heres, vocatur C. Octavius Caesar, IIIvir, tum solus regnat nomine PRINCIPIS, et cognominatur AUGUSTUS ab an. 726. † Nolaē 27 Aug. aet. 76.

Ux. 1 Claudia, Antonii IIIviri privigna, repudiatur virgo 2 Scribonia nupta ante duobus consularibus, repudiatur 715.

3 Livia Drusilla, Tib. Claudio abducta 716 et in fam. Iuliam adscita, vocatur Iulia AUGUSTA; (de cuius liberis ex priori coniuge vide Tab. III.) † 782. V, 1.

2 Iulia, post triplex coniugium ob impudicitiam a patre relegata † 767 Rhegiū a Tib. inopia necatur. mar. 1 Cl. Marcellus † 731 aet. 23. 2 M. Vipfanius Agrippa, [ante 1) Pomponiae Attici f. 2) Marcellae maioris maritus † 742 aet. 51] 3) Tiberius, privignus Augusti ex Livia 743. Agrippae ex ea nati.

C. Caesar Princeps iuventutis n. 734 † 757 I, 3. Ux. Livia, soror Germanici, mox Druso Tiberii filio nupta IV, 40.	L. Caesar Princeps iuventutis n. 737 † 756 I, 3. Sponsa Aemilia Lepida, soror Marci Lepidi, proneptis L. Sullae et Cn. Pomp. nupta dein P. Sulpicio Quirino Cos. et C. Caes. in Armenia Reſtori, repudiata ob crimina damnatur 773 III, 22.	Agrippa postumus adoptatus in fam. Iul. 757 relegatus 760 post mortem Augusti caesus 764.	Iulia adulterii convicta relegatur 761 † 781 in insula Tiberi IV, 70. mar. L. Aemilius Paullus.	Agrippina nupsit Germanico Caesari; de cuius progenie vid. Tab. III pudica, sed inſensa Tiberio, ad mortem compulsa 786 VI, 15.	Ex patre Agrippa soror prior Vipsania Agrippina nupsit primum Tiberio vid. Tab. III dein C. Afinio Gallo Conf. f. Afinii Pollionis I, 12, IV, 71. VI, 23 † 786.
M. Iun. Silanus abnepos Aug. Cos. 799 procons. Asiae † 807 XIII, 1. L. Iunius Sil. in exilium missus necatur 818 XVI, 8 sq.	L. Iunius Sil. sponſus Octaviae Claudii filiae ad mortem agitur 801 XII, 3.	Aemilia Lepida proneptis Augusti sponſa Claudii. mar. C. Appius Silanus Cos. 751, post maritus Domitiae Lepidae.	* M. Aemilius Lepidus (a Lipsio adſcribitur filius Iuliae, quod Ryckius in Tac. XIV, 2 negat.) Ux. Drusilla German. f. antea L. Caſſi uxor.	Afinius Saloninus etc. progener Tiberii destinatus † 675 III, 75.	Iunia Lepida XV, 8. mar. C. Caſſius Syriae praefes, in Sardiniam amovetur 818 XVI, 9.
		D. Iunius Torquatus Sil. Cos. 806. mori cogitur 817 XV, 35.	Iunia Calvina pellitur Italia mar. L. Vitellii filius, brevi mortuus.		

TAB. III fam. Claudiorum Aug. Tiberii maxime, progeniem exhibens.

Appius Claudius PULCHER, patricius in plebeiam Liviorum gentem adscitus, inde dicitur Livius Drusus Claudianus.

Tiberius Claudius NERO, Legatus Pompeii M.

LIVIA Drusilla nubit primum Tib. Neroni; sed iterum gravida transit a volente marito ad Augustum, an. 716, inque fam. Iuliam adscita vocatur Iulia AUGUSTA. Ex priori marito peperit duos filios, quos Augustus adoptavit.

Tiberius Claudius Nero, Praetorius et Pontifex, cedit uxorem Augusto, mox obit 716.

II TIBERIUS Claudius Nero, utrimque gentis Claudiae VI, 51 a vitrico adoptatus 757 vocatur Tib. Caesar, Aug. F. fit collega Imp. et consors trib. pot. ac mortuo Aug. PRINCEPS Romae 767 * 16 Mart. 790 aet. 77.

Nero Claudius DRUSUS, post adoptionem addit Caesar et ob victorias Germanicus * 11 Iul. 745 aet. 29 Caesarum Parens, vide Tab. IV.

Ux. 1 Vipsania Agrippina, f. M. Vips. Agrippae ex Pomponia, (Attici f.) dimissa nubit C. Asinio Gallo; (ex eoque mater Asinii Salonini. I, 12 et III, 75) * 773; III, 19.

2 Iulia Aug. F., vidua olim Marcelli, et recens M. V. Agrippae. Relegatur ob adulteria; et * 767.

1 Drusus Caesar, a Seiano sublatus veneno * 770 I, 14. II, 43. IV, 3. 8.

Ux. Livia f, Livilla, filia Drusi patruī, a Seiano ambita punitur IV, 39. VI, 2.

Tiberius Gemellus, n. 776 II, 84. VI, 46; a Caio Caesare adoptatus vocatur Princeps iuvent. sed ab eodem necatur; cf. Suet. Calig.

Geminorum alter * quadrimus IV, 15.

Iulia III, 29 occiditur a Messallina 790 XIII, 32, 43.

Sponsus Asinius Saloninus III, 75.

mar. 1 Nero, Germanici fil. 773 III, 29.

2 Rubellius Blandus VI, 27.

2 Rubellius Plautus XIII, 19 a Nerone sublatus 818 XIV, 59. Ux. Pollutia L. Ant. Veteris fil. perit cum patre et avia XVI, 10.

axime, progeniem exhibens.

Tiberius Claudius NERO, *Legatus Pompeii M.*

Tiberius Claudius Nero, *Praetorius et Pontifex, cedit uxorem Augusto, mox obit 716.*

I, 51 a vitrico ad-
consors trib. pot. ac

nia, (Attici f.) di-
i. I, 12 et III, 75)

ppae. Relegatur ob

Nero Claudius DRUSUS,
post adoptionem addit Cæ-
sar et ob viçorias Germa-
nicus † 11 Iul. 745 aet. 29
Caesarum Parens, vide
Tab. IV.

, 43. IV, 3. 8.
unitur IV, 39. VI, 2.

Iulia III, 29 occiditur a Messallina 790 XIII,
32, 43.
Sponsus Asinius Saloninus III, 75.
mar. 1 Nero, Germanici fil. 773 III, 29.
2 Rubellius Blandus VI, 27.

itus XIII, 19 a Nerone sublatus 818 XIV, 59.
Ant. Veteris fil. perit cum patre et avia XVI, 10.

bens.

Drusus Aug. I,

Ux. Antonia

Germanicus fit PRINCEPS Romae post
far, Tib. F. ad
vus, Imp. * 2 Aelia Petina, rep. XII, 1.
aet. 34. pionis. L. XI init. XIII, 43.

Ux. Agrippin Silio morte punita. 4 Agrip-
Agrippae ex Iup9.

Nero German. Caesar III, 29 perit 786 VI, 23 Sp. F. Si- lani Cret. 770 II, 43. Ux. Iulia, Drusi f. et Tiberii neptis 779 IV, 60; post Ux. Rubellii Blandi.	Dr. lau- ined a tingtre 788 et a. 23. Ua milia pida M. di) VI, mor. gitu.	2 Antonia XII, 2, 68. mar. 1 Cn. Pompeius * a Socero caesus (Suet. Cl. 29.) 2 Corn. Sulla XIII 23 perit XIV, 58 tertias cum Ne- rone nup- tias abnu- ens peri- mitur 820 (Suet.)	3 Oc- tavia proba, sed in- felix * 816 XV, 64. Spons. L. Si- lanus * 801 marit. Nero, princ.	3 Bri- tanni- cus a Nero- ne sub- latus 815 XIII, 16.
---	---	--	--	---

tus, NERO Claudius vocatur
istis a Senatu iudicatus se ipse

idem perit. 2 pellea, post uxor
820. 3 Statilia Messalina, Attici

quadrima XV, 23.

TAB. IV fam. Claudiorum Aug. Drusi progeniem exhibens.

Drusus Aug. filius adoptivus, Tiberii frater, Caesarum parens, vide Tab. III,

Ux. Antonia minor, filia Antonii III viri ex Octavia sorore Augusti.

Germanicus Caesar, Tib. F. adoptivus, Imp. ✱ 772 aet. 34. Ux. Agrippina, f. Agrippae ex Iulia.		Livia f. Livilla (Suet.) 1) Sponsus C. Caesar, f. Agrippae mar. Drusus Caesar, Tib. f. adulter Seianus.		IV Tib. CLAUDIUS Drusus Germ. fit PRINCEPS Romae post C. Caes. Obiit 808. L. XI et XII. Ux. 1 Plautia Urgulanilla, rep. 2 Aelia Petina, rep. XII, 1. pellex Poppaea, interfecta, uxor Scipionis. L. XI init. XIII, 43. 3 Valeria Messallina, ob nuptias cum Silio morte punita. 4 Agrippina (fratris filia) a filio sublata 809.	
Nero German. Caesar III, 29 perit 786 VI, 23 Sp. F. Siliani Cret. 770 II, 43. Ux. Iulia, Drusi f. et Tiberii neptis 779 IV, 60; post Ux. Rubellii Blandi.	Drusus inedia extinguitur 788 VI, 23. Ux. Aemilia Lepida (f. M. Lepidi) 786 VI, 23) mori cogitur 788.	III CAIUS CAESAR (Caligula) fit post Tib. PRINCEPS, Romae caesus 9 Kal. febr. 794 vid. Suet. Ux. 1 Iunia Claudilla, f. M. Siliani (obiit ex partu) VI, 20. 2 Livia Orestilla. 3 Lollia Paulina, ✱ 803 XII, 22. 4 Caesonia.	AGRIP- PINA mar. 1 Cn. Domitius. 2 Crispus Passienus ✱ sub Claudio. 3 Claudius Princeps.	Drusilla scortum fratris. mar. 1 L. Cassius Longinus 786. II, 15. 2 M. Aem. Lepidus.	Iulia Liv. (Tac. II, 54) occiditur a Claudio mar. 1 M. Vinicius VI, 15. 2 dub. Quintilius Varus (Sen. Contr. I, 3. Tac. IV, 66.)
		V. L. Domitius, a vitrico Claudio adoptatus, NERO Claudius vocatur Princeps iuv. fit 808 PRINCEPS Romae, hostis a Senatu iudicatus se ipse perimit 822 aet. 32. Ux. 1 Octavia, Claudii F. sprete cito, tandem perit. 2 pellex, post uxor Poppaea Sabina Augusta, f. Poppaeae, ✱ 820. 3 Statilia Messalina, Attici Vestini uxor XV, 68.			
				2 Claudia Augusta, nata 816 ✱ quadrima XV, 23.	

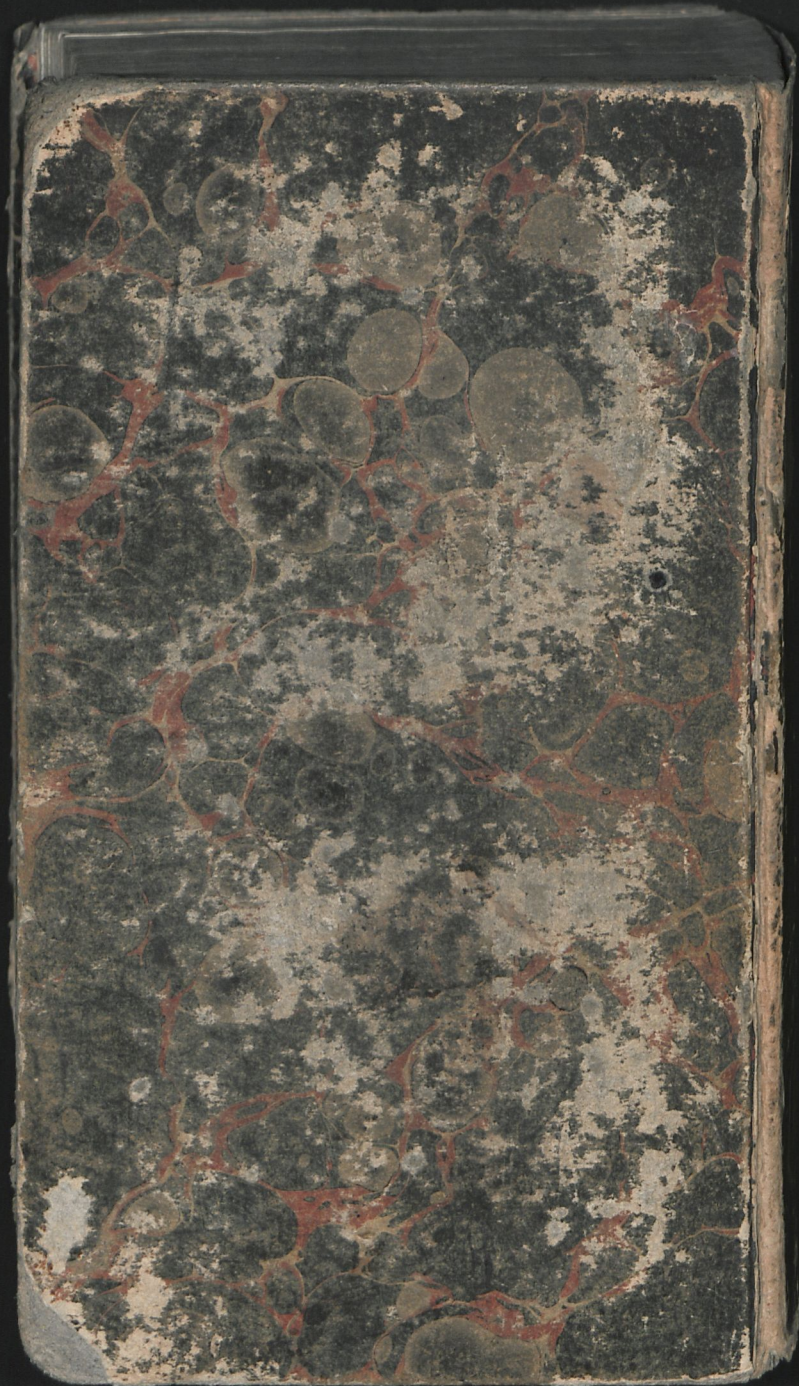
Aggr. C.1. Sine gratia null ambitione. gratia ips. b. gub. as
 Apf. 18. nia. d. gub. in von und int. gub. in nra nra
 Nahrung haben müssen. ja nra nra. nra. nra. nra.
 it. d. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.
 nra. d. d. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.
 gratia d. in aliarum gratia erat neque quia aliarum
 favorem ambiebat = opus nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.
 nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.
 nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.
 nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra. nra.

Sept 30

ULB Halle

007 245 750

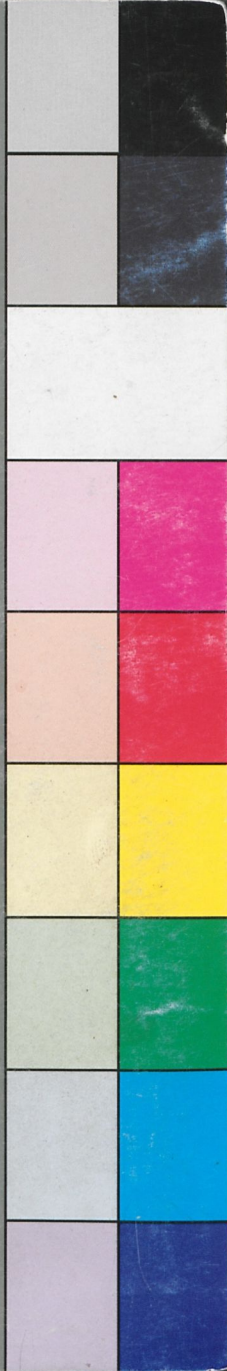

8
7
6
5
4
3
2
1
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
Centimetres
Inches

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

C. CORNELII TACITI
O P E R A

VOLUMEN PRIMUM

1893/4 62018

TUBINGÆ
SUMTIBUS I. G. COTTÆ. MDCCXCVII.